

elki-

evangélikus  
Lelkészi  
szakfolyóirat

őasztor

LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1978. JANUÁR

# TARTALOMJEGYZÉK

## EGYHÁZUNK ÚTJÁN

A 16. századból a 20. századba — A reformáció emlékünnepe (D. Dr. Káldy Zoltán) — — — — —	1
„Az én Istenem fiatal Isten” (Dr. Nagy István) — — — — —	8

## TANULMÁNY

Az Istenhez való viszony Ady költészetében és életében. I. (Veöreös Imre) — — — — —	19
--	----

## A VILÁG ÚTJÁN

Lássuk meg azt, ami összeköt — Gondolatok a III. Anyanyelvi Konferencia után (Dr. Nagy István) — — — — —	36
Büszkén vállaljuk származásunk háttérét — Beszélgetés Weisz Jenő lelkésszel (Dr. Nagy István) — — — — —	39

## AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Böjti imádságok — Igehirdetés-sorozat (Szebik Imre) — —	42
Hatvanad vasárnap (Benczúr László) — — — — —	52
Ötvened vasárnap (Káposzta Lajos) — — — — —	54
Böjt 1. vasárnapja (Dr. Nagy István) — — — — —	57
Böjt 2. vasárnapja (Balikó Zoltán) — — — — —	59
Böjt 3. vasárnapja (Garami Lajos) — — — — —	62

## EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Negyven éve halt meg Payr Sándor (Dr. Fabiny Tibor) — Borító III.



---

### LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István  
A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt  
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint  
Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507  
Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1038 Budapest VIII., Puskin u. 12.  
Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya  
78.2521/2-01 — Zrínyi Nyomda, Budapest, F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató  
Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

# Egyházunk útján

## A 16. századból a 20. századba

(A reformáció emlékünnepén)

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa által rendezett közös reformációi ünnepek jelentősége egyre nő és bizonyos vonatkozásban más hangsúlyt kap mint évekkel vagy évtizedekkel ez előtt. Míg korábban kétségtelenül volt némi demonstratív jellege és jelesen szolgálta a protestáns öntudat erősítését — ma anélkül, hogy a jó értelemben vett protestáns öntudatot el akarnánk szürkíteni, mégis inkább a tagegyházak egymással való közösségének megélésére és gyakorlására tesszük a hangsúlyt, valamint arra, hogy egymásnak való kölcsönös segítesen túl, hogyan tudnánk együtt a lehető legnagyobb segítséget adni népünknek és a népeknek. Egymással való közösségünk megélése közös hitbéli alapjaink még az eddiginél is világosabb és tudatosabb felismerésén keresztül történhetik a Szentlélek segítsége által és ugyancsak ezek a közös alapok teszik lehetővé és kötelezővé számunkra a közös cselekvést népünkért, társadalmunkért és az emberiség nagy családjáért.

Mindez összefügg a reformáció értékelésével. Az értékelésnél megkísérthet bennünket két nézet. Az egyik az, hogy gyorsan kimondjuk: a 20. század nem a 16. század! Ez azt jelentené, hogy alig lehet valamit ma kezdeni Lutherral és Kálvinnal, vagy az 1700-as években működő Wesley Jánossal és Károllyal, vagy az 1800-as években szolgáló Spurgeonnal, mondván, hogy saját koruk egyházi és társadalmi kérdéseire válaszoltak és a mi kérdéseink mások. Ezzel ellentétben a másik nézet lehet az, hogy nézünk Lutherra, Kálvinra és a többi reformátorra és igehirdetőre, valamint a létrejött hitvallási iratokra, mint akik és amelyek minden eljövendő kor református, evangélikus, baptista, metodista, adventista stb. egyháza és azok tagjai számára megadta a végleges feleletet minden hitbéli és erkölcsi kérdésre, többek között a szociáletikai kérdésekre is. Ez azt jelentené, hogy a 20. század kérdéseire a 16. század feleleteit adjuk. Nyilvánvaló, hogy mind a két nézet téves és rosszul közelíti meg a reformációt és a reformátorok munkáját. Látnunk kell ugyanis egyfelől azt, hogy Isten Szentlelkének vezetésével a reformátorok olyan felismerésekre jutottak, amelyek nem időlegesek, hanem ma is és az eljövendő korokban is igazságok maradnak, másfelől a maguk korában nem találtak olyan kérdésekkel — egyházi, társadalmi, gazdasági téren egyaránt —, amelyekkel ma mi találkozunk, tehát nem is adhattak feleletet azokra, következésképpen hitvallási tételek sem fogalmazhattak azokra nézve. Ezért több kérdésben tovább kell lépünk mint a reformátorok és meg kell fogalmaznunk a ma elének jövő kérdések kapcsán — sokszor szinte hitvallásszerűen — álláspontunkat.

Emeljük ki a reformátorok felismeréseiből és hitvallásainkból néhány olyan igazságot, amelyekre ma is és pedig hangsúlyozottan kell figyelnünk, ha a reformáció egyházai akarunk maradni.

### *A valódi kincs*

Ákár Luther, akár Kálvin vagy más reformátorok teológiáját vizsgáljuk, egy pillanatra sem lehet kétségünk afelől, hogy a középpontban Isten igéje áll. Luther az 1517-ben kiszögeezett 95 tételben így vall: „Az egyház igazi, valódi kincse az Isten kegyelmének és dicsőségének szent evangéliuma.” Egy későbbi iratában pedig szinte szent elragadtatással mondja: „A lélek mindent nélkülözhet, csak Isten igéjét nem. ... Az igében mindene megvan: tápláléka, öröme, békessége, világossága, megigazulása, igazsága, bölcsessége, szabadsága és mindennemű java bőséggel. Ez az ige pedig nem egyéb, mint a Krisztusról szóló prédikáció, az Evangélium.” Lényegében ugyanilyen szenvedéllyel beszél Kálvin is Isten igéjéről. Barth Károly mondta: „Kálvin maga azt akarta, hogy minden más előtt a Szentírás magyarázójának tekintsék.” Neki is éppen olyan drága volt Isten törvénye és evangéliuma, mint Luthernak. Mindkettőnél a Szentírás tanulmányozásából indult el a reformáció. Az ige keresztül ragadta meg őket Isten egyéni életükben és lendítette őket munkába az egyház megreformálására. *Mindannyian tudjuk, hogy a reformációnak megvolt az akkori szellemi, gazdasági, társadalmi és kulturális életben a feltétele, de az nem lehet kétséges, hogy az evangélium újjáteremtő hatalma által lett reformáció és ment végbe ez a reformáció.*

A reformáció egyházainak a 20. században is mindenek előtt arra kell rácsodálkoznunk és azt kell magukban tudatosítaniuk, hogy *ezt az evangéliumot az Isten nem vonta meg tőlük, hanem az az övüké is és benne „mindennemű javuk van bőséggel”*. Az egyház igazi kincse soha sem a világi hatalom, nem is a struktúra, amely talán évszázadokon keresztül kiállta a próbát még a protestáns egyházakban is, nem is a történelme, amelyben sok gyengesége és elesettsége ellenére hitvallók és gályarabok is vannak, nem is Luther, Kálvin, Bornemissza, Sztáray, Méliusz Juhász Péter, Wesley, Spurgeon és a többiek, hanem Jézus Krisztus evangéliuma, amelyet ők is hordoztak, prédikáltak és éltek.

Ez az az evangélium, amelyről Pál apostol a Rómaiakhoz írt levelében azt vallja: „Isten (dünamisza), ereje az, amellyel minden hívőt üdvözít” (Rm 1, 16) Ez az az evangélium, amely által Isten hitet ébreszt, egyházat teremt, egyházat tart meg, egyházat újít meg és vezet egyházát a történelemben.

Ez az evangélium az, amelyen keresztül Isten kinyilatkoztatja, hogy *nemcsak a Benne hívőket, hanem az „egész világot szereti”, hiszen az egész világot adta oda egyszerűen Fiát (Jn 3, 16).*

Ez az evangélium nem egyszerűen valamiféle tan vagy dogma. Ném is idealista vagy egzisztencialista filozófia és nem is keverhető a materialista filozófiával. Csupán hirdetett és a Szentírásban leírt örömhír arról, hogy Isten Jézus Krisztusban szeret bennünket és a teremtett világot. Ez „az egyház valódi kincse”.

### *Krisztusra mutatva*

Amikor a reformáció olyan felismeréseit kutatjuk, amelyek nemcsak a 16. században voltak igazságok, hanem a 20. században is egy ragyogó névvel kell megállnunk. Ez a név: Jézus Krisztus. Az egész reformáció

lényege az, hogy arra a Krisztusra mutatott rá a középkori egyház egész struktúrájával, egyházi és világi hatalmaskodásával, tanrendszerével, zsinataival és pápáival eltakart. A reformáció úgy mutatott rá Krisztusra, mint a bűnbocsánat, élet és üdvösség egyedüli ajándékozójára. Annak a szobrászművésznek volt igazsága, aki olyan reformációi emlékművet akart készítenni, melyen Jézus közepén álló óriási alakja mellett a reformátorok alakja egészen kicsi lett volna, jelezve, hogy *ők a reformáció egész munkájával Krisztusra akartak mutatni*. Így mondta ezt Luther: „Az egész Szentírás eleitől végig egyedül Krisztusra mutat s csakis hozzá utal és hallgat a szentekről, valahányszor a kegyelem és igazság elnyeréséről van szó. Kegyelmet és igazságot csak az Ő teljessége adhat”. És egybehangzik ezzel az amit Kálvin mondott: „Mint hogy Jézus Krisztus a törvény és próféták végcélja és az evangélium tartalma, ne törekedjünk más célra, mint az Ő megismerésére, tudván, hogy Tőle a legkisebb mértékben sem lehet eltávolodni anélkül, hogy el ne tévelyednénk”. Ezért tettek a reformátorok így bizonyosságot: solus Chistus, egyedül Krisztus!

*Azt is mondhatjuk, hogy akkor lett reformáció, amikor a reformátorok az evangélium által felismerték, hogy kicsoda a Krisztus. Nem ugyanez-e a tapasztalat a mi nemzedékünknek, egyházainknak itt Magyarországon? Amikor 32 évvel ezelőtt a háború romjai alól, feltámadt Lázárként egyházaink is kibotorkáltak és elindultak egy épülő, új társadalmi rendben, volt-e más kivezető út számunkra mint az amit Kálvin János mondott a maga korában: „Ne törekedjünk más célra, mint az Ő megismerésére, tudván, hogy Tőle a legkisebb mértékben sem lehet eltávolodni anélkül, hogy el ne tévelyednénk”. Bármilyen sok jóindulatot és megértést kaptunk társadalmunktól és bármennyire nem a két világháború között elkövetett mulasztásaink és vétkeink szerint bántak velünk, mégis nekünk magunknak kellett utat keresnünk, utat találnunk, újat kezdenünk és dolgainkat másképpen tennünk, mint azt korábban tettük. Hamarosan kitűnt, hogy nemcsak az üdvösségünk dolgában igaz, hogy „egyedül Krisztus”, hanem akkor is „egyesül Krisztus” ha rá akarunk lelni szolgálatunk útjára és módjára az új történelmi helyzetben. Krisztust kellett jobban megismernünk vagy újra felfedeznünk, mint a reformáció idején. És az evangéliumból egyre élesebben rajzolódott elénk annak a Krisztusnak az arca, aki ezt mondotta: „Mert az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért” (Mk 10, 45). Az Ő jobb és ilyen megismerése nyomán indultunk el és járunk ma is a diakóniai úton. Mondhatom azt is, hogy Krisztus igazabb megismerése nyomán tovább folyik egyházunk megújulása vagy ha úgy tetszik a szünet nélkül reformációra szoruló egyház reformációja.*

### *A központi üzenet*

Több oldalról közelíthetjük meg a reformációt, annyi azonban bizonyos, hogy nem kerülhetjük ki annak központi üzenetét: *megigazulunk kegyelemből — hit által*. Amikor Luther az evangéliumból ezt az igazságot felismerte „kitarult előtte a menny” — ahogy ő maga vallja. Számára élet-halál kérdése volt, hogy Isten előtt megállhasson, Előtte igazsága legyen. Ugyanakkor kétségbeesve látta, hogy nem lehet saját igazsága. Ezért volt számára a menny felérő drága kincs, amikor a Szentlélek világossága által felfedezte, elég neki Krisztus igazsága. Így ír erről: „Ez bizony csodálatos igazság. Hogy megigazulunk — igazságunk van, amely azonban mégsem holmi cselekedet, vagy gondolat és egyáltalában nem bennünk van, hanem egészen rajtunk kívül a Krisztusban, de a kegyelem-

ből, ajándékképpen mégis valósággal a miénk s annyira sajátunk, mint-ha magunktól szereztük volna meg. ... A hit megragadja mindezt és reá támaszkodik." Ezzel teljesen egybehangzó Kálvin tanítása is, sőt ugyanez teológiájának a közepe és lényege. Ezt mondja: „A megigazulás azt jelenti: abban az igazságban részesülünk, amelyet Krisztus mindhalálig való engedelmségével szerzett meg s ezért Isten színe előtt már nem bűnösökként jelenünk meg. A megigazulás nem igazzátevés, hanem bűnbocsánat és Krisztus igazságának beszámítása.” Kálvin ezt a tanítást „sarkpont”-nak nevezi, „amely nélkül — mint mondja — a vallás nem maradhat fenn”.

A 20. században élő protestáns egyházakat vagy azoknak tagjait néha megkísértheti, hogy a „kegyelemből hit által” való reformátori tanítást a 16. században, egyházi-vallási légkörében élt emberek sajátos problémájának minősítsék és bizonygassák, hogy a 20. század „vallásos igényű” embereinek már mások a problémái, mint az, hogy „megigazulnak-e” az Isten előtt vagy sem. Hallani lehet, hogy a mai ember számára már nem az az izgalmas, hogy „miképpen nyerhetek egy kegyelmes Istent”, hanem sokkal inkább az, hogy „miképpen nyerhetek egy jó felebarátot”. Nem vitás, hogy minden kornak lehetnek és vannak olyan kérdései vagy „kihívásai, amelyekre az egyháznak és azon belül a protestáns egyházaknak is meg kell felelniük, de ezek egyike sem olthatja ki az emberi szív nagy vágyát, hogy bízva jusson Istenhez. Az Istennel való személyes viszony nélkül és ennek igénylése nélkül az egyház vallásos igényű széplelkek egyesületévé válik. A reformáció ünnepepedig külön is hangsúlyoznunk kell, hogy a protestáns emberek nem élhetnek meg — különösen a 20. században nem — valamiféle duzzadó protestáns öntudatból, kultúrprotestantizmusból vagy a római katolikus egyház tanításai elleni tiltakozásból, hanem csakis az élő és kegyelmes Istennel való élő hitből és abból folyó önfeláldozó diakóniai életből. És ez vonatkozik nemcsak az egyes protestáns személyekre, hanem a protestáns egyházakra mint közösségekre is. Ezért nyomatékosan szeretném aláhúzni amit ezzel kapcsolatban Luther mondott „Nincs is a keresztyéneknek más jócselekedete és gyakorlata csak ez az egy: megragadni Krisztust hittel s ezt a hitet gyakorolni, erősíteni szüntelen. Mert az úgynevezett »jócselekedet« nem tesz keresztyénné. Ezért pazar kincs a Krisztusban való igaz hit. Mert minden benne van.”

Ami már most azt a véleményt illeti, hogy a 20. század emberének nem a „kegyelemből hit által való megigazulás” a főkérdése, hanem az, hogy „miképpen nyerhetek egy jó felebarátot”, azt tudjuk mondani, hogy a kettő egymástól elválaszthatatlan. A kegyelemből való megigazulás ajándéka lesz a forrása, motorja annak, hogy a másik ember segítő felebarátja legyen. Ha az üdvösségünket elnyerjük ingyen kegyelemből Krisztus által és azért nem kell „megdolgoznunk”, akkor felszabadul mindkét kezünk és minden erőnk arra, hogy a felebarátért, annak testi-lelki jólétéért, emberi körülményeinek javításáért, boldogulásáért dolgozzunk.

És éppen itt kell idéznünk — bármennyire ismertek — a két nagy reformátornak a 16. századból a 20. századba áthangzó nagyon aktuális szavait. Így mondta Luther: „A hit valami eleven, szorgos, tevékeny, hatalmas dolog, melynek lehetetlen, hogy ne cselekedjen szakadatlanul jól. Nem kérdi, hogy kell-e jól cselekednie, hanem mielőtt még kérdezi az ember, máris cselekedett s mindig azon van, hogy cselekedjék.” És így mondta Kálvin: „Hogy a jó cselekedeteknek valamiféle részük van az ember megigazításában, ezt határozottan tagadjuk; a megigazultak éle-

tében azonban ott van a helyük... Ahol Krisztus van, ott van a megszentelés Lelke is, aki a szíveket újjászüli új életre. És másfelől, ahol ez a szentség és ártatlanság utáni buzgó törekvés nem mutatkozik elevenen ott nincs a Krisztus lelke és maga Krisztus sem... Ez tehát a mi prédikálásunk tartalma: Krisztus megújítja azokat, akiket megigazít boldog életre, kiszakítja őket a bűn hatalma alól és az igazság uralma alá helyezi, újjáteremti őket, Isten képmására is átformálja a maga akarata iránti engedelmességre Lelke által."

*Mindez azt jelenti, hogy a kegyelem evangéliumából élni kell és a hitnek szeretetté kell válnia a felebarát iránt. De éppen itt kell továbblépnünk a 16. századhoz képest.*

### *Ahol tovább kell lépnünk*

A 16. században a felebarát iránti szeretet gyakorlását elsősorban individualista jellegűnek tekintették. *Vagyis inkább az egyes emberre irányult.* Az ajtó előtt ülő Lázár megsegítése, az irgalmas samaritanus történetében említett, rablók kezébe esett ember felkarolása, „egy pohár víz” nyújtása a szomszédnak és az irgalmasság ezekhez hasonló megnyilvánulásai jelezték a felebarát iránti szeretet gyakorlását. Ez a felfogás lényegében a későbbi századokban is érvényesült, még akkor is, ha voltak kiváló protestáns személyiségek pl. Wichern, Francke, Schweitzer Albert és mások, akik messze túllépték a szűkebb értelemben vett szeretetszolgálatot és annak körét jelentősen bővítették. *Ezzel együtt igaz az, hogy a keresztyén egyház és benne a protestáns egyházak sem vették észre az égető szociális problémákat, amelyeknek megoldását — az individuális jellegű szeretetmunkán túl — nekik is segíteniük kellett volna.* Az egyházak szinte érzéketlenek voltak a szociális és gazdasági kérdések, a tágabb ölelésű felebaráti szeretet gyakorlása iránt. Ennek az érzéketlenségnek lett egyik „eredménye”, hogy a 18. század végén és a 19. század elején végbemenő első ipari forradalom idején a kizsákmányolt, és az egyházaktól is elhagyott munkásság és a mezőgazdasági nincstelenség elszakadtak az egyházaktól.

A 20. században világméretű problémák várnak megoldásra: a háború és béke az atombomba és neutronbomba árnyékában, az igazságtalan nemzetközi gazdasági rend, a fejlődő országok nyomorúsága, a rasszizmus, a még mindig gyarmati sorsban élő népek felszabandítása, az igazságtalan politikai, gazdasági és társadalmi struktúrák megváltoztatása, a Föld nyersanyagkészletével való gazdálkodás, a környezet szennyezettsége, a világ élelmiszer készletének fokozása, a sivatagok hódítása és még lehetne folytatni.

*Világosan kell látnunk, hogy ezekben az összefüggésekben nem elégséges az individuális jellegű felebaráti szeretet gyakorlása.* Az is világos, hogy régi értelemben vett jótékonyági akciók és karitatív tevékenység most már nem elegendő. *Most a felebaráti szeretetet világméretű dimenziókban kell gyakorolni.* A diakóniát sokkal szélesebb körben kell végezni. *Ez most már nem irányulhat csak az egyes emberre, sokkal inkább az egész emberi közösségre: a társadalomra, a népre, az egész emberiségre és csak ezeken keresztesül az egyes emberre.*

Mindehhez azt is hozzá kell tennünk, hogy ez nem egyéni feladat, hanem az egész egyházé, az egész keresztyénségé, benne a protestáns keresztyénségé is. *Ezzel a tág ölelésű diakóniával segíthetjük azokat a jóakarató világi erőfeszítéseket amelyek a világ mai problémáinak megoldását akarják elérni.*

Istennek adunk hálát azért, hogy a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának taggyéházi már évtizedekkel ezelőtt felismerték, hogy elsősorban népünk között, az épülő szocialista társadalomban a szeretet dimenzióinak kitágításával kell végeznünk szolgálatunkat és így kell segítséget adnunk népünknek a nagy országépítéshez és ezzel együtt felismertük azt is, hogy határainkon túl, a népek nagy családjában is ezzel a tág ölelésű diakóniával kell a hitből folyó szeretetet gyakorolnunk, fáradozva a békéért, a társadalmi igazságosságért, az elnyomott gyarmati népek felszabadításáért és a faji egyenlőségért. Egyházaink állásfoglalásai minden bizonnyal befolyásolták a világ különböző részeiben élő, különböző társadalmi rendben élő egyházakat is és bátrabb szolgálatra ösztönözték őket a társadalmi és politikai diakónia területén.

E helyen sem feledkezhetünk meg arról, hogy a Keresztyén Békekonferencia — amelynek munkájában magyarországi egyházaink alapításától kezdve aktívan vettek részt — mindig előljárt az egyházi világszervezetek között a széles távlatú diakónia gyakorlásában és a konkrét állásfoglalásban és segítségadásban.

### *Dár-es-Salaam*

Amikor arról beszélünk, hogy a 20. században a reformáció egyházainak több kérdésben előbbre kell lépniük a 16. században született reformatori állásfoglalások és hitvallásainkhoz képest, jó felfigyelnünk arra, hogy ilyen irányú jelentős előrelépéseket tapasztalunk több egyházi világszervezetnél. Ezek a világszervezetek egyre inkább felismerik a világtávlatú diakóniai munka szükségét és kötelezettségét. Ezzel összefüggésben példaképpen szeretném megemlíteni a Lutheránus Világszövetség Dar es-Salaamban tartott VI. nagygyűlését, amely az elmúlt nyáron volt. Szinte minden határozatában hangsúlyozta, hogy az egyházak „globális partnerságban” végezhetik csak el szolgálatukat, vagyis szembe kell néznünk azokkal az égető problémákkal, amelyekkel világunk küszködik és részt kell vennünk azok megoldásában. Külön is határozat született az „evangélikus egyházak társadalmi, politikai funkcióiról és felelősségükről”. Ez a határozat többek között ilyen mondatokat tartalmaz: „Az egyházak nem vonulhatnak vissza a felelősségtől, mivel annak a társadalomnak, amelyben élnek, szerves részei... e szolgálatban kifejezésre kell juttatniuk egyfelől Istentől való függőségüket, másfelől a világgal való szolidaritásukat.” Aztán Luther Két birodalomról szóló tanítására hivatkozva a határozat felszólítja a keresztyéneket, „hogy vegyenek részt azokban a struktúrákban, amelyekben napi életük folyik és amelyek egy adott formái a teremtettség iránti felelősségnek, a felebarát szolgálatának és az egész emberiség szolgálatának. Ez lehetővé teszi — mondja a határozat — hogy részt vegyenek a nagyobb szabadságért és igazságért való küzdelemben is.” Majd így folytatja: „Az igazság érdekében való szó az egyház missziójának lényeges és alkotó része.”

Hogy a nagygyűlés ezt a tág ölelésű diakóniai szolgálatot egy konkrét esetben hogy gyakorolta az kitűnik a dél-afrikai fehér keresztyénekhez küldött felszólításból. Köztudomású, hogy Dél-Afrikában több esetben a protestáns keresztyének is, még az egyházban is és az egyházi életben gyakorolják a fajüldöző rezsim apartheid politikáját. A nagygyűlés felszólította a fehér protestánsokat, hogy tagadják meg fajüldöző kormányukat. A nagyon éles — és a Lutheránus Világszövetség eddigi történetében páratlan határozat, amelyet a nagygyűlés megszavazott, így hangzik: „Normális körülmények között politikai kérdésekben a keresztyének lehetnek különböző véleményen. Azonban politikai és társadalmi

rendszerek olyan bűnössé és elnyomóvá válhatnak, hogy a hitvallással egyetértésben nem lehet mást tenni, mint megtagadni azokat és egy változásért munkálkodni. Dél-afrikai fehér tagegyházainkhoz fordulunk különösképpen is, hogy ismerjék fel: a dél-afrikai helyzet ma status confessionis-t jelent. Ez azt jelenti, hogy hitük alapján, és azért, hogy az egyház egységét megmutathassák, az egyházaknak nyilvánosan és egyhangúan meg kell tagadniuk az apartheid rendszer létjogát." Úgy gondolom mindenki érzi, hogy ez egy nagyobb egyértelmű és világos állásfoglalás. A felebarát iránti szeretet dimenziói nemcsak egy-egy embert érnek el, hanem milliókat, akiket kormányuk faji megkülönböztetéssel súlyt.

Ugyancsak a nagy távlatú diakóniai szolgálat szükségességének felismeréséből fakad, hogy a nagygyűlés levelet intézett az *Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia belgrádi tanácskozó testületéhez és kérték őket, hogy tegyenek erőfeszítéseket a Helsinkii Záródokumentum elveinek érvényesítéséért és ezzel együtt felszólította a tagegyházakat, hogy ők is fáradozzanak a saját országukban ezeknek az elveknek az érvényesítéséért.*

Ugyancsak továbblépést jelentett egy neves amerikai teológusnak előadása, aki bátran kimondotta: „Mi lutheránusok valljuk meg, sem szóban, sem cselekedetben nem tettünk elég világosan bizonyosságot az Isten kijelentéséről, a felszabadításról és a forradalomról.” Aztán kifejtette, hogy hirdettük ugyan az evangéliumot az égi üdvösség érdekében, de elhallgattuk Isten törvényének a földi igazságra vonatkozó szavát, a szabadsággal kapcsolatban hangsúlyoztuk a bűntől, a haláltól és a gonosztól való szabadságot, de megfeledkeztünk a társadalmi, politikai felszabadulásról, az igazságtalanságból való felszabadulásról, végül beszélünk az ún. „igazságos háborúban” való részvétel lehetőségéről, de nem beszélünk egy „igazságos forradalomban való részvételtől mint végső lehetőségéről” — mondta az amerikai professzor.

Ezekből a megnyilatkozásokból kiténik, hogy szerte a világon a protestáns egyházak — de nyilvánvalóan az ortodox és római katolikus egyházak is — lépnek előre, hogy szolgálatukat minél jobban tudják betölteni a mi korunkban. Jól tudjuk, hogy mi az előrelépés már korábban megtettük, de azt is világosan kell látnunk, hogy ezt az előrelépést tovább kell folytatnunk.

### *Az „igazságos forradalom”*

Ha az amerikai professzor kifogásolta, hogy az egyházak még nem vetették fel az „igazságos forradalomban” való részvétel kérdését — annak ellenére, hogy a mi egyházaink ezt a kérdést már többszörösen is végiggondolták és döntésre jutottak — most a *Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulóján összegezzük véleményünket és álláspontunkat.* Anélkül, hogy ezen a helyen részleteznénk a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eseményeit és eredményeit, mindannyiunk előtt világos, hogy ott a kizsákmányolás minden fajtájának a megszüntetése és az osztály nélküli társadalom felépítése volt és jelenleg is ez a cél. Nekünk hívó embereknek tudnunk kell, hogy Isten értelmünket és lelkiismeretünket azért is adta, hogy életünk közösségi kereteit szüntelenül alakítsuk minden ember javára. A történelemből és a világ jelenlegi helyzetéből is tudjuk, hogy a társadalmi, politikai, gazdasági struktúrák, sokszor a fejlődést gátló szerepet is játszhatnak. Sőt az emberi bűn következtében — ha ezeket a struktúrákat egyéni vagy csoportérdekek kerítik hatalmukba, eszközei lehetnek az elnyomásnak. a keresztyén embe-

rek korábban azt tartották helyesnek, ha még az ilyen struktúrákba is beilleszkednek és belülről igyekeznek azt humanizálni. Ma már sokan a felebarát iránti szeretetből forradalmibb álláspontot foglalnak el. **Azt keresik, hogy nagyobb idővesztés nélkül miképpen lehetne alapvető változást előidézni egy igazságtalan társadalmi rendben.** Így kerül előtérbe a — mint utolsó — lehetőség az „igazságos forradalom” kérdése, és a keresztyén embereknek abban való részvételének lehetősége. **Mi azt valljuk, hogy szerte a világon olyan változásokra kell törekedni, amelyek megszüntetik a kizsákmányolást és a nyomorba süllyedést és az egyes ember szabadabb és felelős részvételére vezetnek a társadalmi életben.** Ennek elérésére — meggyőződésünk szerint — a keresztyén emberek is fáradozhatnak és fáradozniuk kell. Végső esetben egy forradalomban való részvétel is. Ennek gyümölcsei egyre jobban érnek be hazánkban is, a mi társadalmunkban. Ezért tudunk jó lelkiismerettel együtt ünnepegni népünkkel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. jubileumán.

### Hazai ökümené

Most már csak egy kérdést kell befejezőképpen felvetnem? Azt, amit felvettem előadásom elején is: hogyan tudnánk mi, a Magyarországi Egyházak Ökümenikus Tanácsának tag egyházai az egymással való közösségünket még az eddiginél is jobban megélni. Amikor ezt felvetjük megintcsak egy névhez jutunk el. Ez a név: Jézus Krisztus neve. **Mindannyiunknak Hozzá kell még közelebb mennünk, Benne még jobban hinnünk és akkor egymáshoz is még közelebb jutunk. Ahhoz a Krisztushoz, Akiben atyáink hittek, Akire nézve végezték a reformáció munkáját és aki Maga szolgál a 20. században élő reformáció népének, hiszen Ő maga mondja: „Mert az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.”**

D. Dr. Káldy Zoltán

(A Szilágyi Dezső téri református templomban tartott közös reformációi emlékünnepen)

## „Az én Istenem fiatal Isten”

Augusztinusznak ezzel a vallomásával kezdem esperesi jelentésem, amikor visszatekintenek egyházmegyénk három esztendejére.

Ez a visszatekintés nem a sikerek és elért eredmények fölötti hallelujázás. Nem is a gondok és kudarcok fölötti kesergés, mert egyik sem méltó Isten népéhez. Az egyik a gőznek, a másik a hitetlenségnek és reménytelenségnek a megnyilvánulása.

*Isten népeként hálát adunk, hogy templomainkban szóltak a harangok. Isten üzenetének meghallására hívtak. Bűnbánattal kell megvallani, hogy sokan, gyakran nem hallottuk, hogy az élő Isten hívogat minket. Évente egyházmegyei presbiteri csendesnapokon vettünk részt, hogy a presbiterek ne csak „fejbólintó Jánosok” legyenek, hanem velünk együtt munkálkodjanak Isten dicsőségére és népünk javára. Ilyen értelemben tartottunk diakóniai csendesnapot ebben az évben. Hálát adunk*

Istennek, hogy híveink áldozatos szeretete, külföldi testvéreink őszinte, testvéri segítségével lehetővé tette, hogy egyházmegyénkben új lelkészlakások épüljenek, vagy még ebben az évben elkészüljenek. Hálát adunk Istennek az új köntösbe öltöztetett templomainkért. Ezek a renovált templomok, új lelkészlakások arról beszélnek, hogy egyházmegyénk népe is a „fiatal Istenre” tekint, aki egyházat teremt, egyházat megújít a szolgálatra és az egyház jövőjét biztosítja. Az az egyházmegye, amelyik az elmúlt 10 év alatt korszerűtlen lelkészlakásainak szinte mindegyikét megújította vagy korszerűsítette, templomait tatarozta, a fiatal Istenről tanúskodik.

Azért választottam esperesi jelentésem vezérgondolatául az Agasztinusi mondatot, mert az elmúlt években, amikor egyházunk megbízásából külföldi konferenciákon vettem részt, templom-óriásokban hirdethetem Isten evangéliumát, újra meg újra hallottam a keserű mondatokat: „Megöregedett a Földünk. Energia tartalékai kimerülőben vannak. Nem tud majd eltartani minket.” Ugyanígy hangzott elkeseredett mondat üres padosorok láttán külföldön és egyházmegyénkben is: „Megöregedett az egyház papjaival és híveivel együtt.” Néha egyházmegyénkben is, — nem korban, hanem gondolkodásban, megújulási készségben öregedési jeleket mutató lelkésztestvérekre, felügyelőkre, vagy presbiterekre ha gondolok, — akkor is megöregedési tüneteket fedezhetnék fel. Pedig erről szó sincs!

*I. Az én Istenem fiatal Isten, aki a történelemben mindig újszerűen, előrevívően munkálkodik.*

Az öregedés jele a fejlődésképtelenség. Egyhelyben topogás. Mindenbe tehetetlenül belenyugvás. Reménytelenség.

Ha a történelemben munkálkodó Istenre nézek, akkor azt mondhatom: nagyon fiatalosan munkálkodik a történelemben az élő Isten.

A 60 évvel ezelőtt elindult Nagy Októberi Szocialista Forradalom létrehozta azt a világot, amelyben ma élünk. Azt a világot, amelyben ma fejlett szocializmust építő népünk él hazánkban is. Történelmi jelentőségű időben élünk. Amikor népünk is nemzeti egységben egymásra talál, tekintet nélkül arra, hogy milyen a világnézete. Egy esztendővel ezelőtt a Hazafias Népfront kongresszusán láttam az elnökségben egymás mellett ülni Kádár Jánost, Lékai Lászlót és Bartha Tibort. Mert népünk és az emberiség jövőjéért ebben a hazában mindannyian együtt tudunk munkálkodni. A forradalom világot és társadalmat formáló ereje átjárja, mozgásba hozza és megváltoztatja az egész világot.

A technikai-tudományos civilizáció megváltoztatta az ember viszonyát a természethez. Az ember magát a történelemben mint történelmet formáló erő ismerte fel. Megváltozott a munkához való viszonya. Fiatal testvéreink hol veszik ma kézbe a kaszát? Maga az ember is megváltozott a technika, fejlődés, emberséges szociális viszonyok következtében.

*A világ léte korunkban békés együttműködést követel minden embertől.* Az elmúlt három évben az enyhülési politikája lett úrrá a világban. Ennek gyakorlati következménye az Európai Béke és Biztonsági Konferencia Záró Okmánya. Nem lehet hallgatni arról sem, hogy ugyanakkor az enyhülési politika ellenzői új, nyílt offenzívába kezdtek. „A fejlődéssel szemben áll a reakciós erő. Ez a fejlődést jelentő forradalmi változást mindenkor és mindenhol feltartóztatni akarja. Ellenséges támadással, hidegháborúval, a forradalmi változás törvényességének és jogosultságának kétségbevonásával igyekszik a forradalmi változást és fejlődést akadályozni”. (H-D. Wendland)

*Közös a felelőségünk népünkért, az emberiség nagy családjáért, világunk jövőjéért.* Nem egyedül a keresztyének felelősek a világ boldogságáért, jövőjéért, életéért. Nem is csak ők tudják egyedül, hogyan lehet megoldani világunk égető kérdéseit. A keresztyének, a nem-keresztyé-  
ekkel együtt felelősek népünkért és az emberiségért.

A keresztyének szolgáló szeretetéhez és nyitottságához hozzá tartozik társadalmunkkal és népünkkel való együttműködés. A hitnek ehhez a nyitottságához az a felismerés vezet el: *Isten a történelmet és a jövőt nyitva hagyta az ember előtt.* Új lehetőségeket tárhat fel maga előtt. A keresztyének ezért vesznek részt szolgáló szeretettel népünk és az emberiség jövőjének munkálásában. Bizonyosak vagyunk abban, hogy mint Isten munkatársai segítjük szolgálatunkkal az élet kiteljesedését. Ugyanakkor sántáni műnek látjuk mindazt, ami az életet pusztítja és az emberi méltóságot megcsúfolja. Gondoljunk a neutron bombára. „Csak” az emberi életet pusztítja el! A tárgyak maradnak!

A társadalomban minden ember felelős a másikért, az embertársért. Az egyének a felelős cselekvés számára társadalmunk tág teret biztosít. Miklós Imre államtitkár keresztyének és nem vallásos emberek együttműködését népünk és az emberiség érdekében történelmi szükségszerűségnek tartja: „A kommunizmus és a különböző egyházakhoz tartozó hívők közötti együttműködés mindinkább világméretűvé válik, hiszen ez történelmi szükségszerűség és lehetőség.”

*Az emberért érzett és végzett közös felelőség tükröződött az Egyházak Világtanácsa Nairobi, majd a Lutheránus Világszövetség Der-Es-Salaami nagygyűlésén is.*

A világyűlések egyik kérdése ez volt: Hogyan lehet az egyházak egységét és közösségét a történelemben munkálkodó Jézus Krisztusban megvalósítani. A másik a szociális kérdések körül kristályosodott ki: Forradalmian új világunkban hogyan töltik be a keresztyének Istentől kapott szociális felelőségüket és feladatukat.

Az Istenhez való viszony a világhoz való viszonyra transzformálódik. A keresztyén felelős szeretet megélése a hitnek szolgáló szeretetre transzformálódása. Mert a hit mindig a másik emberhez, a felebaráthoz való viszonyban lesz élő valósággá. Ilyen értelemben tette az EVT nagygyűlése a militarizmus elleni küzdelmet központi kérdéssé. Ma évi 400 milliárd dollárt költenek fegyverkezésre. Tehát az élet megsemmisítésére. A tudósok fele katonai szolgálatban áll. Fegyverkezés: félelem a másiktól. Enyhülés: bizalom a felebarátban, segíteni akarás a másik emberen. Ma a világ javainak háromnegyed részét a föld lakosságának egy negyed része éli föl. Hogyan lehet kenyeret biztosítani minden embernek? Földünket megőrizni a pusztító szennyezettségtől? Hogyan találhatja meg a család közösségében igazi helyét az ember? Ezek a kérdések foglalkoztatták és foglalkoztatják az egyházi világszervezeteket. Az öku-  
menikus mozgalom kezdettől fogva hangoztatta a világért, annak békéjéért és jövőjéért érzett felelőségét. Ma is közös munkára kötelez Isten az éhezők kenyérhez juttatásánál. Közös összefogásra a teljes leszerelésért. Az atomfegyverek megsemmisítéséért. A világbéke megteremtéséért. A világméretű társadalmi átalakulásban az egyház nem lehet a múlt konzerválója. A keresztyéneknek munkálkodni kell azért, hogy egyén és közösség megszabaduljon minden elembertelenítő körülménytől és társadalmi struktúrától.

*II. Isten szeretete Jézus Krisztusban az emberiség előtt új lehetőséget nyitott.* Isten a bűnös világot nem taszította a megsemmisülésbe. Megváltotta azt. A történelemben emberré lett isteni Ige által. — Aki

által a világ is teremtetett — kaptunk és kapunk mi is a hitben kegyelmet, egyre csak kegyelmet. (Jn 1,17)

Az eszhatológikus üdvösség már megjelent — az üdvösség perfektrum és praesens, múlt és jelen —, Jézus a történelem fordulópontja. Benne és általa Isten szolgáló szeretetének üdvkora kezdődött el. Krisztus a törvény történelmi eszhatológikus vége. (Rm 10, 4) Mert Isten szeretete Jézus Krisztusban elérkezett hozzánk, ez a szeretet a mindenkori mában megterésre hív. (Mk 1,15) Jézus Krisztusban az emberi egzisztencia előtt új lehetőség nyílt. Új teremtés jött létre. (2 Kor 5,17) Isten univerzális újjáteremtése az ember újjáteremtésével vette kezdetét. Isten a világot végérvényesen szeretetébe fogadta Jézus Krisztus által. (2 Kor 1, 19) Jézus önmagában reprezentálta, megjelenítette Isten emberhez hajló szeretetét. Isten tehát nem a „mindig ugyanaz”, változatlan és változtathatatlan szüntelen létünk horizontján tündöklő, megközelíthetetlen fenség, aki végtelen messzeségben marad tőlünk. Isten közel jött, gyógyító szeretetével a beteghez hajolt, Krisztus által hirdettette szeretetéről szóló örömhírt minden embernek. Az a világ, amelyet Jézusban Isten szeretetébe fogadott számunkra mindig csak szolgálati terület lehet.

**III. Mi az, ami gyülekezeteinkben maradandó?** Esperesi vizsgálatoknál, presbiterekkel, gyülekezeti tagokkal beszélgetve ismételten előkerült ez a kérdés. Nem a keresztyén idea maradandó, nem az elv, a keresztyén tan, hanem maga, a történelemben élő és munkálkodó Jézus Krisztus. Nem egyházi épületeink és szokásaink. Egyházmegyénk, gyülekezeteink kérdése éppen ezért az: hogyan lesz jelenvaló gyülekezeteinkben az élő Jézus Krisztus? Nem tettük ezt a Jézust templomaink gipszfigurájává? Nemcsak valami „tisztéletbeli tag” presbiteri üléseinken vagy istentiszteleteinken?

Nincsen keresztyénség a történelemben járó, élő Jézus Krisztus nélkül. Nincs keresztyénség az élő Jézus Krisztushoz kapcsolódás, a vele való élő közösség nélkül. A Jézus Krisztushoz kapcsolódó személyes szeretetviszony nélkül. *Ennek az élő Jézus Krisztusnak kell megmaradni, mert Ő hívja létre, tartja meg és hordozza szeretetével gyülekezeteinket, egyházunkat.*

Nem minden becsületesen hívő és jóakarató ember tartozik Isten népéhez. Becsületesen hívő, jóakarató ember van a keresztyénségen kívül is. Keresztyéneknek mégis csak azokat nevezhetjük, akiknek Jézus halála és feltámadása létfontosságú, egzisztenciális kérdés. Ezzel a meghatározással azt is megmondtam, ki tekinthető igazán Krisztushoz tartozó embernek. Ez nem arra a kérdésre felelet, hogy kit tekintünk gyülekezeti tagnak. Egyházunk törvénye azt meghatározza.

*Melyik Jézus Krisztus döntő a gyülekezet számára?* Nem az általunk elképzelt, megálmodott és kigondolt Jézus, hanem a valóságos Jézus Krisztus, a Názáreti, aki belépett a történelembe. Akiben az Ige testté lett.

Ez a Jézus nem volt „profi” teológus. Nem alkotott óriási teóriákat. Hirdette Isten királyságának elérkeztét, minden tudományos magyarázat mellékelése nélkül, egyszerű szavakkal, hasonlatokkal, példázatokkal és történetekkel. Nem volt moralista vagy törvényalkotó. Az általa hirdetett evangélium nem volt olyan bonyolult és érthetetlen, mint amelyenek gyakran a mi igehirdetéseink, teológiai fejtegetéseink. Mégis mindenki megértette! Megragadta az embert, mert Isten szeretetét hozta közel.

*Cselekvését az élő Isten határozta meg.* Mindabból, amit Jézus mondott és tett, világossá válik, mi az Isten akarata. Isten akarata nem más, mint munkálkodni az ember örökkévaló és ideigvaló boldogságán. Vilá-

gossá tettük igehirdetéseinkben ma mi Isten akarata? Isten akarata a szeretet törvényében lett nyilvánvaló. A szeretet még az ellenséget sem zárja ki hatóságából. A Jézusi szeretet szolidáris volt — s éppen ez bosszantotta kora kegyeseit — a szegény ördögökkel, a szakadárokkal — samaritánusokkal — a házasságtörőkkel, a vámszedőkkel, a társadalomból kitalizáltakkal, a betegekkel és nyomorultakkal, a gyengékkel és elhagyottakkal, népével, az emberrel.

Szolgáló szeretetének ezért az engedelmességéért feltámasztotta Őt Isten és mindenk Urává tette. A szolgáló szeretet nem szenvedett csúfos kudarcot a kereszten. A hit felismeri a történelemben munkálkodó Jézus Krisztust, s ez a felismerés vezet a szilárd meggyőződéshez: A megfeszített él! Feltámaszásának ereje minden emberi bűn, fáradtság, gyengeség ellenére gyülekezetet hív létre, hitet ébreszt és szolgáló szeretetre indít.

#### IV. A keresztség és úrvacsora által elkötelezve a szolgálatra.

A keresztség és az úrvacsora a szolgáló és cselekvő keresztyén élet alapja. A keresztség szolgálatra kötelez.

Nem statisztika vagy vallásos tradícióhoz ragaszkodás kérdése az, hogy keresztyén szülők gyermekei egyházmegyénkben részesültek-e keresztségben. A megkeresztelt gyermekek a „fiatal Isten” tanúi lesznek holnap. Ezért is egyre inkább tudatosítani kell szülőknél és keresztszülőknél a keresztelekor elhangzottakat: „Vállaljuk, hogy evangélikus egyházunk segítségével gondoskodunk a gyermek hívő keresztyénné neveléséről.” Ez a nevelés nem a konfirmációi órán, nem a hittanórán vagy gyermekbibliakörben kezdődik, hanem otthon. Amikor édesanyák és édesapák együtt imádkoznak. Én soha nem tanítottam gyermekeimet imádkozni. *Velünk együtt* imádkoztak. De életem egyik legnagyobb öröme volt, amikor kislányom először mondta velünk a Miatyánkot. Ez az „együtt” vezet el a templomba is. Együtt hallgatjuk Isten ígését. Együtt térdelünk az oltár elé. Hányszor jönnek gyermekek úgy konfirmációi oktatásra, hogy senki nem mondta — nem előttük, nem nekik —, hanem velük együtt el a Miatyánkot!

Keresztyénnek lenni azt jelenti: bekapcsolódní Krisztus testének közösségébe, az egyházba, amelyik Isten üdvözítő akaratának eszköze a történelemben, miközben végzi szolgálatát a szolgáló Jézus nyomában járva.

Jézus mint Isten kezében levő eszköz értette önmagát. Így kell értelmezni létét a gyülekezetnek és az egyháznak is. Amin keresztül az Isten másokat akar élethez és üdvösséghez juttatni. Legyenek a keresztyének kéz, amely szüntelenül simogat. Legyenek kendő, amely könnyet töröl, legyenek telefondrótt, amin Isten szeretetéről szóló üzenet megy végig. A szolgáló Krisztusnak az volt a fontos, hogy szolgálatán keresztül emberek Istenhez találjanak, és az embertársban felismerjék a felebarátot. Munkálkodott azért, hogy emberek felismerjék Isten gondoskodó, világfenntartó és világformáló hatalmát, amelyben a gonosznak ellene áll és az igaznak kegyelmet ad.

*Isten Jézus feltámasztásával a történelemben új korszakot nyitott.* Jézus feltámasztásában bontakozik ki az a jövő, amit az embernek készített az Isten. Isten univerzális megváltása. Ha az Isten terve az emberiséggel és az emberrel a feltámasztás a halálból, akkor reménységgel és örvendezve vallhatjuk: Az élet útján a halál csak egy megállóhely, egy állomás, de nem a végső állomás. A feltámasztás az élet továbbját, a halál utáni személyes létet, az örökkévalóságot teszi nyilvánvalóvá. Isten, aki Jézust feltámasztotta a halálból olyan UR, aki a nem-létezőből létezőt hív elő. Jézus feltámasztásával Isten úgy mutatja meg magát, mint aki a

tökéletes szeretet. Ember-teremtényét ebből a szeretetből még a halál sem ragadhatja ki.

Jézus nem akarta önmagát „félő szeretettel” megtartani. Életét adta, hogy éljünk általa. Keresztyének görcsös merevséggel küzdenek azért, hogy önmagukat megtartsák. Jézus önfeláldozó, szolgáló szeretete nyitott új korszakot a történelemben. Ahogyan egy édesanya önfeláldozása hoz létre új életet.

Az egyház, a gyülekezet nem vallásos érzések ápolására alapított egyesület, hanem Isten Lelkének teremtése az. Ott nem az ember uralmaért történik valami, hanem Isten uralma nyilvánul meg a szolgáló szeretetben. Mert az egyház, a gyülekezet Istené, azért az világtávlatú és az idők végéig megmaradó. Különböző népek, fajok tartoznak hozzá. Ott nem lehetnek előjogokat élvező fajok és nemzetek. Ott a faji diszkrimináció megtűrhetetlen. A Szentlélek megszabadít az előítéletektől. Az egyház és gyülekezet Isten népe, a népek között. Azoknak az embereknek látható közössége, s az igének engedelmeskedve szolgáló szeretettel mennek a világba, a társadalomba, otthonaikba munkálkodni embertársaik, szeretteik javára.

*Az igehirdetés mutat rá arra, hogy az ember történelmet irányító teremtény.* Istentől kapott emberi méltóságához tartozik öntudata, szabad döntési képessége, sorsának irányítása. Az emberi méltóság alapvető tulajdonsága az is, hogy minden ember életét tisztelettel, felelősséget érez nemcsak önmagáért, hanem embertársaiért is. Mert felismeri történelmet irányító szerepét, a történelmet alakítja és formálja munkájával. Az emberi méltósághoz tartozik, hogy az embernek lehetősége legyen életkörülményeinek megváltoztatására, emberi életének kiteljesedésére. Az emberi méltóság nem önző érdekeim védelmére irányuló tevékenységben teljesedik ki, hanem abban a felismerésben: elkötelezett vagyok arra, hogy embertársaim is boldogan, emberhez méltóan éljenek.

Isten történelmi feladatok elvégzésére hívja el az embert. Nem kész az ember. A történelem és fejlődés útján indította el őt Isten. A történelem végső célja Isten kinyilatkoztatásában előttünk áll: Az Ő Fiához legyünk hasonlóak. Az Istennek való engedelmisségben és a felebarátnak való szolgálatban. Ehhez a végső célhoz az út azzal kezdődött, hogy a valóságos embert, Jézus Krisztust küldte a történelemben. Az Ő követésére szólítja fel az igehirdetésben népét.

#### V. A gyülekezet és az igehirdetés.

Jézus kimondja: Én vagyok az élet kenyere. Miért van annyi tántorgó, alig-alig élő keresztyén egyházmegyénkben is? Miért fáradtak el sokan az ige hallgatásában? Amikor bejelentés nélkül érkeztem egyik gyülekezet filiájába ígét hirdetni, a gondnok küldte az ismerősöket, szomszédokat: „szóljatok, hogy jöjjenek istentiszteletre, mert az esperes úr van itt”.

Amikor Isten szava szól, akkor a lelkesnél, esperesnél nagyobb van jelen a gyülekezetben! Maga az élő Isten.

*Isten azért van jelen a gyülekezetben, hogy hitet teremtsen.* A hit nem az a terület, ahova a „romlott és gonosz” világból elmenekülhet az ember.

#### *A hit individuális és kollektív jellege.*

Isten üdvözítő cselekedetét nem lehet a magánhitre leszűkíteni. Az üdvösség, amit Jézus Krisztus közénk hozott, az nem „privát üdvösség”. Jézus keresztje nem magánterületen, nem is a vallásos területen, vagy

kultikus helyen, hanem a „városon kívül” állítottatott fel — ahogyan azt a Zsidókhoz írt levél megjelöli. „Az Újtestamentum szerzői mind bizonyosságot tesznek arról, hogy Jézus nem egy privát személy, az általa létrehívott egyház nem egy egyesület. Ezért tudósítanak Jézusnak és tanítványainak a politikai és állami élettel való találkozásáról is.” (H. Schleier) Az eszchatológikus ígéreteket — békeség, béke, igazság, megbocsátás, megbékélés — nem lehet privatizálni. Ezek mindig az adott helyzetben kollektív felelősségre, cselekvésre is köteleznek. Prófétaí módon hirdette Bonhoeffer: „Jön idő, amikor Isten embereket újra arra hív el, hogy általuk megváltozzon és megújuljon a világ. Ez valami új beszéd lesz, talán egészen vallástalan, de felszabadító és megváltó, olyan, amilyen Jézus beszéde volt, aminek ugyan az emberek ellene álltak, de az Ige ereje mégis legyőzte őket. Ez az igehirdetés egy új igazságnak és valóságnak a meghirdetése lesz, amely Isten királyságát és békeségét az embereknek meghirdeti.”

A Krisztus által meghirdetett eszchatológikus béke nem egyes emberek lelki békesége, nem valami keresztyéneknek adott különbéke, hanem béke a földön minden embernek. Ez a béke átfogja a szegényeket és kicsinyeket, a távoliakat és közeliakat. Erről a békéről Pál Kol. 3,11-ben ír. A Jézus keresztyén alapuló béke nem magántulajdon, de nem is egyházi tulajdon. Isten ajándéka az az egész teremtettségnek. Az egyház ennek az ajándéknak és hordozója a világban. A Krisztus által Istennel megbékélt ember, emberek közössége elkötelezett arra, hogy Isten békeségét munkálja szerzte ezen a világon.

A hitet csak a közösségben és a közösségért élhetjük meg. Ezért beszél Luther arról: Ha az ige által hitre jutunk, nekünk magunknak is tanítani, megvallani és terjeszteni kell az evangéliumot, méghozzá a szolgáló, testvéri szeretet elkötelezésével. (W. A. II. 412,6 és 18.) A keresztyének hite a gyülekezet közösségében felnövekvő élet, ami a gyülekezet közösségében tartható fenn az „élet kenyere” által. A közösségben élő és az Isten igéjéből táplálkozó hitet fenntartja Isten Szentlelke és a közösség fenntartó ereje. Mt. 28. fejezete szerint a gyülekezet közösségében a Feltámadott ereje munkálkodóan van jelen.

## VI. Az egyes ember és a közösség.

Gyülekezeteinkben még ma is kísért a privát-kegyesség gondolata.

Isten királyságának elérkezte nemcsak az egyént, az egyén belső, lelki világát érinti. Az az univerzumra vonatkozik. Isten univerzális uralma, de a Krisztusban megmutatott szolgáló szeretete is az egész teremtettséget átfogja. A keresztyének Krisztust követve ezért küldettek a világba, szolgálni a világnak.

Isten királyságában Isten igazsága és szeretete kínálatik fel minden embernek. Krisztus megajándékoz szolgáló szeretetével. Ez a szeretet kötelez a felebarátunk való szolgálatra.

*Az egyház népe szolgálatra hivatott el.* Ha a keresztyének szeretete és szolgálata nem konkretizálódik a felebarátért érzett és végzett felelősségben, akkor a szeretetről való beszéd üres cséplőgépzakatalóssá lesz. Ha a keresztyének szeretete nem lesz a családban, a társadalomban, az emberek között megtapasztalható és felfogható szolgálattá, akkor nem járnak igazán Jézus nyomában.

De hát mit tehetnék én, mit tehetnének mi keresztyének, evangélikusok? — kérdezik sokan. Tehetetlenek vagyunk! A hatalom nem a mi kezünkben van. „Az evangélium elhív, felszabadít és felhatalmaz arra, hogy szolgálói, létrehozói legyünk ember és ember, népek és népek, fajok és

fajok közötti békének. Az evangélium nemcsak Isten és ember békeségéről és békéjéről szól. Nem is csupán a mennyei békéről beszél, amelyben majd a halál után részesülünk. Sokkal inkább ennek a sok vérrel áztatott földnek a békéjéről.” (H-D. Wendland) A társadalmi diakónia a jövő társadalma után kérdez. Olyan társadalom létrejöttén munkálkodik, amelyik minden embernek emberi méltóságot, emberséges életet és megélhetést biztosít.

### VII. A gyülekezet, az egyház mint világhoz küldött közösség.

Az egyház, a gyülekezet nem falazhatja be magát múltja vastag falai közé, hanem késznek és nyitottnak kell lennie az eddig még soha nem végzett munkára és szolgálatra. Csak így érheti meg az egyház és gyülekezet a mai világ kérdéseit. Csak ebben a nyitottságban és szolgálatkészségben töltheti be igehirdetői, biznyságtévő és diakónia szolgálatát a gyülekezet.

a) *A gyülekezetben és a világban Ūrként és szolgaként jelenlevő Krisztus kötelez a szolgálatra.* A világban, a társadalomban úgy él és szolgál a keresztyén ember, mintha magának, az élő Ūranak tenné. Tudja, a világ Ūra, Isten, Jézusban mint a segítségre szorulóknak segítője van jelen. Ahogyan a gyülekezet tagjai végzik munkájukat a társadalomban, a családban, úgy tanúskodnak arról, hogy mennyire ismerték fel és követik Ūrukat, aki a történelemben jár előttük. Ez nem jelenti azt, hogy az egyház népjóléti intézménnyé lesz, avagy szociálpolitikai egyesületté tömörül. Biznyságtétel és szolgálat nem választható el egymástól. A jól végzett munka, a rendezett családi élet, mások terhének hordozása kis és nagy közösségekben, beszéd nélküli biznyságtétel. Krisztus jelen van a világ minden éhezőjében, szomjazójában, a ruhátalanban és elnyomottban, a segítségre szorulóban és megvetettben.

Mivel Krisztus jelen van a világban és a gyülekezetben, azért az ő jelenléte egységbe fogja össze a kettőt. Ez semmiképpen nem oldja fel a különbséget egyház és világ, gyülekezet és társadalom között. A világban elrejtetten jelenlevő és munkálkodó Krisztus csak az Őt hirdető és neki szolgáló gyülekezetben fedezhető fel. *Ha az egyház és gyülekezet ígéréstétel és küldetésével mint Isten népe nem lenne különböző a világtól, társadalomtól, akkor szolgálatának bázisát rabolná meg és elsüllyedne a világban, a társadalomban.* Ez a veszély különösen is veszélyeztetné a szórványgyülekezeteket. Az őskeresztyén gyülekezet a zsidó vagy gnosztikus szektáknél elsüllyedt volna a világban, ha a világhoz szóló missziója és a világban való szolgáló szeretete, mint az élő Istentől való elhívás nem állott volna állandóan szeme előtt.

A gyülekezet szolgálatra küldve Isten Lelkének ereje által munkálkodik és él a társadalomban, a világban. Jelenét és jövőjét Krisztus fel-támadásának ereje és a Szentlélek jelenléte biztosítja.

b) *Hogyan kell értelmezni a szolgáló gyülekezet létét a társadalomban és a világban?* Nyitottság és felkarolási készség, segítő szeretet azoknak is, akik nem is tartoznak a gyülekezet közösségéhez. A Magyarországi Evangélikus Egyház, benne egyházmegyénk gyülekezetei felszabadultak arra: „hogy ezen a földön a kizsákmányolás és osztályelnyomás embertelen világával harcba szállva egy másik, jobb, szabadabb lehetőség mellett döntsenek: Magyarországon tehát azt az utat válasszák, amelyen az emberibb életet formáljuk a fejlett szocialista társadalom építésével.” (Aczél György) Gyülekezeteinknek szolgáló gyülekezetté való átalakulása éppen azért nagyon nehéz, mert századokon keresztül csak a „hitünk cselédeinek” való szolgálatot tartja valóban szolgálatnak. Ha gyü-

lekezeteink mint terméketlen fa nem akarnak kiszáradni és megmerevedni, a szolgáló gyülekezeté kell átalakulniok. A Krisztus szeretetével a legkisebb szórványgyülekezetünk is szolgálhat. Krisztus szeretete nincs számhoz és mennyiséghez kötve.

Nincs olyan keresztyén, aki a társadalmi, politikai, világunkat érintő kérdésekben semleges lehetne. „Arról a régi, elavult elképzelésről, hogy a missziói egyház, az igazán hívők politikamentesek lehetnek, korunk keresztyéneinek le kell mondani. Isten politikai kérdésekben a keresztyénektől felelős cselekedetet követel.” (D-H. Wendland) A keresztyén szeretet egyedül a szürke hétköznapi munkájában lehet életvalósággá.

### *Az egyház és társadalom egysége és különbsége.*

A gyülekezetet Isten elhívta a Krisztussal való közösségre. A gyülekezet Isten népe. Ez a nép Isten ígéje által elhivatott a szolgálatra. Ez a világból kihívott és elhívott gyülekezet azonban a világhoz, a világért való szolgálatra ki- és elhívott nép. A kihívás és elküldés ugyanannak az Úrnak cselekedete. Isten üdvözítő akarata az egész teremtettséget átfogja. (Kol 1,18) Az egyház és világ, gyülekezet és társadalom egysége az Isten királyságának „már meglevő” és „még meg nem levő” dialogikus feszültségében van a történelemben, s nem engedi magát bezárni az egyház falai közé. A kettőnek még meg nem valósult egységét pedig nem hozhatná létre az sem, ha az egész világot misszionálnánk, vagy klerikalizálnánk.

Ahogy az egyház és társadalom nem választható szét teljesen elzárt külön területre, ugyanúgy nem lehet azt mondani, hogy az emberek egyik csoportja csak a gyülekezethez, másik csoport csak a világhoz tartozik. Az egyház és társadalom, gyülekezet és világ egy keresztyén ember életében egységben vannak, mert ugyanaz a személy egyszerre tagja a társadalomnak és a gyülekezetnek. Jézus által egyszerre vagyunk Isten királyságának és a földi hazánknak polgárai.

Az egyház tehát mindig mindig egyház és gyülekezet ebben vagy abban az adott társadalomban. Küldetését ma, az adott társadalomban és világban kell betölteni.

Azonnal felvetődik a kérdés: mit tegyünk akkor azzal a felhívással: „Ne szeressétek a világot.” (I. Jn 2,15; Jn 15,18.) Hogyan kell ezt az ígét értelmezni? Az Újtestamentum a bűn és halál által megrontott, elember-telenedett, mulandóság alá rekesztett világra mondja: ne szeressétek. Ez ellene mondást jelent mindannak a bűnnek, amelyik Isten jó és üdvözítő akarata nem engedi érvényre jutni. Amelyik Isten szeretetvilágát pokollá teszi, a szeretetközösségre teremtett embert egymással szembenálló ellenségé alakítja.

*Isten szeretete irányul erre a világra. Jn 3,16.* Jézusban Isten szeretete irányult erre a világra, ha Isten szeretete és szereti ezt a világot, annyira, hogy a legdrágábbat, Jézust adta érte, akkor a Jézust követők-től is csak a szolgáló szeretetet kívánja és várja az egyház Ura.

### *VIII. Jézus szolgálatából élünk és szeretetével szolgálunk.*

*Jézus szolgálatához tartozik: minden embert magához ölelő szeretete.* Bűnösöket védett meg a magukat igazaknak tartókkal szemben. Kicsiket, gyengéket és gyermekeket a nagyok, hatalmasok és felnőttek erőszakosságától. Az emberi nyomorúság nemcsak meghatotta, hanem segítő cselekedetre készítette. Látta a síró naini özvegyet s egyetlen támaszát, a fiát

adta vissza. Mert Ő minden támaszra szoruló támasza lett. Soha senkit nem gyűlölt, de mindenkit szeretett és a latorért is meghalt a kereszten.

Az embereket úgy tekintette, mint akinek az életet adó Isten életteret adott. Úgy látta őket, mint akik mellett Isten szeretete kísérőként lépked. Minden embert úgy tekintett, hogy azt az életúton Isten előbbre akarja juttatni.

*A szolgálat útját Jézus nem drámai szerepet játszva, hanem boldog örvendezéssel járta.* Magát teljesen és maradéktalanul áldozatul adta az emberért. S közben teljes egészében Isten kezére, megtartó hatalmára hagyta magát. Ez a teljesen, a megsemmisülésig Istenre hagyatkozás váltalta azt a veszélyt is, hogy Isten őt a halálban és megsemmisülésben hagyhatja. Mindhalálíg engedelmsége, szolgálata gyümölcse lett feltámadása. S halála és feltámadása által nyitotta meg az örökéletet annak az embernek, akit mindvégig, a pokol mélységéig szeretett.

*Az egyház nem drámai szerepet játszva végzi szolgálatát ebben a világban.* Ahogyan szeretnék egyesek a diakónia útján járó egyházunk szolgálatát „drámainak és kényszerűnek” feltüntetni határainkon belül és túl. Szolgálatunk végzése közben az az Úr áll előttünk, „Aki soha nem tartott igényt arra, hogy életében valami »nagyszerűt vagy drámaikat« találjunk”. (H. Frik) Nem taktikából, nem is azért, mert más út a szocialista társadalomban élő egyház számára nem lehetséges, járjuk a szolgálat szeretet útját, hanem azért, mert a Mester ezen az úton megy előttünk.

### IX. Felelősségünk gyülekezeteinkért és egyházunkért.

Aki a „fiatal Istenre” tekint, az tudja, hogy a Jézus Krisztusról szóló örömhír hirdettetik ezen a földön egészen addig, amíg Ő vissza nem jön.

A múlt öröksége, atyáink hite, s a holnap gyülekezeteért hordozott felelősség kötelez minket. Atyáink igen nagy áldozatok árán, szellérpénzből és napszámból templomokat és lelkészlakásokat építettek. Hogy a lelkészlakások az igehirdető műhelyei legyenek, a templomokban pedig hangozzék az Isten szeretetéről szóló örömhír. Gyülekezeteink megértették, hogy áldozatos szeretettel kell templomainkat renoválni, vagy új lelkészlakást építeni. Ugyanakkor előfordult, hogy új lelkészlakás építésénél gyülekezeti tagok, presbiterek úgy néztek az építkezésre, mintha a lelkész magának építette volna azt. Pedig a jövő gyülekezete épült.

Gyülekezeteink rendezett anyagi helyzete a gyülekezeti tagok hitéről, rendezetlensége azok hitetlenségéről beszél. Csak a hitből fakadó áldozatos szeretet tudja a jövő gyülekezetét építeni.

Minden megkonfirmált, önálló keresettel rendelkező testvérünkötöl egy évben legkevesebb 200,— Ft-ot vár egyházunk. Mi történik a gyakorlatban? Gyakran idős szülők fizetnek igen jól kereső gyermekeik helyett is. Mások gyülekezetük felé kötelezettségüket „letudják” 60—80,— Ft-tal. Nekik csak ennyit ér az Isten ügye!

A gyülekezet anyagi rendezetlensége és erőtelensége híveink hitének és nem pénzének hiányáról beszél! Vannak gyülekezetek, ahol a lelkenkénti 300,— Ft-ot meghaladja az önkéntes hozzájárulás.

Az elmúlt években gyülekezeteink sok segítséget kaptak külföldi testvéreinktől. Nem lehet elfelejtenünk, hogy külföldi testvéreink is áldozatos szeretettel adják össze azt a pénzt, amit beépítünk templomaink vagy lelkészlakásaink falai közé. Ezek az adományok áldozatkészségünket nem gyöngíthetik, hanem csak növelhetik.

A presbiterek szolgálatára igen nagy szükség van gyülekezeteinkben. Esperesi vizsgálatokkor hallottam lelkészeketől: „Nekem egyetlen presbi-

ter sem segít.” Az a gyülekezet, presbitérium, amelyik magára hagyja a szolgálatban a lelkészt, nem járja egyházunk diakóniai útját.

Fokozni kell lelkésztestvéreink lelkipásztori látogatásait. A gyülekezetek ezt igénylik, s lelkészi szolgálatunk kötelez erre. Megkeresni azt az egyet, aki messze szakadt a gyülekezettől.

*Közösségben Magyarországi Evangélikus Egyházunkkal.* A Magyarországi Evangélikus Egyház magába foglalja — mint egy nagy család, — valamennyi gyülekezetünket. Ez imádságos felelősségre és egész egyházunk anyagi terheinek viselésére kötelez. Áldozatos szeretetünkre van szükség, hogy intézményes diakóniánkat zökkenőmentesen végezhessük. Teológiai Akadémiánkon a nevelés szolgálata folytatódjék.

Felelősek a gyülekezetek azért is, hogy legyen lelkészi utánpótlás. „Nekünk kell lelkész” — esperes úr! Mondották nem egy gyülekezetünkben. Mit tettek a gyülekezeteink, lelkésztestvéreink azért, hogy falvainkból vagy városainkból fiatalok menjenek a teológiára? Hogy azután majd a szolgálatban megfáradtak helyére lépjenek?

A lelkészi fizetéseknek lépést kell tartani hazánk állampolgárainak életszínvonalával. Gyakran találkoztam ezen a téren gyülekezeteinkben szeretetlenséggel és meg nem értéssel. Meglepődnék, ha elsorolnám azokat a gyülekezeteket, ahol az én arcom pirult a presbitereké helyett, amikor néhány száz forint fizetésemelésért órákig kellett gyözködnöm.

*Élő hitünkhez hozzátartozik egyházunk iránti érdeklődés, annak vérkeringésébe bekapcsolódás.* Hetilapunk az Evangélikus Élet bekapcsol egyházunk vérkeringésébe. Teológiai gondolkodásunkat továbbviszi, a lelkészek, gyülekezeti tagok felé eljuttatja a Lelkipásztor című havi folyóiratunk.

Hitünket mélyítik, szolgálatunkat erősítik Sajtóosztályunk kiadásában megjelenő hitmélyítő, írásmagyarázati, egyházunk útját feltáró kiadványaink.

Nem tudja presbiteri tisztét betölteni ma egyházunkban az, aki nem rendszeres olvasója az Evangélikus Életnek.

*Végül a köszönet szava.* A köszönet szava D. Dr. Ottlyk Ernő püspök úr felé, aki szeretetével és szolgálatával testvérként újra meg újra közenk jött. Akkor is, amikor a gyülekezeteinkben öröm, akkor is amikor gond volt.

Megköszönöm Lázár András, Lovrek Károly és Rigó Pál egyházügyi titkár uraknak a szolgálatát. Az állam és egyházunk közötti jó viszony szellemében intézték ügyes-bajos dolgainkat.

Felügyelők, presbiterek és nem utolsósorban lelkésztestvéreim szolgálatát is köszönöm.

A mi Istenünk fiatal Isten, aki nem tétlen, hanem a történelemben munkálkodó Úr: hitet teremt, szolgálni tanít. Övé legyen a dicsőség mindörökké.

**Dr. Nagy István**

## Az Istenhez való viszony Ady költészetében és életében

### I. rész

Ady Endre a *legőszintébb* magyar költő. Versei a legmélyebb valóságok önmagáról. Annyira így van, hogy mélylélektani megnyilatkozásokat találunk költészetében, anélkül, hogy ezeket közvetlenül visszavezethetnénk a kortárs Freud hatására. Kendőzetlen őszintesége nemcsak azt jelenti, amit Schöpflin Aladár — egyébként Ravasz Lászlóval folytatott vitájában — 1926-ban megállapított: „Soha költő őszintébb nem volt, soha költő nem igyekezett kevésbé eltakarni emberi fogyatkozásait.”<sup>1</sup> Sőt nem is gyónási kényszerről van szó, arról a világirodalomban számos esetben megfigyelhető jelenségről, amelyet legmegragadóbban Karinthy Frigyes fejezett ki egyik versében: „Nem mondhatom el senkinek, Elmondom hát mindenkinek” (*Előszó*).

Ady költészete tulajdonképpen a *lelki életének a színhelye*. Több mint a tükre. Verseiben nézett legmélyebben önmagába, itt vívta meg azokat az érzelmi, gondolati csatákat, amelyekben benne hullámozott életének, küldetésének, az őt körülvevő társadalmi valóságnak minden mozzanata.<sup>2</sup> Különösen is vonatkozik ez arra a két területre, amely legszemélyesebben érintette: a Lédához és az Istenhez való viszonyra. Barátai feljegyzése szerint elnémult, ha Lédáról esett köztük szó, s még a vele történt végleges szakítás után sem tűrte, hogy beszéljenek róla a jelenlétében. Bölöni György, Ady párizsi éveinek leghűbb tanúja írja: „Az Isten-versek sokasodása idején ritkábban voltunk együtt Adyval. Később ez a világ Adynak elkerített, zárt birodalma lett, a titkok-titka, amiről nem szeretete, ha kíváncsiskodva, szó esett. Az Isten: teljesen magánügye lett, akár szerelme.”<sup>3</sup>

Az a megfigyelés, hogy verseiről legközelebbi barátainak is igen ritkán beszélt, s „később sem szeretete, ha valaki kíváncsian közeledett költői műhelyéhez, és titkaiba akart lesni, vagy a „miért«-re kért magyarázatot” (Bölöni György)<sup>4</sup> —, nem csupán a versfogantatás általában rejtélyes, kikutathatatlan, bonyolult folyamatára utal, hanem nyilvánvalóan jele annak, hogy az ő költészete különösképpen *azonos legbensőbb lelki világával*. Arról pedig a versek vallanak; nem lehet hozzányulni közönséges kézzel társalgás közben, sem többet megtudni róla, mint amit a költő versben, szinte lélekelemző módon elmondott.

Ha tehát választott feladatom most Ady Istenhez való viszonyának a kutatása, ez verseinek — nem kizárólag istenes verseinek — az elmélyedő vizsgálatát kívánja. S kapcsolódik hozzá az élete történetével való egybevetés, ahol erre alkalom kínálkozik.

Ennyit e tanulmány témájáról.

## Nem fegyver

Adyt nem használhatjuk fel a magunk célja érdekében világnézeti bizonyításra. Istenes versei nem lehetnek harci eszközök keresztyének kezében a hit igazságának érvényesítésére. Ezt nemcsak a becsületesség kívánja az egyháztól, de a tárgyilagosság sem engedi. Legjelentősebb irodalomtudósaink megegyeznek abban, hogy Adyt a végtelékig kiélezett ellentétek jellemzik. Csak egy régi és egy mai megállapítást idézek: „Ő nem párhuzamos tendenciákban magyarázta meg magát, hanem a legváltozatosabb antagonizmusok egyensúlyában... Ő az egyetlen magyar író, aki egyensúlyban tartott túlzásaival lelkét szinte fantasztikussá nagyítva hozta szemünk elé.” (Németh László, 1930.)<sup>5</sup> Ady „művében adva van mindazoknak az ellentéteknek a magva is, melyek valaha összecsaptak körülötte... A teljes Ady megismerése kétségtelesen élésebb megvilágításba helyezi a benne levő ellentmondásokat is... Ady költészetének egyik lényeges meghatározó vonása az ellentmondásosság... Az ellentét átfogó gondolati és művészi eleme Ady költészetének.” (Vezér Erzsébet, 1977.)<sup>6</sup>

Az ellentétek egységét ugyan megtaláljuk Ady költészetében, de senki nem jogosult arra, hogy a különböző, ellentétes vonások közül a neki tetszőt vagy nem tetszőt kiragadva, a maga igazát bizonyítsa Adyt dicsérve vagy támadva. Amint ez a költő halála óta nem egyszer történt különböző oldalakról, keresztyén oldalról is. A *teljes* Ady ismerete és tiszteletben tartása óvhat meg bennünket a róla való rész-igazságok egyoldalú felnagyításától, kizárólagosításától, tehát az ő meghamisításától.

## A megközelítés módja

Témánk tárgyalása közben mindenekelőtt az *irodalomtörténet* kutatási módszerével és szempontjaival dolgozom. A filológiai tanulmányozás az elsődleges az adott kérdésben is. Ady Istennel kapcsolatos verseinek, illetve versrészleteinek a megértéséhez és magyarázatához segítségül vettem az életéről és műveiről szóló igen gazdag irodalomból mindazt, amit munkám szempontjából lényegesnek találtam. Az Ady feltáró kutató munkában egyre jelentősebb szerepe van marxista irodalomtörténészeinknek, akik ma már Ady teljes költészetét vállalják és értelmezik. Ennek illusztrálásául idézem Vezér Erzsébetet: „A felszabadulás után megvolt annak az oka és értelme, hogy (Adynak) az ellenforradalom alatt elakudott-meghamisított forradalmi politikai költészetét és publicisztikáját hangsúlyoztuk elsősorban. Mégsem vált ez az Ady kép javára, mert kiinduló pontjává lett különféle más előjelű vulgarizálási kísérleteknek, melyek most meg Ady szerelmes és istenes verseit szorították ki tudatunkból. Ez a tendencia ma is hátrányosan érezhető tankönyveinkben, egész oktatási rendszerünkben, és már eddig is nem kisebb kárát vallottuk, mint, hogy a fiatalság átmenetileg elfordult Adytól.”<sup>7</sup>

Ady nem hívő irodalomtörténeti interpretálása — az ide sorolható előző polgári gondolkodók munkáját is beleértve — a tudományos eredmények felhasználásán túl, számunkra azzal is jelentős segítséget ad, hogy megóvhat a költészetének hívő szemléletű eltúlzásától, mert az istenes versek elemzésében elért megállapításainkat állandóan szembe-síthetjük a nem keresztyén meggyőződésű magyarázatokkal. Ez a dolgozat ennyiben dialógus is, mert nem ugyan formájában és menetében, de tartalma mögött becsületesen és gondosan számba vett többféle választ az istenes versek nyitjának a problémájára.

Ami mégis e tanulmány módszerének a többlete, vagy inkább sajátossága, az a *tárgy természetéből következik*. Egy ember hívő vagy istenkereső megnyilvánulásait lehet kutatni lélektani, társadalomtudományi, vallástörténeti és egyéb alapon s ez nem is helytelen a mi keresztényen megítélésünk szerint sem, de valakinek az Istenhez való viszonya megnyilatkozásáról a *teológia eszközeivel* alkothatunk teljes képet. Más kérdés, hogy a teológiának mint szaktudománynak az *előfeltételét* — az Istenben való hitet — elfogadják-e Ady tanulmányozói, de a teológia eszközeivel végzett felderítő munka *eredményeit* ilyen esetben is hasznosíthatják tárgyi kutatásaikban.

Másként is mondhatom: a kutató hite Ady istenes verseinek a tanulmányozása közben nem akadály, hanem segítség, hogy belülről, a hit közös tapasztalata felől is próbálja megérteni istenes költészetét, Istenhez való viszonyának a verseiben megnyilatkozó látványát. Szépen fejezi ki ezt Rónay György, aki az istenkereső Adyról írva reflektál Király István előzőleg megjelent, idevonatkozó tanulmányára: „Keresztényen vagyok és hívő, tehát Ady... istenes költészetének problémáját is a hívő szemével, tapasztalatával és a hit élményének birtokában nézem és igyekszem megérteni. Szempontom tehát nem *ellentétes* Király Istvánéval, hanem egyszerűen *más*, mint az övé... Egyikünk inkább kívülről, másikunk, mint hívő, inkább belülről” nézi ugyanazt az épületet.<sup>8</sup> Ezt a személyes megnyilatkozást természetesen nem szabad úgy értelmezni — Rónay György sem így érti —, hogy a „belülről” való szemlélet szükségtelessé tenné a „kívülről” való, tisztán filológiai megközelítést.

A teológiai eszköznek, a hit tapasztalatának felhasználását az Ady-kutatásban nem csupán belső ügyünknek tekintem, hanem olyan vállalkozásnak is e tanulmányban, amely adalékot szolgáltathat Ady mai irodalomtörténeti feldolgozásához, segíthet az istenes versek jobb megértésében.

Adyt diákkorom óta szeretem, s az utolsó tizenöt évben sokat forgattam az 1962-ben kapott, nekem nagyon kedves antikvár kötetemet, összes verseinek első kiadását. Mégis, vagy talán éppen ezért, a felfedező út izgalmas örömevel járt, amikor most tanulmányírói szándékkal mélyedtem bele. Könyvtárakban, hírlap-, folyóirat- és kéziratárban, meg az íróasztalomnál töltött órák élménye valamelyest átfűti e sorokat. Ez a személyesség nem csökkenti a tárgyiasságot, sőt illik Adyról szóló íráshoz, mert ő önmagát egészen belevetette költészetébe.

## Az előzmények

Amennyire élettörténeti adataiból megállapítható, nagyjából öt réteg rakódott lelkére, befolyásolta tudatát a gyermekkor és a fiatal évek folyamán, melyek később belejártak nála az Isten-kérdés alakulásába.

1. Az egyik réteg a kisgyermeket körülvevő *félelmes titokzatosság*-ból hullott egyébként is érzékeny lelkébe. Házuk Ermsindszenten a falu végén a temetővel volt szomszédos. Idejártak játszani a gyerekek, ahol alkonyatkor félelmissé váltak az árnyak<sup>9</sup> „Féltem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában — emlékezik vissza —, s a házhíjának ajtaján mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyékokonaimat besuhanni.”<sup>10</sup> Mózes Jánosné, szárazdajkája, fiatal erős parasztaszony meséje szokta álomba ringatni az ötéves fiút. Ady így idézi fel: „Azok a mesék ártalmas mesék voltak”, s hallatukra „mindig eltorzult az arca, és sirt a gyönyörűségtől.”<sup>11</sup> A Torony-emberről is suttogott neki a falu babonás

népe, aki éjszaka a lakatlan kastély falai közül kilép, és magasabb a templomtoronynál.<sup>12</sup>

Az ezekhez hasonló gyermekkori emlékekből nem annyira babonára való hajlandóság maradt vissza Adyban, hanem a látható dolgon túli titkok sejtelme. A halál ijedelme is, mely már négyéves korában riasztotta: sikoltozott, amikor dajkája egy kaszás csontváz képét mutatta neki. Lelke mélyén a remegtető titkok sejtésével nőtt fel, s ez a belső, tudati háttér ott rejtőzött benne, amikor felnőtt korában a Legnagyobb Ismeretlennel került szembe.

2. A másik réteg szintén gyermekkorig megy vissza, és növekedett fiatalsága idején: a *kálvinista hagyomány*. „Az apám, Ady Lőrinc, a belső Szilágyságból, Lompérből került ide, mikor édesanyámat, az egykori érminszenti református papnak korán elárvult leányát... feleségül vette. Az anyám családja ősi protestáns papi család, miként erdélyi kálvinista papleány, Visky leány volt apai nagyanyám.” (*Önéletrajz*.)<sup>13</sup>

A kis Ady Endre megtanulta és mindennap elmondta a gyermeki esti imát; több mint húsz év múlva is tudta idézni a szavait: „A nap lement, az éj beállt, álom jó szemeimre...” Vasárnaponként ott volt „a nagy fehér templomban”, nézte a papot, amint felmegy a szószékre bibliával, imakönyvvvel a kezében, hallgatta a textúst és a prédikációt. A templomkarzaton harsányan énekelte a zoltárokat, a kis nádfedeles kálvinista iskolában tanulta a bibliai történeteket. A falusi temetésen zengte a kántor kíséretében a 90. zoltár „erős”, „hatalmas” szavait. Karácsony estéjén a többi kántáló fiúval együtt énekelte „az apró házak derengő ablakocskái alatt”: „Krisztus Urunknak áldott születésén.”<sup>14</sup>

A helybeli református elemi iskolába csak három évet járt. Gondokban megkopott, egyszerű színvonalú kántortanító kezén volt. „A zoltárok és bibliai történetek mégis ekkor váltak Ady mindig tudatosan vállalt kálvinizmusának egyik legszilárdabb alaprétegévé. Az olvasni tudó gyermek büszkeségével ütötte fel most már otthon is a bibliát, és betűzte Julcsa máma... sírján a bibliás feliratot: »Kívánczom elköltözni és lenni a Krisztussal, mert az mindennél jobb«.”<sup>15</sup>

Az elemi iskola IV—V. osztályát a helybeli katolikus iskolában végezte apja akaratából, aki ugyan a református gyülekezet gondnoka volt, de képzetesebb új tanító reményében oda íratta be Endrét az öcsésével együtt.

A gimnázium alsó osztályaiba a nagykárolyi piaristákhoz járt. 1888 őszétől az iskolai értesítőkből megtudjuk, hogy Kincses István református segédlelkész volt a hitoktatója, aki öt éve tanított ott, amikor Ady az első gimnáziumi osztályt végezte. Feltűnő, hogy ebben az évben vallástanból 2-es („jó”) osztályzatot kapott, noha a legtöbb jegye 1-es („jeles”). A további években már „jeles” a hittanulásának a minősítése. Az értesítőkből a református hittankönyvek nincsenek felsorolva.<sup>16</sup>

A nagykárolyi időszakra esik *konfirmációja*. 1890 májusában, tehát második gimnáziumi tanévének a végén konfirmált, a helybeli református elemi iskola tanulóival együtt.<sup>17</sup> A konfirmációi előkészítést hitoktatója, vagyis a gyülekezet segédlelkésze, és részben Asztalos György, a lelkész végezte. Azokban az időkben Nagykároly a Tiszántúli Református Egyházkerülethez tartozott, így minden valószínűség szerint az ott évtizedeken át használatos konfirmációi kátét, néhai Szoboszlai Pap István egykori szuperintendensnek még a század derekáról származó kis füzetét tanulták a konfirmandusok.<sup>18</sup>

A kátéra a teológiai racionalizmus jellemző: „A helvécziai vallástételt vallók vagy reformátusok felekezetéhez tartozunk, melynek tudományát mind a józan okossággal, mind a szent írással megegyezőnek látjuk.” A káté szerint a lélek a halálban is megmarad, és majd a feltámadáskor egyesül a testtel. Az úrvacsoráról mondottak általában megfelelnek a református egyház hagyományos tanításának: az úrvacsora emlékezés Jézus halálára; hálaadásra indít; bizonyosakká tesz bűneink bocsánata felől; a felebaráti szeretetet neveli és erősíti bennünk. Nincs jel arról, hogy Adyban a konfirmáció nyomot hagyott volna.

A gimnázium felső tagozatát — akkori felépítés szerint az V—VIII. osztályokat — Ady a *zilahi református kollégiumban* végezte. Később „imádott alma materének” nevezi, „hú sáfárának egy ősi, de mindig haladó kultúrájának”.<sup>19</sup> Vallásánára Kerekes Endre, helybeli születésű okleveles lelkész, a tanári kar rendes tagja. Fiatal ember, mindössze hétéves tanári múlt van mögötte, amikor Ady odakerül. Svájci teológiákon végzett, ami szélesebb látókört adhatott neki, de a kor szellemének megfelelően inkább negatív irányban. A Jézus életéről szóló kritikus mű írójának, D. F. Straussnak a hatása jelentősen mutatkozott Svájcban. Itt a „szabad teológia” legerősebb kibontakozását A. Biedermann munkálta, aki 1860-tól kezdve a zürichi teológiai főiskola tanára. E szellemi háttérből érthető Ady közlése a vallásánjáról: „Neoreformátus módra... megsugta tanítványainak, hogy Jézus nem ment ám fel a mennybe, mert tanítványai titokban eltemették.”<sup>20</sup> Annyit tudunk még róla, hogy büszkén, magyaros atillában járt, szerette a bort, szerette családját, s főként ördögkúti kis birtokával törődött.<sup>21</sup>

Ady itt is jó tanuló, az V—VI. osztályban általános jeles, a VII—VIII. osztályban már van néhány kettese („jó”). Az érettségit a legjobb fokozattal teszi le („jeles”). Vallásából végig jeles. Az iskolai értesítők alapján megállapíthatóak a hittankönyvek, amelyekből a heti két vallásórán tanult.<sup>22</sup> Ezek a következők: az V. osztályban „Egyetemes egyháztörténelem és a reformáció történelme”, írta Márk Pál.<sup>23</sup> A VI. osztályban „A bibliai könyvek története és szimbolika”, írta H. Kiss Kálmán,<sup>24</sup> továbbá a Heidelbergi Káté 1—74. kérdése és felelete. A VII. osztályban „A vallásos eszmék története”, írta Szász Domokos.<sup>25</sup> A VIII. osztályban „A magyarországi protestáns egyház történelme”, írta Farkas József.<sup>26</sup>

*Ady hittankönyveinek* részletes ismertetése túlságosan megszakítaná a tanulmányunk előrehaladását. Csak néhány jellemző vonásukat említem. A protestáns felekezetek uniójának gondolata a kor levegőjében mozgott. Ennek megfelelően a hittankönyvek nem élezik ki a református és az evangélikus egyház közötti különbségeket. Ahol mégis szóba kerülnek, az úrvacsoratan, Krisztus két természetének, az emberinek és az isteninek a viszonya, a predestináció, a kultuszforma és az egyházalkotmány szerepel. Az egyháztörténet során a hittankönyvek általában a közös „protestáns” megjelölést használják.

A másik jellemző vonásukat jobb szó híján ismét csak a teológiai racionalizmussal tudom megjelölni. Pontosabban körvonalazhatom néhány idézettel. Szász Domokos kézikönyvének előszava forrásműnek A. Réville (1826—1906) francia teológus munkáját jelöli meg. Tudjuk róla, hogy a korabeli történetkritikai teológiai irányzat radikális képviselője volt. Majd így folytatja a szerző: Jézus „az emberben szunnyadó nemeesebb erőket felkölteni, tudalomra ébreszteni s ez által az egyént az erkölcsi és értelmi szolgaság bilincseitől szabaddá tenni akarta, fölmutatván előtte a haladás végtelen pályáját.” Összefoglaló részlet a

könyvből: „Jézus munkája abban állott, hogy megalapítsa e földön Isten országát, azaz fölébressze az emberi nemzetben Istennel való szellemi rokonságának és egységének boldogító érzését, mely az ő lelkét betölté.”<sup>27</sup> Farkas József egyháztörténeti könyvében ezt írja a magyar reformációról: „Lelki szabadság, józan haladás, felvilágosultság s valódi vallásosság: ezek voltak azon jelszavak, melyek a reformátorok által kibontott lobogóra felirattak, melyek alatt ezek a lelki zsarokosság, babona, bigottság ellen megkezdték a szent harcot.” Az egyháztörténeti rész ezzel zárul: „... a protestantizmus jelszava: Szeretet! Szabadság! Haladás!”<sup>28</sup>

Ugyancsak jellemző közös vonása ezeknek a hittankönyveknek, amely szintén az egyházi korszak attitűdjét tükrözi, hogy hiányzik belőlük a megfeszített és feltámadt Jézus Krisztus igazi jelentőségének a megmutatása a keresztyén hit számára. A Kereszt titka nem villan meg, és az élő Krisztus láthatatlan alakja nem ragyog fel bennük. Ennek ellenére nem tartanak ott, amit a vallásánár „súgott” diákjainak Ady előzőleg idézett emlékezése szerint Krisztus feltámadásának valótlanságáról. Szász Domokos könyve írja: ... a tanítványoknak megjelent a halálán diadalmat vett Jézus, a kereszt gyalázatát feledteté velük a megdicsőült Krisztusban vetett boldogító hitük. A Krisztus feltámadásáról szóló evangéliumi adatok minden tekintetben össze nem egyeztethetők, ami nagyon természetes, miután ilyen titokteljes s csodálatos eseményről van bennük szó.”<sup>29</sup>

A predestináció tanát viszont híven és szépen, bár 15—16 éves tanulók számára elég nehézkesen fogalmazza a VI-os hittankönyv: „Isten eleve elválasztá mindazokat, saját kegyelmeiből, kiket idvezíteni akart, egyedül Jézus Krisztusért, csupán szeretet által az ő kegyelmének dicséretére. És noha Isten tudja, kik legyenek övéi: mindazonáltal mindenki felől jót kell reménylenünk és senkit az elkárhozottak közé nem szabad számítanunk. S éppen azon okból, mert senki nem tudja, ki van kizárva az üdvöből; és mert Isten kegyelmét kegyesség által meghálálni kötelesség: legyen munkás bennünk az élő hit s vigasztaljon azon tudat, hogy Isten sz.-fiát az egész világ üdvösségére küldé s mi hit által annak testébe oltattunk.”<sup>30</sup>

*Ady hittanulásával kapcsolatban két fontos következtetést kell levonnunk*, ami istenes versei megvilágításánál lényeges lesz: igazi Krisztus-hitet nem meríthetünk hittanóráiból. A predestinációt ellenben — amelyet verseiben és vallomásaiban vall — nem az egyházi tanításból vette, hanem annak teljesen vulgáris változatából, mert egyszerűen — amint látni fogjuk — az előre elrendelt földi sorsot, a végzetet érti rajta.

*Zilahi diákkorában* — ha feltehetően kihagyásokkal is — járt templomba, hiszen ez hozzátartozott a református kollégium rendjéhez. Az itt hallott prédikációk hatásáról nem tudunk semmit. Révész Béla közli egykori jelenlevők emlékezése nyomán, hogy a diákoknak a karzaton volt a helyük, ahol Ady szívesen énekelt. Különösen két kedves szótára volt: „Tebenned bizontunk eleitől fogva”, és „Erős várunk nekünk az Isten”. Ezeket annyira szerette, hogy diákösszejöveteleken is sokszor énekelt; volt egy diáktársa, aki ilyenkor tercelt hozzá. „Sokszor sokáig elszóltároztak így kettesben.”<sup>31</sup>

*Összefoglalóan azt mondhatjuk*, hogy Ady Endre diákkorában nincs nyoma a személyes hitnek; a hagyományos egyháziasság szintjén mozog mindaz, amit megfigyelhetünk nála vallási irányban. S hogy ez a tradicionális vallásosság már töredékes, mutatja öccsének, Ady Lajosnak a közlése: az otthoni szünetekben kikapcsolta életéből a templomozást

és az úrvacsoravétel.<sup>32</sup> Ez nagy súllyal esik a latba: nem törődve a kis falu és családja sérthetetlennek tartott szokásával, az ifjú Ady kivonja magát alóla. A *gyakorlati ateizmus lehetett jellemző az érettségiző diákra*, amit sejtet egy későbbi cikke. „Nem mondom, hogy ő az első ateista magyar maturandus — írta 1906. június elején egy klerikális jellegű diákküldözés kapcsán *Az istentelen diák* című cikkében. — Nem program szerint butító iskolákban, minden időben nevelődünk ilyenek.” A többes szám első személyű fogalmazás arra utal, hogy ateistának tünteti fel a tíz évvel azelőtti önmagát, a hajdani zilahi maturandust. Nem lehetett tudatosított világnézet az érettségije idején ez a felfogás, de annyit bizonyosan mutat a visszatekintése, hogy Istent fiatalon kapcsolta az életéből.<sup>33</sup>

3. A harmadik lelki réteg, amelyet tekintetbe kell vennünk, a *római katolikus vallás szertartásaiból fakadó gyermek- és serdülőkori hatás*. Mai életrajzírói jogosan tulajdonítanak jelentőséget ebből a szempontból a katolikus iskolákban eltöltött éveinek. Az elemi iskola negyedik és ötödik tanévében, s a gimnázium első négy osztályában megsejtett valamit a katolikus vallás misztikumából. Megmaradt emlékezetében az ér-mindszenti katolikus iskola tantermét díszítő Szűz Mária-kép s a kicsiny gipsz Krisztus-szobor. Hallgatta az Üdvözlegety Mária mormolását. A nagykarolyi papi gimnáziumból évek múltán sem felelte a „korai templomjárásokat” Rorátéra ment diáktársaival a „sűrű ködben”, „ősz és téli hajnalokon”, s részt vett a nagybőjti kereszt-ájtatosságokon.<sup>34</sup> Ezért nem áll később idegenül, hanem megmagyarázhatóan szemléli, amikor búcsújáró menettel találkozik. Ő maga írja egyik 1901-es cikkében Nagyváradon: „Katolikus szellemben nevelt kálvinista voltam.”<sup>35</sup>

Gondolatvilágában mindig messze volt a római katolikus vallástól, de a korabeli kálvinista racionalizmus ellensúlyát képezte lelki világában a katolikus kultusz titokteljesebb, érzelmekre ható, több belső átélésre készítő volt. Ez a hatás nem tartalmakat közvetített hozzá, hanem transzcendens sejtelmeket. Az így keletkezett lelki réteg később pozitívnak bizonyult az Istenhez való viszonyt alakulásában, az istenes versekben. Egyébként is annyira függetlenedtek benne ezek a lelki nyomok a római katolikus egyháztól, hogy semmit nem fékeztek kialakuló antiklerikális meggyőződését és újságírói kemény támadásait a klérus ellen. Viszont jó hatásúan jelentkeztek az Isten-versek élményszerűségében, az Isten-közelség titokzatos áramában.

4. A negyedik lelki réteg növekszik tudatában — tárgyunk irányában — legerőteljesebben, s ez a folyamat tart kevés megszakítással szinte a haláláig: a *Károli-Biblia sugárzása*. Az iskolában tanult bibliai történetek mellett a templomban hallott veretes bibliai szövegek is bele-vésődtek, amit jól mutat, az egyik hazatérésekor született verse az isten-tiszteletről: „A textus ma is Jézus. Éppen úgy, mint húsz éve; Megtörett a teste, Megtöretett a teste, Kiontatott a vére.” (*Egy régi Kálvin-templomban*)

Felső gimnazista korában két tényező érlelhette tovább kapcsolatát a Szentírással. Az egyiket csak feltételezhetjük, következtetéssel. Az iskolai értesítő felsorolása szerint a gimnázium VI. osztályának elvégzett vallástani anyagában szerepelnek a már említett hittankönyv fejezetein kívül a reformációt megelőző és a reformáció-korabeli bibliafordítások, a XIX. századi protestáns és római katolikus bibliakiadványok, továbbá a magyar református egyház templomi énekeskönyvének az ismertetése. Nincs adatunk arról, hogy ezt az anyagot milyen módon dolgozta fel a vallásánár a diákjaival. Esetleg gyaníthatjuk ennek az anyagnak a be-

kapcsolásából — ha csak nem felsőbb egyházi utasításra történt —, hogy Kerekes tanárt közelebről érdekelte, talán lelkesítette ez a terület.<sup>36</sup> Mindenesetre az említett hittanórai tananyag alkalmat adhatott, hogy a jófejű diák Károli Gáspár bibliafordítását tudatosan értékelje.

A másik tényezőről már pontos értesülésünk van: ez pedig a két utolsó évfolyam tanulóinak prédikáló tevékenysége. A zilahi kollégiumban a VII. és VIII. osztályú gimnáziumi tanulók legáción vettek részt. Az iskolai értesítők szerint: három szent ünnepen járnak segédkezni az istentiszteleteken tizenöt egyházközségben, tehát karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor. A pedagógiai célt így jelölik meg: ez a feladat nyilvános szóbeli előadáshoz szoktatja a diákokat. Kerekes Endre vallástanára<sup>37</sup> készítette fel Adyt a legációkra. Ady többször járt legáción, néhány községben. Az öccse, Ady Lajos közlése szerint szülőfalujában is volt legátus<sup>38</sup>.

Prédikációinak a szövege nem maradt ránk, de reminiscenciáiról vizsgázhatunk belőlük — meg régebbi ünnepeiből — a későbbi újságíró cikkeiben, például pünkösdkor így: „Az élet a vallás kalendáriumában is tudott magának piros betűt kapni, mert pünkösöd a termékeny életnek az ünnepe. Bódultan az élet szent mámorától száll felétek, emberek, ez ének, mely nem tudom, hogy toladokodott most föl kurtanadrágos miltamból: 'Szent Lélek Isten, töltsd be szíveinket épen mennyei szent ajándékkal, szívbéli szent buzgósággal!'”<sup>39</sup> Nem lephet meg bennünket — ismerve a korabeli egyházi szellemet és vallástanára felfogását —, hogy pünkösödnek ez az elvilágiasított alkalmazása könnyen előfordulhatott a legátus prédikációjában is. Akik hallották Adyt legáción prédikálni, „úgy mondják, melegen, biztonsággal beszélt, a textust kimélyíteni tudta”.<sup>40</sup> Természetesen ezt a „kimélyítést” nem érthetjük a mai teológiai módon igeszerű prédikálásnak.

Révész Béla közlése szerint a kollégiumban hetente egyszer, felváltva más-más VII.-es, illetve VIII.-os diák a nagyteremben egybegyűlt tanári kar és a tanulók előtt ún. könyörgést tartott: bibliai szövegből választott gondolatot fejtegetett. „Ady Endre szerette ezt a szereplést, és úgy mondják, tiszta, folyamatos szavú volt az előadása.”

Ady 1896 júliusában érettségizett, s a *Szentírást a következő években* aligha vette kezébe. Hogy mikortól kezdve forgatta felnőtt korában, azt nem tudhatjuk. De alig telt el tíz esztendő, amikor a Bibliát ott látjuk szállodai éjjeliszekrényén, mint naponkénti olvasmányát. Ez azonban már az életében bekövetkezett lelki fordulathoz tartozik, amelyről később szólunk. A bibliátlannak vélt évek is tartogatnak kérdőjelet, amely kérdéssé teszi, hogy Ady számára teljesen csukva maradt a Biblia. A Nagyváradi Napló 1901. június 4.-i számában — öt évvel vagyunk csak érettségijén túl — cikkében Ady ezt írja: „Szépnek tartom Ruth szerelmét az ő férfiához”. A fogalmazás annyira archaikusan bibliai, és nem származhat az ószövetségi történet általános ismeretéből, hogy arra mutat, Ady már ebben az időben (vagy már jóval előbb is! — fűzi hozzá Földessy az adathoz) forgatta a Bibliát, nyilván főként az Ószövetséget.

*Visszatekintve a 2—4. pontunkban vázolt lelki rétegekre* — a kálvinista hagyományra, a katolikus liturgia hatására, a Szentírás marandó sugárzására — megállapíthatjuk, hogy gyermek- és ifjúkorában rendkívül mélyen eresztettek gyökeret ezek a benyomások. Ezt jelzi a költő verseiben szüntelenül jelentkező szakrális szókincs: „szent”, „áldott”, „hit”, „lélek” és más terminusok, valamint a bibliai képek és utalások tárháza.<sup>43</sup> S mutatja az is, hogy a lappangó lávafolyam tűzhányó módra tör ki egy évtized múlva az istenes versekben.

5. Az istenes versek feltörését és az Isten-kérdés kirobbanását megelőző lelki rétegeződés utolsó mozzanata a nagyváradi éveiben *tudatosuló ateizmus*. (Nyugodtan használhatjuk az ateizmus megjelölést, meg a szó egyházi kiejtéséhez régebben tapadt bántó mellékszöngék ma már eltűntek. Mint a mienkétől eltérő, de becsületes meggyőződés kifejezője számunkra ez a fogalom. Hasonlóan vagyunk az „istentagadás” megjelöléssel is, amelyet tárgyi szempontból Adyval kapcsolatban néhányszor használunk kell.) Ady antiklerikalizmusához — amelyet említettünk röviden<sup>44</sup> — már az első újságírói éveiben a vallás elvetése járul. 1901 nyarán írja a Nagyváradi Naplóban: „Levettem magam erejéből a be-nevelt szellemnek és a velem született vallásnak is a bilincseit”.<sup>45</sup> 1905 májusában alakult meg a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesülete. A választmány tagjai között szerepel Ady. A szabadgondolkodók világképéhez szervesen hozzátartozott az istentagadás.

Ady több cikkében világosan ki is fejezi, hogy nemcsak az egyház, a vallás, hanem az Isten is az emberi szellem produktuma, történeti képződmény. Idézem őt: „Párizs a régi káté helyett új kátét akar. Tanítsuk meg a nebulókat arra, hogy a vallás emberi fejlődés egy része. Semmi metafizikai nincs benne. A lélek divatja... Isten, szentek, vallás, dogma, egyház, papság, eretnokség és a többi egyszerű produkciói az emberi kultúrának. Tehát végesek. Így kell ezt fölfogni s így kell az iskolákban megmagyarázni.” (Budapesti Napló, 1906. ápr. 11.) Részlet másik cikkéből, mely már Párizsban íródott: „Az egyház ellen tüntettek már zajosabban is Párizsban. Az Egyház ellen, mely ma is szívesen rakna tűzre minden szabadgondolkodót... De mégis nagy nap a tegnapi nap. Első tüntetés az utolsó decenniumokban — minden vallás ellen. A Vallás ellen. E szomorú bilincs ellen. Mely butává és szomorúvá teszi boldog sorsra hívott embermilliók életét.” (Budapesti Napló, 1906. aug. 9.)<sup>46</sup>

Ady Istenhez való viszonya alakulásának és az istenes versek tartalmi, hitbéli problematikájának a megértéséhez nélkülözhetetlen az előző négy lelki réteg után ennek a rájuk rakódó ötödik lelki rétegnek a komolyan vétele. Ezek az előzmények együtt hatnak, és értethetnek meg valamit abból a hihetetlen erejű belső küzdelemből, a végtelek feszültségéből, ami Ady Endre költői és lelki világát betölti az istenes versek írásakor.

### A kohóban

Az első látható jelek, hogy Istennel újfajta, élő és küzdelmes kapcsolata kezd alakulni, 1906 nyaráról valók. Június 20-án érkezik Párizsba, s őszi kéthónapos rivieriai és olaszországi útfajta megszakítva, egy teljes évig, 1907 júniusáig tart ez a második párizsi tartózkodása. Legjobb párizsi barátja és ismerője, Bölöni György így számol be meghök-kentő meglepetéséről: Ady „éjjeli szekrényén fekete kötésű kis bibliája s mellette reggeli itala: egy korsó hideg sör. Amikor megérkezett és kofferjéből holmijait kicsomagolta, éjjeliszekrényére kitétte a bibliát. — Mit bámulsz? — szólott rám, amikor csodálkozó tekintettel pillantot-tam meg kezében a könyvet. — Szent ember vagyok én, 'valláserkölcsös' — és nagyot nevetett hozzá. A bibliát álmongsongitónak forgatta éjjel, ha nem tudott aludni, és ha versírásra készült, már akkor is sokat lapozta.”<sup>47</sup>

Ne vezessen félre bennünket a kissé frivol hangzás, sem Bölöni hoz-záfűzött magyarázata — a hangnemre és Bölöninek az egész kérdéshez való hozzáállására még visszatérek —, de maga a tény számunkra is

meghökentő az évek előzményei után. Ady Endre keze ügyében ott van a Biblia olvasmányul! Hazuról hozta, ebből a célből. Nem vehette két vagy három évnél régebben a kis alakú, új kiadású, zsebbe férő teljes Szentírást. A Bölöni által leírt pillanatot a párizsi diáknegyed egyik szállodájának a szobájában, közel az Odéonhoz, rejtett lelki folyamat előzte meg, ami Adyt a *Biblia állandó olvasójává tette*. Az istenes versek fogatatási időszakához közeledünk. A Szentírás forgatásának a Károlyi-nyelvezet varázsán kívül más, felderíthetetlen lelki rugói lehettek.

A *nyitott Biblia mellé hang is társul*. Bölöni — aki maga távol állt a hittől — így folytatja beszámolóját: „Valahol a szálló közelében templom volt, melynek óraütése és déli harangszava — a Place de la Sorbonne Richelieu-kápolnájáé lehetett — idehallatszott. — Bimm, bamm! Bimm, bamm! — mint valami bádognyú kálvinista magyar templom harangja. Ady gyönyörködött benne, és eldicsekedett vele. Hogyne! Párizs rengetegében a falusi harangszó. Isten-verseinek, melyekbe később kezdett, de melyek már akkor foglalkoztatták, e hotelszobába hangzó harangszó adja bevezető hangulatát.”<sup>48</sup> Nem is kell különösebb lélektani következtetés ahhoz, hogy megállapítsuk: az Istennel foglalkozni kezdő gondolatai közepette és adott élethelyzetében — amelyre rövidesen rátérek — a szülőfaluja templomos emlékeit hordozó *harangszó* régen elfelejtett áhitatos érzéseket keltett benne életre.

Leleki kohójának következő lángnyelve a *francia szellemi életből* csapott át. Franciaországban akkoriban az antiklerikalizmus győzelme ellenére is az írók, gondolkodók között lázas istenkeresés érlelődik. A College de France-on tülekednek Bergson előadásain, aki filozófiáját spiritalizmusnak nevezte. A szimbolista irodalmi irányzat legjelentősebb folyóiratában ankétot közölnek „Felbomlóban vagy fejlődőben van-e a vallásos érzés?” címmel. A válaszok nagy része a tételes vallások ellen, de a vallásos érzés mellett nyilatkozott. Az írók, költők, irodalmi emberek válasza javarészt megegyezett abban, hogy a vallásos érzés a művészetbe mentődik át.<sup>49</sup>

Múlnak a hónapok, s az újonnan megtért írók esete elgondolkoztatja Adyt. Hívósen szól még ugyan, de már nem fölénys; sőt olyan személysé válnak, amelyek el tollát, amelyben egy vergődő lélek sír: „Lelki vagy testi bénaság téríti az Egyházhoz a francia forradalmár írókat. S az irodalmi kávéházakban kacagnak a kócos fiatalok, ha egy-egy megtérés hírére hallják. Csak a súlyosabbra érez egy pillanatilag halálos hideget a szívében. Óh jaj, mindnyájunkat fenyeget a veszedelem, hogy egy szép napon elfáradunk és istenfélők leszünk...” (1906. nov. 29.)<sup>50</sup>

Az „elfáradunk” szó Ady *élethelyzete* felé fordít bennünket. Az Ady-kutatás felfigyelt azokra az életrajzi mozzanatokra, melyek őt abban az időben az istenkeresés felé vihették. Elsősorban a végzetesnek hitt betegsége, amely mindjárt első párizsi tartózkodása kezdetén, 1904 elején tört ki kellemetlen tüneteivel. Hónapokig tartott a gyötrelmes állapot. A baj lassanként javult, de Ady lelkét alapjaiban rázta meg a rázúdult szerencsétlenség; s a férelmes következményekre való gondolása nem múlt a következő években sem.<sup>51</sup> Egészségét addig is, később is rombolta a mértéktelen alkoholfogyasztás és a sok éjszakázás a Léda-szerelem közben is futó kalandokkal. Ady fáradt és letört. Lédának írja 1905 végén Párizsba: „Ami engem illet? Hajszolom magam. Lelketlen és kietlen az életem. Elpusztulok Budapesten. Ezer és egy ok miatt szanatóriumba sem mehetek egyelőre. Anyagi ügyeim nem javultak...”<sup>52</sup>

1906 februárjában jelenik meg az első sajátos verskötete, az *Új versek*. Felzaklatott lelkiállapotában a kötet fogadtatását is sötétebbnek lát-

ja. Úgy érzi, nem értették meg: „Dalaid könyvét dobd a tűzbe be, Sorvadva, várva itt tovább ne ülj: Pocsolyás Értől elszakadt legény, Menekülj, menekülj.” (*Menekülj, menekülj innen*) A hazai politikai helyzet alakulása gyötrelmesen hat reá. Joggal üldözöttnek érzi magát. Támadások érik. Németh László szerint „az első üldöztetés daca” vetette fel Adyban Isten gondolatát.

A halál árnyéka, mely gyermekkorától kísérte, most közelről csapja meg. 1906 szeptemberében a Lédával együtt tett utazásán a génuai temető ilyen személyes kicsengésű gondolatokat ébreszt benne: „Párizsban ismerek valakit, akinél furor az istentagadás. Ez a mániákus úriember mégis gyakran jár a templomba... Temetésekkor mindig betér ő is annak a házába, akit nemcsak nem szeretett, de aki ellen oly vad tagadásal harcol, mintha — léteznék. Íme így köt a babona mindenkit. A Halál megriaszt bennünket. Elvisz a templomba, azután pedig az egyházilag beszentelt sírba.”<sup>53</sup>

Ezekben az időkben Lédával sok az összezőrdülése, s kapcsolatuk romlása még zaklatottabbá teszi a költőt. A csüggesztő életeri zések hazakísérik Magyarországra, ahová 1907 júniusában érkezik. Itthonról még vigasztalanabbnak látja a magyar politikai és kulturális életet. Eddig biztosnak látszó megélhetési alapja megingott.

*És ekkor bukkan fel először az Istennel való személyes kapcsolata: a Sötét vizek partján* 1907 szeptember 8-án jelenik meg a Budapesti Napló-ban. A 137. zsoldár átélése ihlette a verset. A babiloni deportálásban fakadt fel a zsoldár: a síró zsidók folyóvíz partján ülnek, és szomorúságukban a fűzfákra akasztják megnémult hárfáikat. A versben Ady éneklí az ő személyes zsoldárát. Halkan, tévóváza, a bensőjének megfelelően bizonytalanul csendül meg a vallomása Istenről: „Néhányszor, már-már, szinte hittem, Néhányszor megjelent az Isten.” Pontos diagnózist ad magáról s összekapcsolja élethelyzetét és az istenkeresést: „Isten, kétség, bor, nő, betegség Testem, lelkem összezsebezték.” Mintha csak visszacsengene egy évvel azelőtt írt, már idézett cikkének a mondata. Ott, prózában így hangzott: „Óh jaj, mindnyájunkat fenyeget a veszedelem, hogy egy szép napon elfáradunk és istenfélők leszünk”. Itt versben: „Mennyi sok mindent odaadtam, Amíg ily szépen elfáradtam”. És a bibliai háttér egybeolvad a saját életével: „Hárfámat már fölakasztottam, Hárfámat már fölakasztottam.” „Ülök, csapdos ár és hideg szél Babiloni sötét vizeknél.”

Életének, lelkének kavargó, izzó kohójából kicsapott az első „istenes vers”.

*Ennyit állapíthattunk meg* vizsgálódásainkkal: 1906 nyarán már állandó olvasmánya a Biblia, Párizsban fogékony a régi falusi templomi emlékeket ébresztő harangszóra, figyeli a francia szellem istenkereső irányzatát, s élethelyzetének és a nemzeti látóhatárnak csüggesztő hatása is hajtja a megfáradtat az Isten felé. A legutolsó tényezőt, az életrajzi mozzanatokat sem tarthatjuk az istenkeresés szempontjából szegénylendőnek. A tékozló fiú példázata az Újszövetségben arról beszél, hogy az atyai ház hívogató képe akkor bukkant fel a távolra került férfinak, amikor nyomorúságba jutott. És Jézus szava nem alkalmazható — túl az eredeti elsődleges értelmén — az életben megfáradtakra?! Ady bibliájának a nyelvén idézem: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan kik megfáradtatok és megterhelttetek, és én megnyugosztalak titeket.” (Mt 11, 28)

A felsorolt tényezőket figyelembe véve is *rejtély marad Ady odafordulása az Istenhez*. Rejtély, mert még emberi szempontból is elégtelenek ezek a jelenségek a magyarázatra. Önmagában is érthetetlen ta-

lány a Szentírás tartós kézbevétele, amint barátainak a meghökkenése is jelzi. A párizsi harangszónak igazán nem tulajdoníthatunk nagy jelentőséget. A francia szellemi élet istenkeresése Adyban továbbra is nem egyszer idegenkedést váltott ki, lásd például az ateizmusával kapcsolatban előzőleg idézett, 1906 augusztus 9.-i újságcikkét. Az életérzése pedig — érzékeny, ideges lelki alkatánál, önemesztő életmódjánál, állandó pénzzavaránál fogva — soha nem volt megnyugtató, kiegyensúlyozott, órák vagy hetek néhány rövid időközét kivéve. Révész Béla, az egyik barátja és méltatója, könyvében ezt mondja: „Szinte megakad a tollunk, amikor leírjuk, Ady Endre nem volt soha boldog ember.”<sup>54</sup> Betegsége, haláltudata, ellenfeleinek a hajszája sem korlátozódik az istenes versek felfakadásának az idejére.

Rejtély marad Ady Endre istenkereső fordulata az életében? De hát nem kényszerít ez a felismerés minket, hívó szemlélőket, a Szentlélek munkálkodásának a megfejthetetlen titka elé?! Kevés olyan megrázó példája van a Szentlélekről mondott jézusi szónak, mint az Isten-kérdés váratlan előtörése Adynál (ismét Ady Bibliájából idézem a szöveget): „A szél ahová akar fújni, fú, és annak zúgását hallod, de nem tudod, honnét jó, és hová megyen.” (Jn 3, 8)

### A kötetek látványa

Az 1906 februárjában megjelent *Új versek* c. kötetben még nem jelentkezik lényeges hang Istenről. A *Vér és arany* kötetben vannak az első jelentős nyomok, köztük a már tárgyalt első Isten-problémás vers, a *Sötét vizek partján* (a kötet 1907 december végén jelent meg).

Az istenes versek első nagyszerű füzére az 1908. évet fogja át. Az először napilapokban, folyóiratokban közölt versek születésének pontos dátuma ugyan ismeretlen, de az első megjelenés nagyjából mégis eligazít a keletkezésük időszakára és sorrendjére nézve. Ady nyomban publikálásra adta verseit, már csak anyagi okból is. Az év termését a költő ciklusokba csoportosítva adta közre az 1908 december végén megjelent *Az Illés szekerén* kötetben. Az istenes verseket a kötet élére tette *A Sion-hegy alatt* elnevezésű ciklusban. Ez elé került az egész kötet prólogusa és címadó verse, *Az Úr Illésként elviszi mind* kezdetű sorok.

A keletkezési sorrend szerint az év első felében az Isten felé vágyódó és az Istennel találkozói versek fakadtak: ami mégis található ilyen második felében — csekély kivétellel — inkább az érthetetlen és vigasztalan Isten lép elénk a versekből.<sup>55</sup> Viszont a ciklusba való rendezéskor Ady azzal adott belső ritmikát a versfűzérnek, hogy a pozitív és a negatív hangulatú verseket szinte felváltva helyezi egymás után. Ezzel ad a ciklusnak hullámmozást, meg nem szűnő feszültséget. Esztétikai okok készítették erre, vagy öntudatlanul, hitének a belső tusáját adta vissza vele?

Következő kötete, a *Szeretném, ha szeretnének*, egy év múlva, 1909 decemberében jelenik meg. A kötet az 1909. évi verstermését tartalmazza. Benne az istenes versek ciklusának a címével Ady a *Rendben van, Úr-isten* versét emeli ki a ciklus darabjaiból, és a ciklus versei elé ezt a mottót írja: „Azoknak a bús valakiknek, akik hitetlenül is az Úristent keresik hívó, bús gerjedelemmel s remény nélkül.” A versek itt sem keletkezésük sorrendjében következnek, de a hit és az Isten ellen való lázadás kettős tematikája nem lüktet a ciklus rendjében, mert több a bűnbánó, Istenhez könyörgő vers, mint az Istennel perbe szálló. Ady mégis a ciklus összeállításakor, tehát a kötet nyomdába adása előtt, a

hangsúlyt az Istent felelőségre vonó egyetlen versére teszi a ciklus címevel, nyilván akkori lelkiállapota szerint.

A *minden-titkok versei* kötet 1911 januárban jelenik meg, a költő 1910-ben egyenként megjelent verseit gyűjti egybe. A kezdő ciklus újra — mint *Az Illés szekerén* kötetben — az istenes verseit fogja át *Az Isten titkai* címmel. A cikluscím a kötet témájához alkalmazkodik, és nyitánya a következő ciklusoknak: A szerelem titkai, A szomorúság titkai, A magyarság titkai stb. *Az Isten titkai* cikluscímnek két vers tartalma felel meg: *Hiszek hitetlenül Istenben, A kimérák Istenéhez*. Mindkettő az esztendő első hónapjaiban keletkezett. A költő az istenes versek első megjelenési sorrendjén e ciklusban alig változtatott valamit. A versekben váltakozik a hit végya, az Istent váró imádság és az Istennek keserű felelőségre vonása.

Rá egy évre, 1912 elején megjelenik a *Menekülő élet* kötet, az 1911-ben egyenként publikált versekkel. A kötet elrendezését, a ciklusok címeivel együtt, a költő akkori leromlott állapotában Földessy Gyulára bízta, ő maga csak jóváhagyta. Az istenes versek ciklusa, *Istenhez hanyatló árnyék* összefoglaló cím alatt, az egyes versek első megjelenési sorrendjét követi. A cikluscím — a címadó verssel együtt — jól fogja át az ide sorolt versek tartalmát és hangulatát.

Ennek a négy kötetnek az istenes ciklusaiiban, vagyis az 1908—1911 közötti négy esztendőben lüktet leghevesebben Ady Istenhez való viszonya. Következő két kötetében, mely az 1912 és 1913 év termését fogja egybe, elapadnak az istenes versek.

A *Magunk szerelme* kötet (megjelent 1913 elején) alig foglal magában elvéve néhány sort az Isten-kérdésről: ami mégis található ilyen irányban, negatív jellegű. A legkülönösebb jelenség, hogy a Biblia forgatása sem érződik a kötet egyetlen versén sem, noha a Biblia a további években aztán újra kíséri Ady költészetét.

A *Ki látott engem?* kötetből (megjelent 1914 elején) szintén hiányoznak Istennel kapcsolatos gondolatok, érzések, de itt már több vers világosan kapcsolódik a Szentíráshoz, és jelzi újra Ady bibliaolvasását. A *kényszerűség fáj* és a *Hal helyett kigyót* újszövetségi mottó hordoz, A *Hóseás átka* a prófétai könyv két fejezetéből veszi mottóját. A *Beteg századokért lakolva, Sípja régi babonának, Az idő rostájában, Élet helyett órák, Aki magának él* versekben — a bibliai mottójúakhoz hasonlóan — bibliai szövegek csengenek át az életére, korára alkalmazva.

A két esztendő Istenről való hallgatása talány. A további években újra fakadnak versek az Isten és a hit kérdéséről. Az istenes versek átmeneti elnémulásának a magyarázatára elgondolkoztató Hatvani Lajosnak, a költő támogatójának, barátjának és értőjének a hipotézise: „Miért e hirtelen elnémulás?... Adynak lédázó szenvedélyében fogant meg Istene. Amikor Léda a maga kegyetlen *Elbocsátó szép üzeneté*-t megkapta, s jöttek a szenvedély helyébe *Kis női csukák*-kal apró kis szerelmecskék — akkor a nagy szerelemmel együtt kiveszett Adyból a túlvilágiak gondja és áhíata is egyszersmind.”<sup>56</sup>

Hatvani feltevéséhez némi kiigazítást kell fűznöm. Az élettörténetet nem igazolja, hogy a Lédával való, a költő életérzését felfokozó és költészetét robbanásszerűen lendítő kapcsolatnak közvetlen összefüggése lett volna az Isten-kérdés előtörésével. A Léda-szerelem magas hőfokú izása korábbi évekre esik, mint az Isten felé fordulás, noha ez beletartozik a költő Léda-korszakába. Léda különben is értetlenül és szinte féltékenyen figyelte Adyban az istenes érdeklődést. Viszont az Istennel kapcsolatos hangok elnémulásában feltétlenül közvetlen szerepe lehetett

a Lédával való szakításnak. A kettő időileg is egybeesik. A végleges szakítás évére és a következő esztendőre — tehát az istenes versek elnémulásának időszakára, az 1912—1913. évre — Ady magánéletében az igazi női társ hiánya, s ennek következtében az állandó kapkodás e hiány pótlására, talajvesztett, önrombolás életmód nyomja rá a bélyegét. Ezzel az életvitellel kapcsolatol lelki helyzet meglehetősen kizárja a transzcendens kérdéseket. Innen visszafelé tekintve mégis láthatunk lélektani kapcsolatot Ady két legszemélyesebb ügye, Léda és az Isten szerepe között az életében. Mindkettő személyes életét egészen átható szenvedély volt, pszichológiai értelemben.

*Hatvani további értelmezése* inkább megkérdőjelezhető: „Csinszskával történt megismerkedése, házassága, a másik nagy szenvedély újra megtölti lelkét a hatalmas, istenes világérzéssel. Ez *A halottak élén* és *Az utolsó hajók* korszaka, mely Adyt Istenhez legközelebb viszi.”<sup>57</sup> Ezzel szemben meg kell állapítanunk, hogy az 1914—1918 közötti években a költő lelkére csak kisebb fokban hat a Csinszskával való házasságának nem is mindig viharmentes kikötője. Sokkal nagyobb mértékben a világháború irtózata, az ország sorsa feletti kétségbeesés, a társadalmi változás, a forradalom várásának a kétségei, egészségének teljes leromlása vonul végig mélybevágóan életének azokon az esztendőin. Csinszka jelentősége különben is más volt Ady életében, költészetében, mint Lédáé. A sodró erejű vágy, az ösztönző érzelem Léda alakjához fűződően vitte versírását, életérzését a magasságok felé.

*Találkoztam olyan feltevéssel*, hogy Adynak az Isten-kérdéssel kapcsolatol két évi elnémulását a politika felé való határozottabb odafordulása okozta. Ebben az időszakban valóban megszapordtak a politikai, forradalmi versei. Mégsem láthatjuk ebben a tényben a keresett magyarázatot. Ady gondolatvilágában — ezt számos verse mutatja — Isten és a forradalom nem egymást kizáró, hanem egybevágó fogalmak. Az istenes versekkel azonos időszakban forradalmi verseket is írt. A háború alatti verseiben újra jelentkezik az Istenre gondolás, de nem fogy, sőt fokozódik a népéért és az emberiségért való aggodalom. Akármelyik oldalról közelítjük is meg tehát a kérdést, a társadalmi és nemzeti elkötelezés megerősödése nem lehet nála ok az Isten-versek két esztendő szünetére. Meg kell elégednünk az előbbi, a magánéletéből levont következtetéssel, azzal a fenntartással, hogy itt is az emberi lélek legbensőbb titkaival van dolgunk, amelyeket aligha lehet feltárni.

Az 1914-től 1918 őszéig létrejött költői termést *A halottak élén* és *Az utolsó hajók* kötetek tartalmazzák. *A halottak élén* című verseskötet 1918 augusztusában jelent meg a költő élete végén. A versek válogatásában Hatvani segített a költőnek. A kihagyott verseket és a sajtó alá készítés után még az utolsó esztendőben keletkezett verseket a posztumusz mű, *Az utolsó hajók* gyűjti egybe (megjelent 1923-ban).

*A halottak élén*-ben újra van Istennel kapcsolatos, illetve bibliai részletekhez fűződő ciklus: *Ésaiás könyvének margójára*. A ciklus élén az azonos című prózavers áll. A ciklus több darabját átlengi a világháborúban pusztuló ország feletti fájdalom, amely egyébként is mindkét kötet verseinek gyötrelmes alaphangja. Ebben az *életművet záró két kötetben* — az említett cikluson kívül — több vers és sok verssor jelzi, hogy Adyban az Isten-kérdés ismét jelentkezett, s végigkíséri élete hátralevő négy esztendejét. Elég néhány versére utalnunk jelzésszerűen annak bizonyítására, hogy nem állt helyt az a feltevés, mintha Adynak az Istennel vívódó korszaka túlhaladott epizóddá vált volna az élete során: *Menekülés az Úrhoz*, „Te előtted volt”, *Kicsoda büntet bennünket? Virágos*

*Karácsonyi ének, Volt egy Jézus, A bűnök kertjében, Tovább a hajóval, A csillag-lovas szekérből, Beteg ember fohásza, A régi Isten, Követelő írás sorsunkért.* Más verseket is említhetnék a két utolsó verskötetből.

Ami árnyalati különbség mégis megfigyelhető az 1914—1918-ból való és 1908—1911 évekből származó Isten-versei között, világos vetülete az utolsó évek helyzetének a költő életében. Egyéni tragédiája, a magyarság tragédiája és az egész emberiség tragédiája egybeszővődnek a tudatában, s ez adja Istenhez való viszonyának a háttérét a háború idején. Az *eltévedt lovas* és *A megnőtt Élet* — többek között ez a két vers festi meg ehhez az azonosuláshoz a képeket: „Hajdani, eltévedt utas Vág neki új hinarú útnak, De nincs fény, nincs lámpa-láng... — „Az Élet szörnyűséges, gazdag S az én kicsifolt szent sebeim Mint rózsák piros májuson Egy világ testén fölszakadnak.”<sup>58</sup> Ha most a tanulmány első részének befejezésül elolvassuk magunkban az utolsó két verskötet fentebb felsorolt néhány istenes versét, egyszerre mélységesen mélyen megértjük: az utolsó négyéves korszakában Ady Istenhez való viszonya nem tompult, inkább élesedett — ezen az egyéni-közösségi tudatháttéren.

**Veöreös Imre**

(Folytatjuk)

#### JEGYZETEK

- 1 Schöpflin Aladár, *Az elkárhozott Ady*. Nyugat. 1926. júl. 16. 148.
- 2 Ebben az értelemben igaz Németh László korai megállapítása: „Ady költészetének egyetlen témája: a tulajdon lelke. Ennek a tájnak a természeti tüneményeit figyeli.” (1934) Németh László, *Két nemzedék*. Budapest, 1970. 53.
- 3 Bölöni György, *Az igazi Ady*. (Megjelent először: Párizs, 1934) Budapest, 1974. 161.
- 4 Bölöni, i. m. 106.
- 5 Németh László, i. m. 41—42.
- 6 Vezér Erzsébet, *Ady Endre élete és pályája*. Budapest, 1977. 526., 528., 530., 532.
- 7 Vezér Erzsébet, i. m. 528.
- 8 Rónay György, *Az istenkereső Ady*. Vigilia, 1968. február. 87.
- 9 Vezér Erzsébet, i. m. 12.
- 10 Kovalovszky Miklós, *Ady Endre: Életem nyitott könyve*. Budapest, 1977. 61.
- 11 Kovalovszky, i. m. 57.
- 12 Kovalovszky, i. m. 62—63.
- 13 Kovalovszky, i. m. 14.
- 14 Lásd Király István *Ady szavaira hivatkozó szép leírását: Király István, Ady Endre. II. kötet*. Budapest, 1970. 371—376.
- 15 Vezér Erzsébet, i. m. 15.
- 16 A kegyes-tanítörendiek vezetése alatt álló nagykarolyi róm. kath. nagygymnázium értesítője az 1888—89. évről. Közlétesít: Malonyai István igazgató. Nagy-Károly, 1889. — További ugyanilyen címen az 1889—90., 1890—91. évről. Az 1891—92. évről szóló értesítő nem volt a kezemben.
- 17 Konfirmáció emléklapjának reprodukcióját közli: Ady Lajosné, *Az ismeretlen Ady*. Budapest, é.n. 28. — A carei (nagykarolyi) múzeumban van egy kötet: „Anyakönyv a nagykarolyi ev. ref. elemi fiúiskola III.—VI., utóbb III.—IV. osztályairól.” A 178. oldalán a következő bejegyzés van: „Konfirmált fiúk és lányok névsora 1890-ben”, s a 4. sorszám alatt ez áll: „Ady Endre gimnáziumi tanuló, apja Lőrincz, gazdáikodó.” A névsor végén: „Elkészítette a fiúkat: Kincses István segédlelkész és részben Asztalos György ref. lelkész.”
- 18 A nagykarolyi református lelkész szóbeli közlése. — A kezemben volt kátépéldány címlapja: „Confirmátóra, s Úr asztalához először járulásra készítő rövid oktatás a keresztényen vallásból kérdésekben és feleletekben helv. hitv. növendékek számára. Készítette: néh. Szoboszlai Pap István, tiszántúli h. h. Superintendens, cs. k. Tanácsos és vaskorona-rend vitéze. Közrebocsátja: Révész Bálint debreczeni ref. lelképásztor s a h. h. tiszántúli egyházker. főjegyzője. V. kiadás. Debrecen, 1859.” — A kátéből későbbi kiadások is megjelentek a század folyamán, változatlan szöveggel. Ezek egyikéből készülhetett Ady a konfirmációra.
- 19 Vezér Erzsébet, i. m. 25.

- 20 Vezér Erzsébet, i. m. 28.  
 21 Király István, i. m. 373.  
 22 A zilahi evang. reform. kollégium (főgimnázium és elemi iskola) értesítője az 1892–93. évről. Szerkesztette: Berényi János igazgató-tanár. Zilah, 1893. — Továbbá ugyanilyen címen az 1893–94., 1894–95., 1895–96. évről.  
 23 Az értesítő a 3. kiadást jelöli meg. Kezében a 7. kiadás volt. Nem valószínű lényeges eltérés a szövegükben.  
 24 Az értesítő a Budapesten 1886-ban megjelent kiadást jelöli meg. Kezében volt a budapesti 1892. évi kiadás. Nem feltételezhető eltérés a két kiadás szövegében.  
 25 Az értesítő a kolozsvári második kiadást jelöli meg évszám nélkül. Kezében a könyv két füzetből álló első kiadása volt: Kolozsvár, 1873. Nem valószínű szövegeletérés.  
 26 Az értesítő a Budapesten megjelent második kiadást jelöli meg. A kezében volt hittankönyv kiadási megjelölése: Budapest, 1881.  
 27 Szász Domokos i. m. első füzet XIII., 74. Lásd: 25. jegyzet.  
 28 Farkas József i. m. 15., 133. Lásd: 26. jegyzet.  
 29 Szász Domokos i. m. 75.  
 30 H. Kiss Kálmán i. m. 108. Lásd: 24. jegyzet.  
 31 Révész Béla, Ady trilógiája. 1935. 200–202.  
 32 Király István, i. m. 374.  
 33 Ady Endre, Összes prózai művek. VII. kötet. Budapest, 1968. 254.  
 34 Király István, i. m. 372.  
 35 Összes prózai művek, i. m. II. kötet (1955), 122.  
 36 Hittankönyvön kívüli anyag szerepel még a VII. osztály elvégzett tananyagában ezen a címen: „A vallástudomány és a bölcsészet közti szakadás és a kibékülés korának ismertetése.” Szintén feltételezhetjük, hogy ez a kiegészítés is magában rejti a vallástanár felfogását és érdeklődési irányát.  
 37 Neve az értesítőkből egy helyen Endrének van írva.  
 38 Ady Lajos, Ady Endre. 1928. 38.  
 39 Vezér Erzsébet, i. m. 28.  
 40 Révész Béla, i. m. 200.  
 41 Révész Béla, i. h.  
 42 Földessy Gyula, Ady minden titkai. Budapest, 1962. 92.  
 43 Király István, i. m. 373.  
 44 Támadása elsősorban a katolikus klerus haladásellenes magatartása ellen irányul, de messzebbre is nyúl: „A klerikalizmus örök célja az emberiség nyűgökben tartása. A Németországban most fejlődő és dühöngő protestáns klerikalizmus is ez” — írja egyik nagyváradi cikkében. Vezér Erzsébet, i. m. 79. — Későbbi, 1906. június 3-án megjelent cikkében olvassuk: „Magyarországon... az Isten nevében örök hatalmas püspökök és nagyurak a középkort.” Összes prózai művek, i. m. VII. kötet. 255.  
 45 Összes prózai művek, i. m. 122.  
 46 Összes prózai művek, i. m. VII. kötet. 200., VIII. kötet (1968). 47.  
 47 Bölöni György, i. m. 101.  
 48 Bölöni, i. m. 101–102.  
 49 Vezér Erzsébet, i. m. 224–225.  
 50 Összes prózai művek, i. m. VIII. kötet. 126.  
 51 Révész Béla, Ady Endre összes levelei Lédához és a nagy regény teljes története. Budapest, é. n. (Előszava 1942-ben íródott.) 96–97., 101.  
 52 Révész Béla, i. m. 122.  
 53 Összes prózai művek, i. m. VIII. kötet. 86.  
 54 Révész Béla, i. m. 125.  
 55 Az 1907. dec. 25. és 1908. jún. 1. között megjelent versek a megjelenés sorrendjében: *A vidám Isten, Almom: az Isten, A Sion-hegy alatt, Krisztus-kereszt az erdőn, Egy régi Kálvin-templomban, Imádság háború után, Uram, ostorozz meg, „Ádám, hol vagy?”, Az Úr érkezése.* Az év második felében megjelent versek időrendben: *Az Isten balján* (időli besorolása bizonytalan, mert *A holnap* I. 1908. május–augusztus számában jelent meg), *Az éjszakai Isten, Isten, a viaszszalag, Az Úr Illésként elviszi mind, A nagy Cethalhoz, Szeress engem, Istennem, Az Isten harsonája.*  
 56 Hatvani Lajos, Ady. II. kötet. Budapest, 1959. 159.  
 57 Hatvani Lajos, i. m. 159.  
 58 Az *eltévedt lovas* inkább a magyarság és önmaga, *A megnőtt élet* az emberiség és önmaga azonosulását tartalmazza. Bár egy kortárs-megnyilatkozásra visszanyúló újabb értelmezés az *eltévedt lovas* szimbólumában az emberiséget, a nagybetűs Embert látja; ehhez a felfogáshoz részben csatlakozó másik tanulmány pedig a lovas alakját hármas jelentésében világítja meg: önmaga a költő, a magyarság és az emberiség. Lásd Király István cikkét a *Kortárs* 1976. novemberi számában, és Kemény Gábor írását: *Az eltévedt lovas.* Magyar Nyelvőr. 1977/3. szám. 325., 329. — *A menekülő Élet*-ből való a második versidőzetünk. Jelentés világos a képek: a világháborúban az emberiség testén szakadtak fel a sebek, mint a költő életében a betegsége miatt.

## Lássuk meg azt, ami összeköt

Gondolatok a III. Anyanyelvi Konferencia után

*Miért volt szükség az anyanyelvi konferenciákra?*

A konferenciát történelmi szükség hozta létre.

Az osztrákok által gyarmati sorban tartott magyarság a feudalista és a feudális-kapitalista társadalomban átélte tömegeiben azt, amiről a dal szerzője írt:

„Csak vöröshagyma a tarisznyában,  
Keserű magában, szolga legénynek,  
Hej, de szegénynek, kevés a vacsora.”

Amikor nálunk éhesen korrogott a munkanélküli munkás és zsellér gyömré, a nyugati iparosodó társadalomnak munkásra, mégpedig olcsó bérért dolgozó munkásra volt szüksége, hogy profitja még nagyobb legyen. S a legolcsóbb munkaerő mindig onnan jön, ahol a dolgozóknak saját hazájukban nincs elég munkalehetőségük. — Ma is ezt tükrözi az olasz, török és görög vendégmunkások képe. — Ahol Zselinszky gulyásai és a Tisza urak csöszvei egy boldogabb élet zenéjét hallották kicsendülni az éles hajósip hangjából. S „kitántorgott Amerikába másfélmillió emberünk”. Abból a magyar hazából, ahol kérlelhetetlenül „nyújtózkodott a nyomor”.

Ezreket tett földönfutóvá a Második Világháború véres zivatarra. Voltak, akik kétségbeesetten adtak hitelt a fasiszta propagandának: Jön a vörös rém. Mindenkit legyilkolnak. S mintha az ősi verssorok riadóztattak volna: „Ébredj páter Herubáld, szaladj te is mezítláb.” Majd az ellenforradalmi események után sokan hittek a nyugati álomvilágban. Ahol a tejjel és mézzel folyó Kánaán van. Ahol mindenki egyszerre gyárigazgató és farm-tulajdonos lesz. Ahol az anyagi javak mint a sültgalambok repülnek be a jól berendezett villákba.

Akár kétévtizede, akár egy évszázada vették a vándorbotot kezükbe magyar honfitársaink, kimondottan, vagy a szívük húrjait pengetve szólt a dal: „Elindultam szép hazámból, édes kis Magyarországról, vissza néztem fél utamról, szememből a könny kicsordult.”

*A fejlett szocializmust építő hazánkban államférfiak, munkások és tudósok, édesanyák és testvérek szívében megérett a felismerés, hogy népünkhöz tartoznak azok a honfitársaink is; akik hazánk határain kívül, más nép között élnek.*

Egyre több szó esett arról, hogy azok, akik a világ bármely részén élnek is, de bölcsőjüket magyar földön ringatták és magyar szóra tanították, hozzánk, népünkhöz tartoznak — hacsak nem lettek ellenségeivé szocializmust építő társadalmunknak. Azok is, akik évtizedekkel ezelőtt elszakadtak hazánktól, s talán évekig a múlt hidegháborús légkörében éltek, lehetőséget kaptak, hogy megismerjék mivé lett 30 esztendő alatt

a koldusok és munkanélküliek hazája, mit épített verejtekezve, a háborús romokat eltakarítva szorgos népünk. Külföldön élő magyar honfitársak felé, mint egy szerető, tán sok bántást is feledő édesanya nyújtotta ki kezét magyar népünk, hazánk.

Az elmúlt években külföldön élő magyarok százezrei siettek e kiárt kar felé. Hallották meg a hazahívó szót.

A konferencia egyik résztvevője beszélt el, milyen szorongó szívvel lépte át első alkalommal Hegyeshalomnál a határt. Még az is megfordult agyában, hogy nem is szólal meg magyarul — német hangzású neve ezt lehetővé tette volna. — Akkor még olyan kósza hírek jártak ott, ahonnan haza indult, hogy nem az otthon melege, hanem a börtön cellája várja azokat, akik hazajönnek látogatóba hazánkba.

„Érezze jól magát itthon” — mondta természetesen hangon a határnál szolgálatot teljesítő tiszt. — S kocsija gördült tovább. Elsuhant a magyar földön olyan sok helyen látható keresztnek mellett. A falukban csinos házak, piros muskátlik köszöntötték. Kalászt ringató föld illatát vitte az autó utasfülkéjébe a nyári szél. „Egyre az a mondat járt az eszembe — mondotta — amit a határőr mondott: Érezze magát itthon”. S akkor jöttem rá — folytatta, s könny csillogott a szemében: „Hiszen én itthon vagyok. Ez a nép az én népem. Apáim vére hullott ezért a földért. Itt verejtekeztek az enyéim, s itt zengték Istennek a dicséretet és magasztalást.”

*A világgazdaságban és világpolitikában végbement változások is kedvező hatással voltak az Anyanyelvi Konferencia célkitűzéseinek megvalósításához.*

Világgazdasági korszakváltásról, vagy bizonytalansági korszakról beszélnek napjainkban. A világgazdasági korszakváltás kihatással van a társadalmi, politikai és nemzetközi életre, körülményekre is. A világgazdasági korszakváltás a népektől a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodást, döntéseket és mobilitást követel. Ezek a törekvések a mai magyar társadalomban is megvannak. A szocialista társadalom értékrendszeréhez hűen megtartja mindazokat a tulajdonságokat és sajátosságokat, amelyek fémjelzik a szocialista társadalmat, ugyanakkor a racionális változtatások szükségszerűségénél a mobilitást is lehetővé teszik.

A nemzetközi életben lezárultak azok a korszakok, amelyek közvetlenül a világháború után, majd a hidegháborús korszakban alakultak ki. A hidegháború a határokat világnézeti szempontok szerint vonta meg. Társadalmi rendnek békés egymásmellett-élésben, együttműködésben kell élni, ha az atomkorban az emberi létet a végső pusztulástól megakarják menteni.

*Az Anyanyelvi konferencia a potenciális feszültségcök csökkentését is munkáltatja és munkálja ebben a kialakult gazdasági és politikai világhelyzetben. Így az Anyanyelvi Konferencia tevékenysége nem csupán egy nép önmentési manőverezése, hogy el ne süllyedjen a történelem nagy süllyesztőjében, hanem a „Helsinki szellemében” hozzájárulás a népek közeledéséhez, a világbéke megőrzéséhez, s földgolyónkon egy emberséges élet kialakításához. A külföldön élő magyarok összekötő kapcsolatok lehetnek a befogadó ország és hazánk között.*

*Mi lesz, ha a nagymama nem érti meg az unokákat?*

A családi és rokoni kötelékek ápolása is sürgette, hogy a külföldön született második, vagy harmadik generáció ismerje és elsajátítsa ma-

gyar nyelvünket. Aki egyszer elindult, hogy megnézzé a nagyszülők otthonát, földjét, azt azután magával ragadta történelmi emlékeink, múltunk is. Romladozó várfalak, amelyek a törökök ostromát és a habsburgok pusztítását mesélik. Azt a történelmi tényt, hogy a magyarok szívéssége, munkája és honszerelme volt az, amelyik lehetővé tette a késő unokáknak, hogy szabad hazánk földjén boldogan és örvendezve éljenek. Hogy hazánk minden polgára, katolikus, evangélikus, vagy bármilyen felekezethez tartozó templomában magasgatalja a hatalmas és történelmet formáló, élő Istenét. A hazalátogató második, harmadik generáció megkérdezte: milyen volt a történelme, múltja, kultúrája és művészete annak a népnek, amelyik kenyeret — ha néha nagyon kicsit, nagyon korpásat is — adott őseinek. Rácsodálkoztak azokra a művészeti alkotásokra, amelyet gyakran az egész világ ámulva csodál.

*A III. Anyanyelvi Konferencia rámutatott a család, a szülők felelőségére a magyar nyelv és kultúra területén.* Külföldön élő magyarok, akik résztvettek a konferencián, beszéltek el, milyen komikus, siralmas azok kísérletezése, akik múltjukkal és magyar hazájukkal teljesen szakítani akarnak. Akik szégyenlik gyermekeiket magyarra tanítani. Érvényesülésüket hazájuk, magyar kultúrájuk és nyelvük megtagadásával szeretnék biztosítani. — Egy Angliában élő családban előfordult, hogy a kis huszonegynéhány éves kislányt, aki ellátogatott ehhez a családhoz Magyarországról, a család tagjai arra kérték, mondjon már „valami rosszat” az otthoni viszonyokról, mert különben a nagymamát nem lehet megtartani Angliában. (Hányan élhetnek az önámításnak e bódító morfiúmával!)

Akik résztvettek a konferencián megállapították, az Anyanyelvi Konferencia nem akar „ideológiai átnevelő tanfolyam” lenni, ahogyan hangoztatják azok, akik nem vesznek részt a konferencia munkájában. A konferencia törekvése az: „Ne azt lássuk, ami szívtválaszt, hanem ami évszázadokon összetartott: közös táncaink és szívünk dobogása, vérünk hullása.” A közös imádság és igehallgatás, reformátori őseink hite és szeretete, az az életfolytatás, amelyet látva az utókor az eperjesi vértörvényeszk által halálra ítélt protestánsok emléktáblájára írt: „Istent imádni, hazát szeretni fölülk tanuljatok.”

Az Anyanyelvi Konferencia résztvevői mindhárom alkalommal meggyőződhetek arról a munkáról és alkotásról is, amit népünk a mögöttünk levő három évtizedben elvégzett és alkotott.

*Az evangélium és a magyar nyelv.* Több beszámoló hangzott el a konferencián arról a munkáról, amelyet az egyházak végeznek külföldön élő magyarok között. Amivel keresztyének hozzájárulnak a magyar nyelv és kultúra megőrzéséhez és fejlesztéséhez idegen nyelvű környezetben. Meghatóan cseengett egy felszólaló ajkán: Igazán imádkozni, számolni és gondolkodni évtizedek múlva is csak az anyanyelvén tud az ember. Ezért szóllaltatta meg magyar nyelven az Újtestamentumot Erdősi Szilveszter János. Károlyi magyar nyelvű Bibliája sok emberberneket egyetlen olvasókönyve volt egy életen keresztül. Magyar lelkész, akinek költői vénái vannak, külföldön olvasta magyar verseit előttem. Megkérdeztem, fordításban jelenteti meg a szép verseket? — Nem — válaszolta. A szív húrjai csak az anyanyelven tudnak megszólalni. — Fáj, amikor megtudtam, hogy ez a lelkész másokat magyarra tanít, saját gyermekei pedig nem beszélnek magyarul. Azok a külföldön élő magyar lelkészek, akik egy idegennyelvű környezetben magyarul tanítják imádkozni a gyermekeket, magyarul hirdetik a Jézus Krisztusról szóló örömhírt, szólnak itthon élő magyar gyülekezeteink szolgálatairól is-

mertetik irodalmi termékeinket, kézbe adják talán az Evangélikus Életet vagy a Lelkipásztort, nagy szolgálatot végeznek, engedelmeskedve az élő Isten missziói parancsának, s tanúskodnak népünkhöz és hazánkhoz fűződő szeretetükről.

*Nem elégedhetünk meg azzal, hogy a nagymamával pötyögni tudás szintjére jusson el a második vagy harmadik generáció.* Kodály Zoltán szavai példamutatóak: „Ha a magyarság nem törekszik minden téren az elérhető legmagasabb műveltség megszerzésére, elmerül a népek tengerében. Olyan kevesen vagyunk, hogy a műveletlenség luxusát egyetlen magyar sem engedheti meg magának. Ebben áll nemzeti létünk legfőbb biztosítéka.” Nem elég a magyar nyelvet idegen nyelvű környezetben csupán megőrizni. Fejleszteni, művészi és irodalmi szinten gyakorolni kell azt. Élvezni ízét és zamatját. Engedni, hogy éljen a nyelv.

*Hosszú volt az út a debreceni tantermektől a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának parlamenti fogadásáig.* Mennyi minden történt hét év alatt. Akik néhányak ábrándos és merész kísérletezésének gondolták az Anyanyelvi Konferencia munkáját, most hét év után meggyőződhetnek annak mély és életfontosságú jelentőségéről. Az augusztusi konferencián nagyon sok fiatal résztvevő is volt. Ez mutatta, hogy az anyanyelvi konferencia nem azon idősök kis csoportját öleli fel, akik az élet alkonyán nosztalgiával emlékeznek az ó-hazára. Lőrincze Lajos professzor a parlamenti fogadáson hangzottatta: „*Az a megbecsülés, amely egész magyar társadalmunktól jött bátorított és buzdított minket a munkánkban.*” Minden bizonnyal ez fog erőt adni a jövőbeni munkához is.

Amikor soraim eljutnak hazánkban vagy külföldön élő olvasóinkhoz, már lázasan készülnek a karácsonyi csomagok.

Lehet, hogy a „Mennyből az angyal,” vagy a „Boldog örömnapp derült ránk” eléneklése után eszetekbe jutnak azok, akik külföldön élnek, vagy azok a kis magyar templomok, ahova hulló hópolyhek között sietetek egykor a karácsonyi örömhír meghallására. A kis csomagot Szereteteknek elviszi és elhossa majd a posta. Gondolataink sebes szárnyú madarán felkeresünk benneteket távoli otthonaitokban. Bizonyosak vagyunk, hogy Isten szeretete összekapcsol minket.

Népünk, meg hazánk pedig — úgy mint a karácsony estéken az édesanyák — mindig hazavár Benneteket. Nemcsak az Anyanyelvi Konferenciákra, hanem a nyári balatoni táborokba, ahol megtanulhatjátok magyar nyelvünk szépségeit. Dalolhattok és táncolhattok, örvendezve és nevetve, mint akik örvendező boldog népünkhöz tartoztok. Együtt lehetünk itthon.

**Dr. Nagy István**

# Büszkén vállaljuk származásunk hátterét

**A Lelkipásztor szerkesztője beszélgetett Weisz Jenő (NSZK—USA) evangélikus lelkésszel, a III. Anyanyelvi Konferencia résztvevőjével**

*1. Lelkész úr véleménye szerint hogyan járulhatnak hozzá a magyar nyelv és kultúra terjesztéséhez a külföldön élő magyar lelkészek?*

Elsősorban úgy, hogy szemük előtt tartják, újra, meg újra tudatosan megvizsgálják a saját (tehát egyéni és személyes) magyarságuk mi-benlétét, s ha ez netán megszakadt volna, ismét azonosítják magukat a magyar nemzeti és kulturális öntudattal, amelynek mindig volt múltja jelene, és jövője. Magából az édesanyától tanult nyelvből táplálkozva megőrizzük magyar identitásunkat és éppen ezen keresztül mint példaadók is, töltjük be hivatásunkat mint lelkészek úgy az otthon, mint a gyülekezet, úgy a város, mint a befogadó ország közösségében.

*2. Miben látja a magyar nyelvű gyülekezetekben dolgozó lelkészek felelősségét?*

Abban, hogy minden erejük, tehetségük és szeretetük latbavetésével vállalják a kis magyar gyülekezetek sorsát. A szétmorzsolódás helyett gyűjtsék össze és tartsák egységbe a híveket mint magyar közösséget. Ez nem jelenti azt, hogy a külföldön élő magyarok részére egy „magyar vallást” kell alapítani ahol eltűnnek a felekezeti különbségek. És azt sem, hogy az összegyűjtött közösség egy politikai vagy éppen ún. kultúrközponttá varázslódik át. Éppen a befogadó országokban létező testvéregyházak segítségével tudjuk csak vallási és teológiai alapunkat biztosítani. De elsősorban ezek a testvéregyházak örülnek annak ha beolvadás helyett a saját eredetiségünkben és színeinkben gazdagítjuk tradíciójukat és híveik lelki életét.

*3. Hogyan járulhatnak hozzá a külföldön élő magyarok nyelvünk és kultúránk aktív továbbépítéséhez?*

Erre nem úgy mint lelkész, hanem mint egy angol állampolgársággal rendelkező magyar kívánok válaszolni. Nem tagadjuk le, sőt büszkén vállaljuk származásunk hátterét. Mi erősen nemzetközi jelleggel bíró család vagyunk. Feleségem norvég, gyermekeink Angliában születtek, munkahelyünk és hivatásunk elvitt bennünket Amerikába, és most az NSZK-ban van megbízatásunk. Eddig még minden befogadó országban otthon éreztük magunkat és hála Isten boldogultunk. De ápoljuk és építjük magán a családon belül is a magyar szellemet. Beszéljük a nyelvet, tanítjuk a gyerekeket, van magyar íze a konyhának, magyar emlékek díszítik lakásunk falait, rendszeresen imádkozunk és énekelünk magyarul. Mindezt jelenleg minden magyar csoport, gyülekezet vagy közösség nélkül. Hajlandók vagyunk száz és többszáz kilométerre is elutazni hogy magyar rendezvényeken — legyen az film, színház, ének vagy táncsoport, vagy éppen egy kiállítás, konferencia — részt vegyünk!

Ott, ahol nagyobb csoportokban és közösségekben élnek a magyarok együtt, szorgalmazni kell a templomok látogatását, iskolák, nyelvtanfolyamok alapítását, konferenciák rendezését, cserkészmunkát, ifjúsági kirándulásokat; — egyáltalán megteremteni annak lehetőségét, hogy egy-egy atraktív program alkotó és jó hatást váltson ki a környezetre ahol

egy épülő és szépítő szellem dominál. Lehet, hogy nem pontosan idetartozik, de itt említtem meg, én a magam részéről szívesen vennék részt egy külföldi és otthoni magyarok között történő kultúracsereben is. Mi lenne pl. — visszatérve hivatásunk jellegére —, ha mi külföldi evangélikus lelkészek az otthoniak meghívására otthon tarthatnánk közös konferenciákat vagy fordítva?

4. *A magyar nyelv és kultúra ápolása közben, mint keresztyének, hogy járulhatnak hozzá népünk és nemzetünk jobb megértéséhez és barátságához?*

Legyen szabad erre a kérdésre egy kis anekdotával válaszolni. Kodályról mesélték el annak idején (amikor még híres embereknek is kötelező volt szónoklatokat mondani), hogy egy békenagygyűlésen Budapesten a hivatalos rendezőket és a jelenlevő tömeget alaposan meglepve egyszerűen elővette belső zsebéből az Újszövetséget és kis bibliájából olvasni kezdte: „Boldogok akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak”, és így tovább a Hegyi Beszéddel a 9. versig. „Boldogok a békességre igyekezők, mert ők az Isten fiainak mondatnak.” Én azt hiszem ez maga Kodály részére is többet jelentett mint egy diplomatikuss hűzás. De nekünk lelkészeknek, és azoknak akik a 20 század végén magukat keresztyéneknek nevezik, magyarok és más nemzetiségiek egyaránt, meg kell hogy értsük a béke szentségét és szükségét. Minden olyan erény, amely a Jézus Krisztus-i szeretet mélyéből táplálkozik, arra ösztönöz, hogy tudjunk hinni egymásnak, tudjunk közösen örülni és sírni, tudjunk újból kezdet fogni és keresni az embert az elgépiesedett embertelenségben. Az egyháznak van az egész világ megmentésére szóló mandátuma, és itt kell magyarul is hitet tenni a népek nagy családjának hite és joga mellett. A saját nyelvünk és kultúránk ápolása közben felfedezzük mások kultúrájának értékét és szentségét is, és a keresztyén szeretet jegyében — anélkül, hogy megalkuvók lennénk! — a kritika romboló szava helyett megszólaltatjuk az elismerés szavát! Mi lenne ha egyszer megtanulnánk végre nem egymás mesterei és főnökei, hanem egymás biztatói és testvérei lenni?

5. *Miben segíthetné evangélikus egyházunk a magyar nyelv és kultúra területén végzett munkájukat?*

Azt hiszem helyes úton jár az egyház akkor, amikor az igehirdetés és a szentségek kiszolgáltatása mellett, vagy éppen ezek biztató hatásának következtében, nemcsak a szó hanem a tett, nemcsak a teória hanem a gyakorlat kérdéseit boncolgatja és arra kíván megoldást találni. Van Petőfink, Kossuthunk és számos nemzeti nagyság, amely az evangélikus háttérből nőtt nagygyá a haza és az emberek javára, de mi elfelejtkezünk ezekről. Nem véletlen, hogy Amerikában a reformátusok sokkal több és előbb gyülekezetekkel rendelkeznek, mint az evangélikusok. Valaki annak idején túl szűkre szabta az életet és nem mert almodni szepet és nagyot! Itt az ideje, hogy kiszélesítsük érdeklődésünket az élet és a világ valamennyi területére. Itthoni egyházunknak vannak már jó szakirodalmi kiadványai. Kellene több hittankönyv és vallási szépirodalom, melyet mint „*anyaszentegyház*” a szórványokba (Amerikába is) elküldhetne. Lehet, hogy lelkészre is szükség lenne, mint ezt más egyházak máris megteszik. Szóltam csereprogramról; — mi lenne ha olyanok, mint én, akik külföldön tanultak teológiát, az otthoni helyzetet is megismerhetnék közelebbről? Mi lenne, ha főleg a nagy vendéglátások

idején a Balaton melletti üdülők részére angol és német nyelvű istentiszteleteket is rendeznének, ahol mi külföldiek is prédikálhatnánk? Azt is igen fontosnak tartanám, ha maga az itthoni egyház is elmondaná mire van szüksége, miben lehetnénk mi a segítségére itthoni testvéreinknek.

Mindezek kissé általános kérdések is, de jó rajtuk elgondolkodni. Én magam igen hálás vagyok a megtiszteltetésért, hogy a nagy református, katolikus reprezentáció árnyékában mint külföldön élő és dolgozó evangélikus lelkész részt vehettem ott, ahol írók és költők, tanárok és művészek, papok és mérnökök megpróbáltuk megcsendíteni a magyar örökség öreg és megújult harangjait. Az Ady emlékműsorért, valamint az Országházban való fogadásunkért még külön hálával kell majd emlékezni...

# Az igehirdető műhelye

## BÖJTI IMÁDSÁGOK

(Igehirdetés — sorozat)

Az ez évi böjti igehirdetés-sorozatban a csendességre hívó szó nem öncélúan a lélek belső vágyának a megelégitésére biztat, hanem azért hangzik, hogy megfrissítse, hitünket megújítsa keresztyén szeretetünket, s egész életünk új lendületet nyerjen a minden ember javára végzett szolgálatban.

Imádkozzunk:

Oltalomért (Zs 91, 1—4; 9—16)

Bűnbocsánatért (Zs 25, 8—14)

Feddhetetlen becsületért (Zs 25, 20—22)

Kísértések közti megállásért (Zs 78, 18—25)

Betegségben gyógyulásért (Zs 102, 13—20)

Az egyes zoltárok a böjti vasárnapokra kijelölt igék Ágendánkban.

### Imádság oltalomért

(Zs 91, 1—4; 9—16)

Oltalom. Ritkán használt mai szó. Annál jobban vágyunk utána. Ki sem mondjuk, ajkunkra sem vesszük, annyira hiányzik az életünkéből. Valakinek az oltalma alatt élni azt jelenti, hogy valaki vigyáz az életünkre, valakihez minden bajban odamenekülhetünk, valakinek minden örömünket elmondhatjuk, valaki törődik velünk. Valakihez tartozunk.

A zoltáros azt a hitét vallja meg ebben az igében, hogy:

#### I. Isten a mi oltalmunk.

Két kép tárul elénk szavaiból. Az egyik: A jeruzsálemi templom, a „Felségesnek rejteke” megvédte az Isten hajlékába bemenekülőt, ha ott maradt benne és a templomi szolgálatra kötelezte el magát. Üldözői hiába kergették, a templom ajtó feltartóztatta, a szent fal megvédte őt. Ha vétkezett valaki ellen, itt már nem érte utol a törvény szigora sem. Az egykori zsidó templom tehát teljes menedéket, biztonságot jelentett az odamenekülőnek, de egy életre szóló elkötelezettséget is a templomi szolgálatban való segítségre.

A másik kép: a Luther által használt „erős vár”. Ahogyan az ellenség nyílai a hatalmas méretű várfalakon megtörték, s a várban elrejtőzött élet biztonságban volt, úgy oltalmazza Isten életünket, s megvéd minket.

Ma már azonban nincs olyan templom, amelynek fiai olyan biztonságot jelentenek, mint az Ószövetség kegyesnek idején. Középkori várfalak ódon sötétjében is hiába rejtőznénk el, senki elől nem lehet elmenekülni, életünk bekövetkező eseményei elől sem lehet elrejtőzni. Mit tehe-

tünk akkor? Imádkozzunk Isten oltalmába vetett hitért!! — Halljuk meg, hogy Isten hatalma ma sem csorbult meg, irtalmalma nem kisebbedett irántunk. Ezért lehet Ő ma is oltalmunk. Tudta nélkül semmi sem történik életünkben. Bátran bizhatunk benne, mert oltalmával mindent a javunkra fordít. Ha temploma nem is jelent olyan menedéket, mint az Őszövetség idején, de házában elhangzó igéje által ébreszti az Ő oltalmába vetett hitét, amely olyan biztomságot adhat életünknek, mint évszázadokkal ez előtt az „erős vár”. Kérjük tehát és valljuk egyszerre: Isten legyen a mi oltalmunk!

## II. Az Isten oltalmában bízokat is érheti azonban baj.

Mindennapi tapasztalatunk ez. Keresztyén szülők elvesztik egyetlen gyermeküket váratlan baleset következtében. Hivő családban gyógyíthatatlan betegség tör az édesapára, s kicsi árvák maradnak szülő nélkül. Hogyan lehetséges ez? — Keresztyén házastársaknak testi-szellemi fogyatékos gyermekük születik. Hogyan lehetséges ez? — S folytathatnánk a sort.

Őszintén meg kell vallanunk egymásnak és Isten előtt is, hogy az élet minden eseményét nem értjük. Rejtve marad előttünk sok fájdalmas történet és értelmé és végső célja. De miért is csodálkozunk azon, hogy életünk titokzatos eseményeit nem értjük, eseményeket, amelyek nem tőlünk függnék, célokat, amelyek magasabb rendeltetésűek, mint sem értelmünk fel tudná fogni. Még a mindennapi élet eseményeit, fizikai jelenségeit sem értjük mindig, pedig a szemünk előtt játszódnak le. A lámpánkban világító fény egyszer úgy jelenik meg előttünk, mintha sok apró szilárd részecskéből tevődne össze, máskor pedig — minden ok nélkül — úgy viselkedik, mint egy elektromágneses hullám. A szaktudósok értetlenül állnak a jelenség előtt.

Bizony az Isten oltalmában bízokat is érheti baj. De akik benne bíznak kettős meggyőződést vallanak magukénak:

— Istennek a fájdalmas eseménnyel is, amit el kell szenvedniök határozott, értelmes célja van, mégha ez most elrejtett is marad előlük. Jézust is érte baj, sőt keresztre feszítették.

— Isten a bajban, az élet kiszámíthatatlan sorsfordulóiban, a fájdalom nehéz óráiban is velünk van, s ad erőt az események elhordozásához, belső feldolgozásához,

Így vallotta Bonhoeffer is az élet és halál határmesgyéjén:

Jó hatalmaktól hűen átölelve  
Hittel várjuk, mi jöhet még.  
Az Isten velünk van nappal és este,  
Új napja bizton felvirrad még.

A Keresztyén gyülekezet pedig hittel énekelheti Rodogast Sámuel rektor énekét, amelyet halálos beteg barátjának írt:

Mind jó, amit Isten téssen,  
Tudja Ő, mi szükséges;  
Oltalmával körülvészén,  
Midőn sorsom kétséges.  
Kegyességre, nagy hűségre  
Naponként rám kiárad,  
Jót tenni el nem fárad.

(376. ének 3. v.)

### III. A végső bajtól már megmenekültünk

Ha az Isten oltalmában bízunk is — amíg tart földi vándorútunk — érhet ugyan baj, s ránk törhet veszedelem, a gonosz család csábítása is erőt vehet rajtunk, de a végső legnagyobb bajtól megoltalmazott minket Atyánk. A végső legnagyobb baj, ami ránk törhet: a kárhozat. Isten azonban egyszülött Fiát adta értünk, hogy benne oltalmat találjunk, hogy aki hisz Ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Így akar kimenteni a végső bajból minden embert, téged is. Fogadd el Jézust, rejtőzz el benne! Oltalmat találsz nála az örök életre!

### IV. Légy te is oltalmazó!

Aki hisz Isten oltalmában, aki vallja, hogy Jézus érte odaadott élete Isten végső bajtól való oltalmának hatalmas eseménye, az maga is oltalmával veszi körül embertársait.

Isten az ő oltalmának megmutatására sokszor csodás módon cselekszik. Nem tudom elfelejteni gyermekkorom emlékét, amikor édesanyám és nagyszüleim kinn a szántóföldön őt bombatölcsér között parányi területen felájultan feküdtek. Az egyik bomba közelebb fűródott a föld mélyébe hozzájuk, mint a másik. S ők mégis sértetlenül indulhattak haza, sőt még igavonó állataik is életben maradtak. A bombák ugyanis — ki tudja miért — nem robbantak fel.

Isten azonban oltalmának megmutatására minket embereket használ fel a földi élet mindennapjaiban. Egymásra bíz bennünket. Szülőre gyermekét, hogy a családi otthon melege valóban oltalom legyen az ifjú nemzedéknek. Férjre feleséget, hogy segítőkész biztos támasza legyen hitvesének, s így minél kevesebb veszélyeztetett gyermek legyen országunkban, hogy felnőtté érlelődve kiegyensúlyozott és hasznos tagjai lehessenek társadalmunknak.

S azután később a felnőtt gyermekekre bízva az öreg szülőket. Elismeréssel és a köszönet nyilvántartásával mondhatjuk el, hogy szocialista államunk mennyi szociális otthont létesít, idős egyedülélő emberek számára. Mégis azt kell mondanunk: az a természetes, ha a gyermekek gondoskodnak az értük végzett munkában megfáradt szülőkről. Hadd leljék örömlüket a nagyszülők unokáiban, látva fiatalságukat, hadd tanuljanak az ifjak az öregek élettapasztalatából, hitéből. Légy oltalmazója a rádbízottaknak, hiszen Isten is oltalmaz téged!

### Imádság bűnbocsánatért

(Zs 25, 8—14)

Ez a zsoltár ún. alfabetikus zsoltár. A héber eredeti szövegben a következő új sor a héber abc egyes betűivel kezdődő szóval folytatódik.

A bűnbocsánat szükségyszerűsége felismerésének is meg van a maga abc-je. Isten ezen a zsoltáron keresztül erre akar megtanítani bennünket.

#### I. Rá kell döbbernünk: céltévesztett úton járunk.

Elkövetett vétkeink útján. — Ma is igaz a reformátor tanítása: nem tudunk nem vétkezni. Az élet sodrásában meggondolatlanul elrepül egy szó ajkunkról, amely töviseként szúr bele munkatársunk, gyermekünk vagy hitvéstársunk szívébe. Jézus arról is szól, hogy egy gonosz tekintet is az egész embert tisztátalanná teszi. Máskor az irigységünk nem engedi, hogy embertársunkat igazán szeressük. Ha pedig cselekedeteink sodornak

bűnbe, még nehezebb helyzetbe kerülünk. A meg sem született életek kioltása, a közös tulajdon magunkénak nyilvánítása, a másik megszólása, befekettése felettesei előtt, következményeikben jelzik, hogy eltévesztett úton járunk, amikor az elkövetett vétkek széles örvényére léptünk.

Elmulasztott alkalmak útján. — Az is bűn, ha nem tettük meg a jót, amit Isten elénk adott. Amikor elfelejtettük meglátogatni az egyedül élő beteget, amikor elfelejtjük megkérdezni gyermekunktől: hogyan telt a nap az iskolában, amikor elfelejtettük: vasárnap szórványistentisztelet lesz, amikor elfelejtettük a szomszéd ránkbízott üzenetét továbbadni, amikor magunkba roskadva csak a magunk kérdését találtuk a legnagyobbnak, pedig bánatot kellett volna vigasztalni, gyermekünknek könyvet törölni, amikor elfelejtettük a mentőt hívni egy baleset láttán, amikor cserben hagyunk valakit: a hitvesünket, a szülönket, a lelkészünket... az Istenünket.

Imádságunk Sárkány András: Elmentél mellettem c. verséből így hangozhat:

Otthon az esti csendben  
Nyugalmat kerestem,  
De békét nem leltem.  
Uram, könyörülj! — mondtam  
S hangja vádolt nyomban:  
„Elmentél mellettem!”

Rá kell döbbernünk: az elmulasztott alkalmak útja életünk eltévesztett útja.

## II. Rá kell döbbernünk: új útra, a bűnbocsánat útjára van szükségünk!

Az első lépés: bűneink felismerése. — Minden önző tettünk véték Isten rendje és embertársaink élete, boldogsága ellen. Isten ígéje, mint tükör láttatja velünk.

Kelemen István mai költőnk írja Édesapám temetésén c. versében:

Kétszer hajózta át az óceánt,  
kis pénzt keresni odaát,  
ne kelljen itthon felesbe járni,  
látástól vakulásig  
kapálni, kaszálni  
Pár holdat ragasztott kevés örökhöz  
odakötötte magát  
kicsiny családját  
kis fehér házhoz, az ősi röhöz.

S most, hogy a rög visszavette  
elgondolom sírja felett:  
megtettem-e érte mindent,  
elég volt-e a szeretet,  
mit éltében tőlem kapott?  
kitől kérjek feloldozást,  
bocsánatot.

A második: bűneink megvallása. — Isten előtt, bár Ő úgymint ismeri bűneinket; emberek előtt, hogy azok figyelmeztethessenek, ha kisértés

törébe esnénk. Sokszor ez az utóbbi a nehezebb, de igen nagy mértékben segít abban, hogy szenvedélyünkkel, rossz szokásunkká vált bűneinket elhagyjuk és többé el ne kövessük. „A te nevedért bocsásd meg ó, Uram bűneimet, mert sok az.”

A harmadik: A bűnbocsánat elfogadása. — Isten nem oltja ki a pislogó mécses, a megrepedt nádszálat sem törli el. Ha életünk bűneink miatt sokszor kialvóban van, mert elfogy életerőnk, Isten siet segítségünkre és bocsánatával új útra indít el. Ez az új út az új élet útja. Isten bocsánatának jeléül Fiát adta értünk, hogy biztosak legyünk szándékában: bűneink eltöröltettek, új élet útján járhatunk.

### *III. Rá kell döbbernünk: A bűnbocsánat útja és a megbocsátás útja találkozik.*

Aki bocsánatot nyer Istentől, annak meg kell bocsátania embertársának is. Ha a szent és igaz Isten bocsánatával minden bűnünket eltörölte, akkor mi sem tehetünk mást, mint megbocsátunk az ellenünk vétőknek. Jézus is erre utal az adós szolga példázatában. Mégis milyen nehezen halljuk és gyakoroljuk a megbocsátást.

Mennyi rendezetlen emberi kapcsolat feszültségében telnek mindennapjaink. Hiúságunk, vélt igazunk nem engedi, hogy mi kezdjük el a szótlanúságot megtörni, s bocsánatot kérni. Jézus a kereszten is így imádkozik, Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek!

Már Dante is így biztatta olvasóit egyik művében: „Ha bölcs, hát könnyen megbocsát az ember, s ez felér egy harci győzelemmel.” Mindig ott születnek győzelmek, ahol úrrá lesz a szeretet a szív konokságán, ahol nem latolgat és nem vár a másik közeledésére, hanem egyszerűen megbocsát és szeret. Addig kell élnünk a megbocsátás és a kibékülés lehetőségével, míg a halál el nem szakít egymástól minket. A koporsó fölött késő a bánat, a sír lezárja a rendezés lehetőségét is.

Illyés Gyula írja egyik epigrammájában:

Reszkess ellenem,  
Szörnyű fegyverem,  
Megbocsátok!

Ez az egyetlen fegyver, amelynek használata nem vérontást, pusztítást és halált eredményez, hanem életet, békét, boldogságot.

A megbocsátás boldogság. — Ahol két ellenséges szív egymásra talál, ott helyreáll a megrontott kapcsolat. Ahol a tékozló fiút magához öleli édesapja, ahol kibékülő hitvestársak szemébe könny szökik, amikor újra felfedezik, hogy egymáshoz tartoznak, ott boldogság születik a szívben. Ahol haragosok szikrázó tekintete békességet sugárzik, ahol az ökolbeszorított kéz simogatni kezd, ott megszületik a boldogság.

Ahogy népek közt helyreáll a jó szomszédi viszony, ahol egymással szembenálló országok békejobbot nyújtanak egymásnak, ott megvalósul valami Isten szándékából. Nekünk pedig az a feladatunk, hogy ezt munkáljuk, a magunk környezetében és az emberiség nagy családjában egyaránt.

Ezen az estén Isten meg akar tanítani minket bűnbocsánatért imádkozni, hogy mi is megbocsássunk és új életben járjunk. Soha ne némuljon el ajkunkon ez az imádság!

Becsület — ritkán előforduló szó a Bibliában, annál fontosabb tartozéka emberségünknek. Akinek a jellemvonásai közül hiányzik, nem mondhatja magát keresztyénnek. Amennyire fontos az életünkre vigyázunk, ugyanilyen szükséges a becsületünkön örködnünk.

### *I. Légy becsületes az Úrhoz!*

Herbert Braun írja: a megtérés nem más, mint „letzte Redlichkeit”, végső becsületesség. Életünk, gondolataink, szavaink és cselekedeteink őszinte felfedése Isten előtt. A dolgok nevének nevezése, úgy amint vannak. Mennyi ajándékát elfogadjuk Istennek, mégis elégedetlenek vagyunk az életben. Magyar népünk életszínvonala az elmúlt évtizedekben soha nem tapasztalt mértékben emelkedett. Új otthonok, komfortos lakások tízezrei épülnek. Emberek milliói utaznak a világ minden részébe — köztük hiveink is — felfedezik lakott földünk szépségét. Ismeretlen tájak varázsa vonzza ifjúságunkat, autók százezrei száguldanak országútjainkon, s lehetne sorolni tovább mai életünk számtalan eredményét, mégis mennyi az elégedetlen ember köztünk. Minden dolgozni akaró embernek munkalehetősége van, jó társadalmi légkörben élünk, miért vagyunk mégis elégedetlenek? Az elégedetlenség mindig boldogtalanságot szül. Ha becsületesek vagyunk Isten előtt, akkor sok-sok ajándékát csak megelégedett szívvel fogadhatjuk. S míg magunk körül árasztjuk a megelégedettséget, másokat is segítünk élete józan, becsületes számbavételére, végsősoron boldogságára.

Légy becsületes az Úrhoz! — Mennyiszer tapasztaltuk szabadtűzét, mégsem bízunk benne feltétel nélkül. Betegségből gyógyultunk, nehéz élethelyzetből kimenekülhetünk, gonosz ármánykodás igaztalan vádjai alól felmentést kaptunk, kilátástalannak tűnő kérdéseink oldódtak meg egy szempillantás alatt, mégis milyen nehezen hagyatkozunk rá, mennyi idegeskedés, belső nyugtalanság szorongat bennünket. Pedig minden dolgunkban bátran bízhatunk benne!

Légy becsületes az Úrhoz! — Mennyi jóságát éltük át, mégis hálátlanok vagyunk vele szemben. A keresztség óta hordoz szeretetében. A konfirmáció alkalmával megerősítette hitedet. Szentségeivel éltet, igéjével vigasztal, erősít, feltölt, gyülekezetében testvért ad melléd, s mégis milyen ritkán születik meg ajkadon a hálaadás, a köszönet szava. Kéréseinkkel kiáltunk, de hálánkkal nem sietünk hozzá.

Tanulhatunk egyik ifjúsági énekünkből: Háladás, hódolás, szívünk mélyén mindig ott a hálaadás! Légy becsületes az Úrhoz!

### *II. Légy becsületes hivatásodban!*

Amit rád bízunk, végezd becsülettel. A megbízhatóságunkkal vizsgázunk becsületességünkről. A keresztyén ember úgy végzi minden feladatát, mint aki tudja, hogy munkájával is Istennek szolgál, s ugyanakkor a közösség javára, embertársai érdekében cselekszik.

Milan Machovec marxista filozófus írja: A keresztyéniséget nem tudom másképp szemlélni, mint egy „vasárnapi vallásosságot” egy jóléti társadalomban, ami az átlag emberi élet peremén helyezkedik el. — Fájdalmasan igaz kritika. Jaj a keresztyéneknek, ha csak vasárnapi vallásosságot gyakorolnak, minden napi munkájukban pedig megbízhatatlannak, becsületüket veszítették. Amit kaptál, kamatoztasd becsülettel. —

Minden képességünk, kapott tehetségünk arra való, hogy mások javára felhasználjuk hivatásunkban. A találatumokat kamatoztatni kell. Bertold Brecht figyelmezteti a keresztyéneket: „Ti hisztetek az örök életben. De gondoskodjatok arról, ne csak ti magatok legyetek jók, hogyha ezt a világot elhagyjátok, hanem egy jó (emberhez méltó) világot hagyjatok magatok után.” Tehetségünket egy emberibb, igazságosabb, szebb világért való küzdelem szolgálatába kell állítanunk. Ezért jelenti képességeink becsületes kamatoztatása mai társadalmunk előrehaladását és továbbfejlődését is.

Amit őrizned kell, vigyázz rá becsülettel. — Mindenre bíznak valamt. Mindenkinek számot is kell adnia a rábízottakról. Emberek előtt, de Isten előtt is. Döbbenetes a köz javainak elherdálása, megcsonkítása, a nép egésze tulajdonának elsajátítása több milliós értékben. Hol vannak a keresztyének, akik vigyáznak a rájuk bízott javakra. Hol vannak a keresztyének, akik segítenek abban, hogy mások ne kövessék el galád tettüket? Hol vannak a keresztyének, akiknek sokszor feladatuk lenne ellenőrizni a köz meglevő javait? Amit őrizned kell, vigyázz rá becsülettel!

### III. Légy becsületes családi életedben!

A hitveshez való viszonyban. Még titkos gondolatunk se legyen, amit a másik ne ismerhetne. A mindennapi őszinte kapcsolatápolás, a feltétlen szükséges beszélgetés mellett legyenek meghitt órák, amelyek ünnepvé tehetik a hétköznapi egyhangúságát. Aki becsülettel vállalja a hitvesét, az mindig visszaemlékszik arra, hogy Istentől őt kapta segítő-társul, őt választotta, őt hívatott egy életen át boldoggá tenni, őtől várhat segítséget, gyengédséget, megértést, — szeretetet, amelynek viszonzása is természetes.

A gyermekeinkhez való viszonyban. — Mennyi számítás mételjezi szülők és gyermekek viszonyát. Hányszor visszaélünk szülői pozíciónkkal, amikor a másik szülő ellen hangoljuk közös gyermekünket. Hányszor beárnyékoljuk gyermekeink előtt a másik személyiségét, hogy mi annál jobban tetszelegjünk saját jóságunk dicsfényében. A becsületes az azt kívánja, hogy se magunkat ne mutassuk jobbnak, se másokat ne feketítsünk be gyermekeink előtt, hanem őszintén éljük előttük az életet. Így formálhatjuk őket is becsületes őszinte jellemké.

Közismert igazság, hogy nem a szavaink nevelnek csupán, hanem sokkal inkább tetteink, életünk. A családban válik gyermekünk harmónikus személyiséggé, közösségbe beleilleszkedni tudó emberré, vagy akaratos önző emberré. Itt formálódik jó vagy rossz lelkiismerete, végül is jövődö boldogsága. Ezért nagy feladat szülőnek lenni, becsületes családi életben őszintén ápolni partneri kapcsolatunkat gyermekeinkkel.

A család kiváltképpen való hely a hitünkről való becsületes beszédnek. A gyermeknek nincs kialakult véleménye a világról. Vezetőre van szüksége. A mi meggyőződésünk, becsületes beszédünk hitünkről, őszinte imádságunk a gyermekkel, nagy mértékben segíti felnötté válását, megelőzheti veszélyes kisiklástól ingatag egyéniségét. Így válhatunk áldott eszközzé Isten kezében arra, hogy gyermekeink is az élő Isten által hívő keresztyénekké formálódjanak.

A szülőkhöz való viszonyban. Nem csak ellátásra szorulnak, hanem becsületes őszinte kapcsolatra. Avassuk be őket életünk gondjaiba és mindennapi feladatainkba. Szabó Magda Pilátus c. regényében olyan férjét veszített édesanyáról ír, akinek a magas beosztású, jól kereső gyermeke mindent megad, csak életébe nem avatja be. A szívét nem tárja

fel, a meleg szeretet helyett hűvös gondoskodás övezi a magára maradt édesanyát. Így aztán egyszer visszatérve régi városába — „véletlen-készakarva” halálos baleset áldozata lesz. — Akitől az életet kaptuk Isten teremő rendjében — a szüleinktől —, azokhoz a becsületes, őszinte mély szeretet szálai kapcsolhatnak csak. Még akkor is, ha sokszor öregkoruk, betegségük miatt ez nagyon nehéz. De hiszen egyszer talán mi is megöregszünk?!

Légy becsületes feddhetetlenül! — Most már látjuk, milyen időszerű a feddhetetlen becsületes életért imádkozni. Ne mulasszunk el egyetlen napot sem!

### **Imádság: kísértések közti megállásért**

(Zs 78, 18—25)

Próbára tették Istent vágyaikkal — olvassuk igénkben, Mennyire örök emberi magatartás; vágyainkat, kéréseinket mondjuk el imádságunkban Istennek. Ha Isten nem teljesíti vágyainkat, nem hiszünk benne s elnémul ajkunkon az imádság. A sok emberi kísértés között a legnagyobb: azt hinni, Isten arra való, hogy „automata” módjára teljesítse vágyainkat. Ez Isten ellenes magatartás. Még akkor is, ha:

#### *I. Isten sokszor teljesíti kéréseinket.*

Ez az imádkozó emberek örömteli tapasztalata. Halálos betegségből gyógyult meg gyülekezetünkben egyik testvér, pedig már az orvosok lemondtak róla. Lelkészi pályára ment sok vargabetű után az egyetlen fiú — évtizedes imádságát teljesítve Isten az édesanyának; fölvtették főiskolára többszörös túljelentkezés ellenére harmadszorra az elkeseredett ifjúsági tagunkat. S lehetne folytatni a sort. „Az izráéliek csodás módon mannáat és vizet kaptak.”

#### *II. Istent azonban nem lehet csak magunknak kisajátítani.*

Csak Jézus szólítja egyes szám első személyben az Atyát: Abbá, atyám. Neki páratlan viszonya volt vele. A teljes bizalom és egység harmóniája. Bennünket így tanít imádkozni: *MI* Atyánk. Isten nemcsak az enyém, nem csak a másiké, nem csak a miénk, minden emberé. Isten tehát mindenkire nézve cselekszik akkor is, ha sokszor egyetlen egyért mindent elkövet, hogy rátaláljon. Sorsunk, életünk összefonódik közösségek, népek, nemzetek sőt az egész világ sorsával. Egyébként is döbbenetes ellentmondások feszültségében élünk, ami azt jelenti, hogy két egymásnak ellentmondó igazság együtt hordozza a valóságot. Édesanya meghal, fájdalom a családnak akkor is, ha egyedül élt lenn vidéken, gyermekei pedig már a fővárosban. Aki pedig a vidéki város egy szoba komfortját megkapja új otthonául, szívből örül, boldog, mert megszűnt az albertlet szűkösége és költsége. Még a bűn árnyalataiban is igaz: amíg szomorú egy családban a házastársak elválása — Jézus szava szerint megengedhetetlen — addig az újra házasodó az egyedüllét magányának keserűségét feledteti új hitvesével.

#### *III. Istent nem lehet csak földi életünk kedvező alakítására kisajátítani.*

Ha igazán hiszünk Istenben, akkor meg kell értenünk, hogy bár Isten fontosnak, kedvesnek ítéli földi életünket — még sem csupán ezt tartja szem előtt, amikor életünk alakulásába belenyúl.

Eleink így mondták: *sub spetiae aeternitatis*. Isten az örök élet re-

ménysége felől cselekszik velünk. Úgy vezeti életünket, alakítja minden napjainkat, hogy ezt felismerjük. Ő tudja, hogyan érheti el velünk. Hiszen Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és az igazság ismeretére eljusson.

#### *IV. Istent nem lehet csak kísértésünktől és kétségeinktől megszabadulva imádni és dicsérni.*

Isten kéréseinkre nemmel válaszolhat. Ő tudja miért. Nem szabad felejtünk: most hitben járunk és nem látásban. Bizonyos, hogy nem cél nélküli nemleges válasza. Mindez azonban nem ok arra, hogy elhagyjuk őt, elforduljunk tőle. Isten így is Istenünk akar maradni. Talán évek múltán döbbenünk rá nemleges válaszának miértjére. Ne feledjük azonban: Istent semmivel nem lehet jobban megbántani, mintha nem hiszünk és nem bízunk benne.

Isten Jézus Krisztus személyében kétséget kizáróan megmutatta örök szándékát velünk. Nem lehet kérdésünk, hogy mit akar velünk. Távlatot nyitott életünknek, célt cselekedeteinknek. De őszintén meg kell vallanunk, hogy mégsem mondott el mindent.

Az a tapasztalatunk, hogy Isten sokkal nagyobb hitünknel, különösen nagyobb az emberi kutató értelemnél, de egész emberségünknel is. Isten valóban Isten.

Ézért csak hódolattal és alázattal dicsérhetjük:

Engem, tünődőt, volt-e kezdeted,  
Időnek vége, hogy s mikor lehet:  
Érzése elfog a parányiságnak  
És leborulva, térdemen imádlak!

(Reviczky Gyula: Isten)

Imádkozunk, hogy amikor legnagyobb szükségünk van Istenre — kísértések idején — el ne hagyjuk őt! Vegyük ajkunkra Kempis Tamás könyörgését a XV. századból: Uram, Te tudod mi a legjobb nekünk. Tedd meg hát ezt, vagy azt, ami Neked tetszik. Add, amit Te akarsz. Bánjál velem úgy, ahogy legjobbnak látod. Állíts oda, ahova akarsz, Cselekedjél velem minden dologban úgy, amint Neked tetszik. Íme, én szolgáló vagyok, mindenre elkészülve. Nem kívánok magamnak élni, hanem Teneked. Bárcsak méltóképpen és tökéletesen megtehetném ezt. Ámen.

#### **Imádság: Betegségben gyógyulásért**

(Zs 102, 13—20)

„Izzanak csontjaim, mint a parázs, szívem olyan mint a levágott és elszáradt fű, hangos jajgatásom közben húsom a csontomra száradt.” — Micsoda félelmetes betegség gyötörte a zoltárost, amikor ajkára vette ezt a fájdalommal teli imádságot.

#### *I. A betegség, s a vele járó szenvedés kikerülhetetlen életünkben*

Sokszor magunk okozzuk magunknak. Vétkes könnyelműség, feszült élethelyzetek kialakítása mind-mind kiváltó oka lehet egy-egy betegségnek. Ma már orvosok által is elismert tény, hogy sok testi betegségnek lelki eredete van. Így pl. gyomorbántalmai vannak a fiatal menynek, mert anyósával haragban van. Panaszzmentessé válik, amint megszűnik az együttlakásuk és kibékülnek, minden orvosi kezelés nélkül.

Mások okozzák nekünk. — Arról is tud az orvostudomány, hogy fékezsetten tomboló főnök elől betegségbe menekülnek beosztottjai; elnyomott családtag úgy akar az érdeklődés, a megbecsülés homlokterébe kerülni, hogy személyisége produkál egy betegséget. A beteget pedig könnyűrellettel, gyengéd ápolással veszik körül.

A legtöbb betegség és szenvedés oka azonban rejtett marad előttünk. A keresztyén ember Isten kezéből fogadhatja. Az Ő kereső szándékát fedezheti fel a betegség mögött. Az Ő kezéből fogadhatjuk el, mint aki a betegséget is beépíti hatalmas tervébe, amellyel az ember javát és örök életét akarja munkálni. Így kerülhetünk még szorosabb kapcsolatba Ővele. Az igazgyöngy úgy képződik, hogy a gyöngykagyló két fedele közé bejut valami kis homokszem. Az ingerli a kagyló puha testét, fájdalmában tokot alkot körülötte és átalakítja a homokszemet igazgyönggyé. Sokszor fájdalmas órák, betegségek gyötrelmei árán születnek életünk igaz értékei, alakulunk, formálódunk Isten előtt kedves emberekké.

A barchett puha tapintású szövetet is úgy készítik, hogy milliónyi tűszúrással finomítják az alapanyagot a textilüzemben. Sokszor mi magunk is Isten tűszúrássai közben válunk a másik szenvedését és fájdalmát jobban megértő, másokat jobban meghallgatni tudó emberekké.

A hegedű húrja is akkor adja a legszebb hangot, ha minél jobban kifeszítik. Hitünkrol szóló tanúskodás hangja is akkor a leghitelesebb, ha betegség és fájdalom idején, „feszített” helyzetben szólal meg.

A zsolttár ígéje arra akar tanítani, hogy:

## *II. A betegség és szenvedés idején is előre kell tekinteni.*

A gyógyulás reményében. — A zsolttáros is arra emlékszik, hogy Isten hányszor megmentette a bajból, meggyógyította betegségből, mert Ő irgalmas Isten.

Tipikus a betegség idején a beszűkült életlátás. Önmagunk betegséggel, önmagunk bajával vagyunk elfoglalva. A zsolttáros nemcsak magára gondol, hanem népére is. Nemcsak a saját életében megmutatott irgalom jut eszébe, hanem népe iránt a történelemben megmutatott isteni kegyelem is.

Igy lehet a betegség idején is nagyobb összefüggésekben gondolkozni.

Van távlata az életünknek. Ha a betegség nehéz ideje elmúlt, újra egészségesen és vidáman szolgálhatunk, hivatásunk mezején, újra beállhatunk a termelő munkába az emberi közösségek érdekében. Újra miénk lehet az élet minden öröme és gondja.

Ha pedig Isten úgy végez felőlünk, hogy ez az utolsó szenvedés és betegség, amit itt a földön el kell viselnünk, akkor sem a nirvána megsemmisülése, vagy a puszta elmúlás kilátástalansága vár ránk, hanem az, amit Isten készített az öt szeretőknek, amit szem nem látott, amit fül nem hallott, s értelem ki sem gondolt: az örök élet. Hiszen fia, Jézus, azért szenvedett és halt meg, hogy utat nyisson az örökkévalóságba, s azért támadott fel, hogy életünknek távlata legyen.

Mindezek igazsága sem jelenti azonban azt, hogy a betegség és szenvedés „prófétái” szeretnénk lenni ezen a földön, éppen ellenkezőleg:

## *III. A betegek és szenvedők fájdalmát megszüntetni, csillapítani igazi diakóniai feladatunk.*

Szakszerűen orvosok és ápolók végzik kórházakban. Csak hálásak lehetünk azért, hogy társadalmunkban mindnyájan állampolgári joggal ingyenes egészségügyi ellátásban részesülhetünk. Örvendetes, hogy világméretben is a betegségek és szenvedés elleni küzdelemben nemzetközi

összefogás valósul meg (WHO, UNESCO, FAO, Vöröskereszt), ebben a ke-  
resztyén egyházak is kiveszik részüket.

Egyházunk szeretetintézményeiben is idős emberek gondozását végzi.  
Szép szolgálati lehetőség itt vállalni a diakóniai munkás hivatását. De  
mindannyiunk környezetében élénk hoz az élet embereket, akiknek fáj-  
dalmát enyhíthetjük, betegségükben meglátogathatjuk őket.

Azért van síró, hogy vigasztald,  
és éhező, hogy teríts asztalt.  
Azért van seb, hogy bekösse kezed.  
Vak, elhagyott azért van, hogy vezesd ...  
Azért roskadnak mások vállai,  
hogy terhüket te segítsd hordani...  
Ha más gyötrődik, vérzik, szenved,  
azért van, hogy te megmutathasd,  
hogy mennyi szeretet van benned.  
Megmutattad-e néha legalább?  
Enyhült, szépült-e tőled a világ?  
Mi vagy? Vigasznak, írnak szántak,  
menedéknek, oszlopnak, szárnynak.  
Ki van jelölve a helyed,  
ne nyugodj, míg meg nem leled.

(Bódás J.: Ki van jelölve a helyed)

A zsolttáros arról vall szorongatott betegségében: Isten törődik a  
gyámoltalanok imádságával. Betegség idején fordul bátran Istenedhez,  
kiálts hozzá gyógyulásért. Nem veti meg imádságodat, hanem könnyörül  
rajtad, hogy te is könnyörülhess embertársaidon.

**Szebik Imre**

## HATVANAD VASÁRNAP

Mt 13, 10—17.

### Kiváltságunk

Máté evangélista, Márk példáját követve, a magvetőről szóló példá-  
zat és a példázat magyarázata közé iktatja Jézusnak a tanítványokhoz  
intézett külön szavait. J. Jeremias „Die Gleichnisse Jesu” c. könyvében  
hitelt érdemlően mutatja ki, hogy ezeket a verseket nem szabad úgy ke-  
zelnünk, mintha a példázatok értelmezéséhez adnának kulcsot. Nemcsak  
a példázatokra, hanem Jézus egész igehirdetésére vonatkozik mindaz  
amiről itt szó van. Egyetlen egy titokról van szó Jézus igehirdetésében  
— így példázataiban is: Isten országáról. Isten emberszeretete hatalom,  
ország. Kár ellenállni. Erről beszél Jézus. Szavainak nincs allegorikus,  
„mélyebb” értelme, amelyet csak a beavatottak érthetnek. Ha valaki Is-  
ten országának titkát Jézus megértésétől és követésétől függetlenül akar-  
ja megéreni, Jézus minden szava érthetetlen rejtéllyé válik számára.  
Mk 4,11-ben a „parabola” nem példázatot, hanem a héber „másál” értel-  
mében rejtélyt jelent. Az ezszaiási idézet is arra utal, hogy akik azt gon-  
dolják magukról, hogy értik Jézus szavát — s ennek ellenére, vagy ép-  
pen ezért — nem követik, nem értik és nem fogadják be: vakok, süke-  
tek. Jézust csak gyakorlatilag lehet megérteni, vagyis csak akkor, ha vele  
járunk, követjük.

Máté más belső céllal közli Jézus szavait, mint Márk. Célkitűzése miatt változtatja meg a helyzetet, amelyben Jézus szava elhangzik és a Márknál talált szöveget is. Más az intenciója. Márknál korholja Jézus tanítványait (4,13), Máténál nem. Inkább arra hívja fel őket, hogy vegyék komolyan, tartsák meg nem érdemelt ajándéknak azt a kiváltságukat, hogy értik Jézust, hogy megnyílt szemük és megjött hallásuk. — Márknál az elhangzott példázat jelentése felől érdeklődnek a tanítványok. Máténál azt kérdezik, hogy miért szól példázatokban a kívülállókhoz. — Márknál Jézus azt hangsúlyozza, *hogy nem akarja magát érthetővé tenni azok számára akik nem hajlandók őt követni.* Máténál Jézus az adott helyzetre utalva mondja: azért beszélek nekik példázatokban, mert látván nem látnak. Nem tesz engedményeket, nem hirdet olcsó evangéliumot, nem hívja fel, (nem mitoszalanítja), mert csak így, engedmények nélkül nyílnak meg a vakok szeme, a süketek füle, az ember megkeményedett szíve. — A 16—17. vers Máténál többlet Márkhoz viszonyítva. A tanítványok kiváltságára mutat rá. Az a kiváltságuk, hogy értik Jézust. Boldogoknak mondja az érzést — akár a Hégyi Beszéd elején. Azt akarja, hogy tartsák nagyra kiváltságukat, ne legyen bennük alacsonyabbrendűségi érzet. Félelemből, vagy kényelemből ne szerénykedjenek. Hiszen megnyílt szemük: látnak. Megszűnt süketségük: hallanak.

A két evangélista sajátos intencióját és különbözését természetesen nem tárgyaljuk a szószéken. Az egybevetés a magunk számára mégis hasznos, mert így plasztikusabban áll előttünk Máté szándéka és ezzel textusunk mai üzenete is.

Ha Máté szerkesztői intencióját figyelembe vesszük, egységes kép bontakozik ki előttünk: Jézus itt nem a példázatok problémájával foglalkozik. Két szélsőséget mutat be. Jelenlétében mindegyik élesen világlik el a másiktól. Az egyik az őt meg nem értő sokaság. A vakok és süketek népe. A másik a tanítványok, akiknek megadatott, hogy őt megérték. A „megértés” itt nem intelligencia kérdése. Jézus küldetésének elismeréséről, személye igenléséről, befogadásáról és követéséről van szó. Ha valaki nem érti, „eljön a gonosz” hozzá (Mt 13,18). „Aki hallja és érti, gyümölcsöt terem” (Mt 13, 23). A példázatok végén ezt kérdi Jézus: „Megértettétek mindezt? Azok azt mondták neki: Meg.” (Mt 13, 51.).

Máté amikor elhagyja Jézus Márknál található korholó szavait, nem idealizálja a tanítványokat. Hányszor olvashatjuk Máté evangéliumában, hogy Jézus tanítványai szemére vetette kishitűségüket (Mt 14,31; 16,8; 17,20; 21,20; 28,17). Különböztet Máté a tanítványok kishitűsége (oligopistia) és a népsokaság hitetlensége (apistia) között. A kishitűség azt jelenti, hogy a hívők, akiknek megnyitott egykor a szemük, olykor bizony csődöt mondanak.

Mátét az a tény nyugtalanítja, hogy Izrael nagy része elzárkózott az evangélium szavával szemben, elvetette saját Messiását, „Izrael reményét” (Ap csel 28,20). Hogy a tanítványok nem járnak ugyanabban a vakságban és süketségben, az nem az ő érdemük. Isten ajándéka. Nem dicsekedhetnek magukkal. Noha olyasmit láttak és hallottak ami a prófétáknak sem adatott meg, továbbra is csak „kicsik” (Mt 18, 6.10.14), „lelki szegények” (Mt 5,3), „tanulatlanok” (Mt 11,25). A feltámadott Jézusnak a jelenléte (Mt 18,20; 28,20), az elveszett bárányt kereső és hazavivő pásztor szeretete (Mt 9,36; 11,28), együttjárásra és követésre hívó kedves szava, szolgálatba állító és útbaigazító parancsainak megértése — mind, mind meg nem érdemelt, ingyen kapott, szabad ajándék. Máté ennek az ajándéknak a nagyságát akarja felmutatni. Textusunk szkopusza ezért a 11. vers, valamint a 16—17. v.

Igehirdetésünkben az egyházra, a gyülekezetre bízott drága kincs-

nek, az evangéliumnak a nagyságát, szépségét és hasznos voltát kell felmutatnunk. Ugyanakkor nem hallgathatjuk el a már kezdet kezdetén jelentkező kísértést, hogy ezt az evangéliumot lebecsüljük. Már Máté idejében is kétségekkel töltötte el a tanítványok kicsiny seregét az a megszív ellenállás, az a megnemértés, amivel Izrael népének legnagyobb része reagált az evangéliumra. „Nem lehet vele mit kezdeni” — „Semmit mondó” — hangzik most is sokfelől. Kettős veszély fenyeget. Az egyik az, hogy magunk is könnyen feledjük: az evangéliumban világ-ügyről van szó. Az embert és világát karolta fel Isten Jézus által. Szeretete erős szeretet. Ország. Tekintetünket a földre irányítja, mert azt megtartani és újjáteremteni akarja. Ha nem hiszünk az evangélium egyedülálló, más-sal nem pótolható jelentőségében, idegessé válunk. Szolgálatunk nem lesz diakónia, hanem kapkodás, erőlködés, önérvényesítés, gyáva megalakulás. — A másik veszély az önhietség, amikor a hitet saját érdemünknek tekintjük, amikor nem a hit, hanem saját magunk különítjük el magunkat az emberektől. Ilyenkor úgy érezzük, hogy az evangéliumot nekünk kell megmentenünk. Magunkat utolsó mohikánoknak képzeljük. Az utolsó mohikánok csak konzerválnak, nincs bennük fantázia és vállalkozókedv.

Mindenek előtt arról kell azonban szólnunk, hogy miért olyan nagy ajándék, ha valaki megérti, befogadja az evangéliumot. Aki látja, amit „sok próféta és igaz ember kívánt látni”, olyan ajándékban részesült, amire legmélyén vágyik az emberi szív. Ez az ajándék értelmet ad az életnek és értelmes életvitelre vezet. Ez az ajándék „titok” (11. v.). Olyasmit kapunk, amit képtelenek vagyunk magunktól magunknak megszerezni. Nem a mi technikánk, tudásunk, kegyességünk eredménye, hogy a földi életnek van egy hordozó, egy oltalmazó, láthatatlan háttéré. Nem tudjuk jobb kifejezéssel megjelölni, mint a gyermekek által is érthető szóval: a mennyországgal.

Őszintén kell feltárnunk, hogy noha mint keresztyének, mint hívők, mint egyház és gyülekezet nagy ajándékban részesültünk, nem rendelkezünk a bölcsék kövével. A hétköznapi élet és a világ sok ügyes bajos dolgában másokkal együtt kell törnünk a fejünket a megoldásokon. Sokszor megszégyenülünk kishitűségünk miatt. Gyakran mi se értjük tulajdon Urunkat és Mesterünket. Mégis számolnunk kell vele. Számolnunk azzal, hogy újra megszólít: Mit félték kicsinyhitűek! Az a mi kiváltságunk, hogy Jézus nem hagy nekünk békét. Szavával felébreszt álmunkból, feleml estünkéből, parancsa újra megbíz. Ő teszi hitünket gyümölcsözővé.

Ma gyakran mondjuk „igen” helyett azt, hogy „értem”. Az „értem” igenlés. Aki érti Jézust, az igent mond ígéreteire, bízik benne és igennel válaszol parancsaira: engedelmesen szolgál neki mások javára.

**Benczúr László**

## **ÖTVENED VASÁRNAP**

**Máté 23, 23—36**

*Jézus beszél*

Az egész 23. fejezet olyan beszéd, amely nemcsak a farizeusoknak és írástudóknak, hanem nekünk is szól.

Az 1—12. versek róluk szóló jellemzések, majd a 13—33. versek Jézus jajszavát tartalmazzák.

Igénk befejező szakasza Jézus ítéletét és az ítélet elkerülhetetlenségét hirdeti. Úgy hirdeti meg az ítéletet, mint kortárs, a kortársaknak. Konkretan, végigvezetve a szálakat az atyáktól a jelen történelméig.

### Farizeusok és írástudók

Lelkészeknek készült írásban csak emlékeztetni szeretnék a már ismertre. A farizeusok és írástudók a Jézus korabeli zsidóságban a vezető réteget képezték, ill. annak egyik részét. Az írástudók, Tóra-magyarázók voltak, de annak is inkább a jogi oldalát, mint a teológiai fejlesztették tovább. Magyarázataikban, átfogó magyarázatot adtak, az élet minden részletére kiterjedő és magábfoglalót. Tiltalmakat fogalmazva meg.

Az írástudók „kiegészítő” sőt „bázis” emberei voltak a farizeusoknak. Szigorú vallásosság jellemezte őket, ill. szigorú kegyesség. E fenti megállapítás ellenére sem lehet elhallgatni azt, hogy a farizeusok és írástudók nem éltek „egy hullámhosszon”, sőt áthidalhatatlan ellentét és feszültség uralkodott közöttük. Viszont, Jézus ellen megtalálták „egymás kezét”.

### Jaj!

Igénk, a negyedik jajszóval kezdődik, az elhangzott hétből. Jézus özösvetségi tizedről beszél. Reálisan rögzítve és közölve azt a tényt, hogy az írástudók és farizeusok komolyan vették a tizedet nemcsak a gabonára, hanem minden terményre kiterjesztve. Komolyan veszik az előírást, sőt túl is teljesítik azt, de ez a túlbuzgóság nem bizonyul annak Isten színe előtt Jézus Krisztus mértékén. A grafikon jót mutat, de Jézus szava „kimutatja”, hogy elkerülte figyelmüket a törvény lényege. A törvény nem mentesít, de annak értelmezése sem a hűség és irtalom gyakorlása alól. A jognak, a kötelességnek, az előírásnak a megtartása nem lehet embertelen. Nem lehet hatályon kívül helyezni a szeretet kettős parancsát. Nincs az az előírás, amely menlevél lenne az emberi jogok biztosítása alól. Nem felejtetheti el Istent és az embert. Ha igen, akkor csak a maga hasznát keresi.

A szeretet kettős parancsának kell érződnie mind egyéni, mind társadalmi vonatkozásban. Nincs hivatalos és privát mérce. Jézus gondolkörében szétválaszthatatlan egységben van a kettő.

A 24. versnek éle van. A szitában maradó szünog és a teve összefüggésében. Az él nem az arányokban van, hanem a törvény ismeretében. 3 Mózes 11,4 szerint a teve tisztátalan állat, aminek a húsát zsidó nem ehet. A szünogra ügyelnek, de ami — előírásosan — tisztátalan, már a figyelmüket is elkerüli egy bizonyos szinten. Már abba is belemernek, amitől óvakodniuk kellene. Visszajára fordult a lényeknek a megítélése is. Önmagukkal, önmaguk gyakorlatával is szembe kerülnek.

Ugyanebbe az irányba visz tovább a 25. versben használt kép. Van, ami rendben van — a *külső*. Ami a pohárban van, amivel törödni kellene, éppen az elkerüli a figyelmüket, az visz züllésbe. Kívül jólápoltság, de belül távol az Istentől. A beszéd is csak a külsőt menti és igyekszik igazolni.

A meszelt sírok (27. vers). Páska ünnepe előtt a sírok fehérre meszelése előírás volt. A sírok így „kiáltottak”, hogy látogatókká váltak sötétben is, mert a kegyesek meg sem közelíthették a sírokat a Páska ünnepe előtt. Nemcsak a halott érintése, de a holtat takaró földre lépés is tisztátalanná tett. Az ilyen pedig nem vehetett részt a páska ünneplésé-

ben (4 Mózes 19,16). Jézus követelése egyértelmű. A meszeléssel a külső valóban kiált, de a tragédiája az, hogy a belső marad, változatlan. Jézus szerint a belső vár megújulásra, megtisztulásra; rossz a sorrend!

A jézusi beszédben a hetedik „jaj” — igénkben a negyedik (29. vers). Ebben is síremlékekről van szó. Olyanokról, amelyeket megölt próféták sírján emeltek. Nem a kegyelet emelte ezeket a síremlékeket, hanem a „tüntetés”. Annak megmutatása, hogy ez a generáció, a farizeusok és írástudók generációja elhatárolja magát atyáik bűnétől és gyakorlatától. Ez az elhatárolás viszont nem mentség, sőt ők feszítik keresztre Isten Fiát!

Jézust Keresztelő Jánossal egyesíti Máté, amikor a 33. versben Keresztelő János megtérést hirdető prédikációját idézi. Benne van ebben a szakaszban Jézus gyülekezetének jövője. Lényege, hogy a Küldő — Jézus, maga!

A „próféták, bölcsek és írástudók” megjelölés Izrael történelmének alakjait rögzíti, akik ki vannak téve az üldöztetésnek és többen a halálnak. Bennük megy végbe az, ami Ábeltől kezdve Zakariásnak, Barakiás fiának véreig történt.

### *Magatartás*

Példás, jó, változó, rossz. Ilyen magatartásjegyek találhatók a bizonyítványban. Be lehetne-e a keresztyénséget is sorolni a fenti kategóriák egyikébe? Vagy úgy kérdezni, hogy milyen történelmi szakaszban volt példás, jó, változó, vagy éppen rossz a keresztyénség magatartás jegy!

Itt az is kérdéses, hogy mindig példás-e a példás és így tovább? De ki dönti el?

Igénkben lényeges, hogy Jézus nem írott törvénnyel, hanem Istennel szembesít. Ez azt jelenti, hogy nem az egyénből indul ki, hanem a közösséget védi. Isten igazságában nem a megtorlás játssza a főszerepet, hanem a helyreállítás. A hangsúlyeltolódást idésse hangsúlyvisszahelyezés, akár a külsőről a belsőre, az intézkedésről a cselekvésre, a követelözésről a „csináld magad”-ra. Ha nem így történik, akkor olyan az egész, mint aki csak „pörgeti” a motort, ahelyett hogy menne. Jézus azt is megmutatja, hogy az ószövetségi törvénynek sem az a funkciója, amire használják.

### *Haszon helyett használni*

A szekularizált gondolkodás úgy érzi, hogy kinőttük a szószék etikát. Igaz, hogy nőttünk észben és természetben, de ne kerülje el figyelmünket, hogy ezzel a növekedéssel nőtt az árnyékunk is. A szószéken ma nem arra figyelmeztetünk Jézus szavai nyomán, hogy nehogy farizeusok és írástudók legyünk, hanem arra, hogy aki ismeri Jézust, az használni tudjon. Hiába mondjuk azt, hogy mi a szüleink után lettünk evangélikusok, vagy más felekezethez tartozók, mert ez így üres, megüresedett kategória. Rá kell jönnünk ezen a vasárnapon arra, hogy a diakóniai magatartás nem öröklött kategória. Az, hogy nevünk benne van a különböző anyakönyvekben (keresztelési, konfirmációi, esküvői) ez önmagában még kevés. A történelmi kategóriában mozgó keresztyén önértelmezés egyenlő az elszigetelődéssel. Mozdulatlan, s ezért megtalálhatatlan.

A farizeusok és írástudók tragédiája abban volt, hogy nem értették Jézust. A mozdulatlan egyház sem érti az egyház lényegét.

Ez a világ végéig így marad. Ebben ez az evangélium. Ő a küldő, Ő az erősítő és Ő a számonkérő!

Farizeus módján nem lehet ma keresztyénnek lenni. Úgy is mondhatnám, hogy vegyes érzelmekkel nem. Nem irigylem a vegyes érzelmekkel bajlódó embert. Az ilyen embernek nem az Isten országában lesz gondja, hanem a földön sem bírja sokáig.

Ötvened vasárnapjának liturgiai neve, ill. az Ágendában megadott iránya: vakságból isteni bölcsességre — eljutni. Igénkben maradva ez azt jelenti: a farizeusi és írástudói törvényértelmezésből és annak gyakorlataól megszabadulva eljutni Jézusig.

Diakóniai teológiánk megfogalmazásában, aki megtagadja az emberi-ségért végzett szolgálatát, az Jézust tagadja meg.

Káposzta Lajos

## BŐJT 1. VASÁRNAP

1 Jn 3, 5—8

### A bűn hatalma alól felszabadultan

*Gyermekeim!* Ez az atyai megszólítás (7. v.) arra utal, hogy az apostol valami létfontosságút akar olvasóival közölni. A Krisztushoz tartozás és győzelméből való részesedés áll ígénk homlokterében. Az igazi Krisztushoz tartozás mibenlétét tárja fel előttünk.

*Jézus Krisztus gátat vetett a Sátán rombolásának.* (8. v.) János a Sátánt mint Isten ellenes hatalmat mutatja meg. Transzcendentális léte és lényege ugyan rejtve marad földi szemeknél előtt, de a bűn pusztító hatalmának, életet romboló erejének valóságát napról-napra tapasztalhatjuk. János a Sátánt „diabolos”-nak mondja. Aki mindent összekuszál, összezavar, feje-tetejére fordít. Nem teremt és nem alkot, hanem mindent ami szép, jó, életet adó megsemmisíteni törekszik. (Kezdetől fogva emberölő.) A szeretet közösséget Isten és ember között a gyűlölet, ellenségeskedés, felfordulás kaoszába akarja süllyeszteni.

A bűnt cselekvők a Sátánnal vannak közösségben. Az ő fiai. Hozzá tartoznak, sorsuk is vele azonos. (Jn 8,44) Figyelemre méltó, hogy addig, amíg Isten gyermekei az Atyától vagy a Fiútól születettek a Lélek által, addig a nagy Rontó gyermekei a Sátántól származnak, belőle vannak. Mivel a Sátánnak teremtő hatalma és ereje nincsen. Sátáni világot sem képes teremteni, csak Isten meglevő és megteremtett világát teheti sátnívá rontó hatalmával.

*A megfeszített és feltámadott Krisztus győzött a Sátán és a bűn felett.*

Jézus szolgálata éppen abban áll, hogy levette róluk a bűn terhét, és felszabadított az Isten akaratának cselekvésére. Az élet és a felebarát szolgálatára. Jézus megjelent közöttük, hogy a bűnt *elvegye*. János az evangéliumában is az „airó” (felemelni, elvenni, levenni, átvenni) kifejezést (Jn 1,29) használja. Jézus beállt a bűn rabláncát hordozó emberek közé, s magára vette a bűn rablácait. Harcolt és győzött a rabszolgatartó Sátán felett. Győzelme a bűnnek való kiszolgáltatottság alól szabadította meg az embert.

*Jézus Sátán feletti győzelmének következménye: Isten gyermekei lehetünk.*

Azért lépett be a történelembe Jézus Krisztus, hogy Isten gyermekei-  
vé formáljon és szüljön minket. (6. v.) Isten királyságát már most úgy  
valósítja közöttünk, hogy Szentlelke által létrehívja azoknak a közössé-  
gét, akik Istennek engedelmeskedve követik Mesterüket az élet útján.  
Nem a büntelenek és soha nem vétkezők megdicsőült csapata ez. A bűn-  
nel állandó harcbanállók ők. Nem glóriás szentek, hanem bűnbocsánat  
kegyelméből élők. Az ilyen ember számára az apostol lehetetlennek tart-  
ja az állandó, folyamatos bűnben élést. (Ezért használja a „hamartánó”  
folyamatos jelen igealakját.) Akik Istentől születtek, azok folyamatos  
közösségben vannak Jézus Krisztussal, — benne maradnak —, s feljük  
hangzik a felhívás: „ne vétkezzetek”.

*Jézus Sátán feletti győzelme teszi lehetővé a bűn elleni harcot.* Azt,  
hogy Isten gyermekeihez méltó életet folytassunk. Jézus győzelméből él-  
ni, a bűn ellen harcolni csak a Vele való szüntelen közösségben lehet.  
Aki folyamatosan vétkezik, s könnyelműen szemet huny bűnei felett,  
az nem él Krisztussal közösségben. A Krisztusban maradás „már most”  
és „még nem” dialektikus feszültségét az apostol nem oldja fel. Azt azon-  
ban vallja: akik a hit által Jézus Krisztusban vannak, azok Jézus Krisz-  
tus szolgáló indulatával cselekszik az Atya akaratát.

Vétkezni és Isten gyermekének lenni, egymást kizáró ellentétek. (7. v.)  
A keresztyének életfolytatása tanúskodik arról, hogy ők Isten gyermekei.  
Aki azt cselekszi, amit Isten kíván — igazságot —, az megigazult ember  
(2,29). A bűn rombolásába belenyugodni, a bűnt szépitgetni azt jelenti: a  
Sátánnal vállalok szolidaritást. A Fiú után járva, az Atya akaratát cse-  
lekedve kell hasonlónak lenni Isten gyermekeinek ahhoz a Fiúhoz, akit az  
Atya küldött hozzánk. Az „igazság” cselekvése nem emberi erőfeszítés  
eredménye. Isten Lélkének munkája az rajtunk keresztül. Isten akaratá-  
nak cselekvése annak következménye, hogy mi közösségben vagyunk a  
Krisztussal.

### *A Győztes Krisztus oldalán*

#### *1. A bűn rontását szünteti meg a Sátán felett győztes Krisztus.*

A Sátán szembeállította a teremtményt Teremtőjével, az alkotmányt  
Alkotójával. A gyermeket az Atyával. Isten óvó szeretetét zsarnoki ön-  
kénynek tüntette fel. Isten parancsát fejetetejére fordította: Csakugyan  
az mondta az Isten, hogy a kert *egyetlen* fájáról se egyetek?

A Sátán munkája nyomán a szeretet közösséget felváltotta a félelem.  
Az ember nem kereste többé Istenével a közösséget, hanem menekült  
előle. Elrejtőzött. A bizalom léggörét felváltja a bizalmatlanság. Nem érzi  
többé az ember, hogy rászorul Isten megtartó és hordozó kezére. Maga  
akarja berendezni életét. Az élet nyomában megjelenik a halál. A békes-  
ség helyett a békételenség. Áldás helyett az átok. Megértés helyett a  
meg nem értés.

Az Isten és ember közötti viszony megromlását követte az ember és  
ember közötti viszony megromlása is. Testvérből ellenség lett. Felelőtlen-  
né lett az ember. Simogatásra alkotott keze a bunkó után nyúlt, s megöl-  
te a testvérét. — S azóta ez a bunkó atombombává változott, máskor gáz-  
kamrává. Neutron bombává vagy kínzó nemtörődömséggé. A nyelv gyil-  
kos fegyverévé, vagy az elfeledés és magára hagyás közönyévé, ami  
ugyancsak öl és életet pusztít. Szólhatnak még a kizsákmányolásról és az  
élet semmibe vételéről. A „kék fény” alakjainak sátáni arcáról, vagy a

kényelem párnáin sütkérező ingyenélősködésről. Családi tragédiákról és háborúk vérzivatarairól. *A Krisztusról akarok beszélni, aki gátat vetett a bűn rontásának.*

### *2. A győztes Jézus Isten gyermekeket formál belőlünk.*

A hitelenségből hitre vezet. Szentlelke végzi a történelemben embe-  
reken keresztül ezt a munkát. Senki nem születik hívő embernek. Jézus  
történelmünkben végzett munkájának a tanúi azok, akiket a tegnapi hi-  
teltségünkben ma hitre hívott az Isten, Szentlelke által.

A hit bizodalmas reménység. A bizalmi válság korában Istenbe is  
megingott a bizalmunk. Jézus Krisztus arra a bizonyosságra vezet: Isten  
szélesre látgat világunkban is gondoskodó szeretettel hajol hozzánk. Hor-  
doz, áld, véd, szeret. Jézus előttünk jár, ahol mi Isten gyermekeként kö-  
vethetjük őt. Jézus egyetlen utat nem jelöl ki számunkra, ahol ő nem  
járna előttünk. Istennek való engedelmisségben járta előttünk az élet  
útját, s ezen az úton hív követésére. Ez az út az emberek közé vitt. Jé-  
zus ismeri az út végét is. Akkor is, amikor mi csak a következő lépésig  
látunk előre. A szolgálat útja vezet Istenhez. A hit amellyel mi követ-  
jük a történelemben előttünk járó Jézust nem valami időtlen idea, hanem  
Istennek és az embernek cselekvése a történelemben. Emberek előtt nem  
maradhat rejtve, hogy ezen az úton valami jót, életet szolgálót cselek-  
szünk-e, vagy valami rosszat és embertelent.

### *3. Aki a Sátán munkájának gátat vetett és majd végérvényesen meg- szünteti a Vele együttmunkálkodásra hív el.*

Hogy tanúi legyünk Isten szeretetének. Jézus követésére nem meg-  
tanítani kell másokat, hanem hívni, hogy velünk együtt kövessék a Mes-  
sert.

A gyűlölet romjai felett a szeretet otthonait és templomait építik a  
keresztények. A fegyverek zaját elnémítani és a kacagást létrehívni min-  
den erejükkel fáradoznak. Nem mennek el magányosok és elesettek mel-  
lett. Nem csak saját hasznukat keresik, hanem a másokét is. Nem tudják  
elhallgatni Jézus bűn és halál feletti győzelmét azok mellett, akik két-  
ségbeesetten merednek halál- úr vigyori arcába. A halál-bombát szoron-  
gatók kezét életet munkálóan fogják meg. Igazságtalan társadalmi rend-  
ben vegetálók felé igazságot és jogot munkálóan közelednek.

Munkálják az életet, emberi boldogságot, mert az élet Istenének gyer-  
mekei!

### *4. Jézusnak van hatalma arra, hogy a sátáni megkötöttségből fel- szabadítson.*

Hányszor hallom: Úgy szeretnék más lenni, de nem tudok. Nem tu-  
dok megszabadulni iszákosságom szenvedélyétől. Nem tudom ott hagyni,  
azt ami a másé. Ragad a kezemhez. Nem tudom családom körében meg-  
találni a boldogságomat. Nem érzem, hogy felelős vagyok népemért, em-  
bertársaimért, Isten teremtett világáért. Nem érzem, hogy felelős vagyok  
azért, hogy a gyermekeim, vagy embertársaim megismerjék a bűn felett,  
halál felett győztes Urat. Jézus azért jelent meg, hogy a Sátán megkötö-  
zötteinnek köteleit megoldja. A szeretetlennek szerető szívet adjon. Isten  
gyermekeivé formáljon.

**Dr. Nagy István**

## BŐJT 2. VASÁRNAP

2 Kor 8, 9

### Az Úr szolgálója!

Böjtben az érettünk harcoló Úr közdőterei elevednek meg a gyülekezet előtt. Mivel érette folyik a harc, maga a gyülekezet is belekerül a küzdelem sodrába. Textusunk szerint a nélkülöző, jeruzsálemi gyülekezet részére történő nagyszabású gyűjtési akcióról van szó. A téma tehát: adni. Lehetőség van rá Korinthusban, hiszen egy forgalmas kikötőváros gyülekezete módosabb mint a jeruzsálemi, ahol nemcsak a római adókiivetés, hanem az ellenséges zsidó környezet is nincstelenségbe kényszerítette az ún. ősgyülekezet tagjait. Akadály: ismeretlenek, távoliak, idegen fajtájúak, s elég bajt okoztak az onnan kirajzó judaisták a pogánykeresztény gyülekezetekben. Mi teheti mégis eredményessé az akciót? Szóba kerülhetett az evangéliumhirdetés rendje, hiszen onnan zendült ki a jó hír birodalomszerte. A szeretet emlegetésére is sor kerülhetett. Akadtak „empathikus” motívumok is. Nyomott a latban az apostoli tekintély. Többeket elgondolkoztathatott éppen annak a Pálnak példaadása, aki legőbbit szenvedett a jeruzsálemi atyafiaktól. (hátha ismerték volna még a jövendő is?!) Mégis, mindez csak karitászra lett volna elegendő. Olyan — ma is jól ismert — segélyszervezetre, gyors anyagi támogatásra, amikor a fölöslegből hullanak a fillérek. Pál mélyebbre ás. Sokkal sodróbb hatóerőt tanúsít, miközben — mint minden kérdésnél! — krisztológiai alapra épít. Figyelemre méltó ez a következetes eljárás: mindent krisztológiai összefüggésben látni és érteni. Nemcsak indító és mozgató erőforrásra van szükség. Szilárd teológiai alapvetés nélkülözhetetlen. Így Pál — mivel gazdasági kérdésről van szó — sajátosan, de az egyetlen krisztológiai középpontból tájékozódik: „Jézus Krisztus adománya!” Ez az első. Ez az alapvetés. Minden egyéni vagy gyülekezeti gyűjtés, adakozás a második, a következmény. Ennek megértése és gyakorlása ma is érvényes. Krisztológiai alap, tehát az evangélium konkrét hirdetése nélkül nincsen etikai eredmény. Akik másként tesznek, a törvényt szolgálják. Mi azonban itt sem vagyunk a törvény alatt, hanem a kegyelem alatt! Ez a kegyelem színeződik-fogalmazódik meg a situációk gazdagsága szerint, de mindig ugyanarról a kegyelemről van szó. A kiengesztelés csodája ebben a gyülekezeti helyzetben szükségesen új, de így mindenki számára érthető sajátos fogalmazásban csendül fel: „gazdag létére szegénynyé lett érettek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok!” Ti, akkor és ott erről volt szó. Fecsegés lett volna a vallásos ködösítés, spirituális szűkítése annak, ami egészen és egyértelműen materiális. Korgó gyomorral és teli hasról van szó. Jól-öltözöttség és lerongyolódottság, ápoltság és mosdatlanság, iskolázottság és analfabétizmus, rendszeres jövedelem és munkanélküliség, társadalmi rendezettség és kiszolgáltatottság, okos tervgazdálkodás és koldusfillérekkel vetélő nyomor... igen, ez a téma. S mivel erről van szó, Pál nevén nevezi a dolgokat kíméletlen őszinteséggel. Arcatlanság lenne ezt megint — szokásunkhoz híven! — szalónképessé tenni. Mintha Jézus szegénysége egyenlő lenne kispolgári életformával és csak a gazdagokhoz képest minősülne szegénységnek. Jézus gyermekágya marék istállószalma volt, gyermekkora üldözöttséget, menekülést, bujkálást jelentett, Názáretben sem volt mai értelemben otthona, nem volt hol fejét lehajtania, üres volt a zsebe, még egy dénár is másnak kellett elővennie ismert vita során, egyetlen magántulajdonára, ajándékba kapott köpenyére savanyú arccal vetettek sor-

sot a katonák keveselve a zsákmányt s végső óráján párna helyett durva gerendára hanyatlott zúzott, leköpdösött feje... ez valóban szegénység. Nem árt, ha mélyet szippantasz az istállószagból, érzed a hideg verítéket a rettenet óraiban, amikor minden neszre megremeg az ember és az árnyékok játéka halálfélelmet jelent a gyermekszívnek, amikor megszokott a mondat: „nincsen, kisfiam!”, amikor játék helyett korán már tör a robot, nincsen sehol, aki segítene, mindenki hallgat, föld is, ég is, csak a könny pereg, amikor egy kupa forrásvíz királyi ajándék s a pusztá kenyer mindennél becsesebb, amikor lenézően végigvág rajta jól-öltözöttek tekintete felmérve soványságodat, rosszul táplált testedet, ócska ruhádat, mondjátok, akik prédikáltak és akik hallgatjátok, tudjátok mi a szegénység? Persze ti mindig azokra néztek, akiknek többje van, fizetésben, életkeretben, szórakozásban, utazásban, társaságban, összeköttetésben és elfelejtitek azokat, akik sóvár szemmel nézik a ti életutatokat. Pedig a gazdagokat hamar elviszi a szél, a szegények pedig mindenkor veletek lesznek... Pál teljes meglepedésnek tartotta, ha van valakinek ennivalója és ruházata. Tehát rendelkezik azzal, ami szükséges szolgálatának betöltéséhez. Ez bizvást meglepedett ember. Manapság tótágasra áll az eredeti összefüggés. Ezért oly kevés a meglepedett ember még a gyülekezetekben is...

A szegénnyé lett Jézus evangéliumát ma jobban értik az afrikai, ázsiai, latinamerikai kortársaink, mint mi, elhízott fehér keresztyének. Ezért van az, hogy legfeljebb karitászra vagyunk képesek, de messze vagyunk a diakóniától. Jézus szegénnyé lett! Nemcsak a szegények ügyét vallja igazságosnak, nemcsak statisztikai adatokat regisztrál és emleget, nemcsak javaslatokat készít a szegények világméretű robbantásának megállítására s ezer mást nem... hanem **SEZEGENNYÉ LETT ÉRETTETEK!** ez a magyarázata annak, hogy „kiment a nép hozzá a pusztára”... „közéltettek hozzá a bűnösök és vámszedők”... másfelől fokozódó gyűlölettel fonták köréje a halált gazdagok és előkelők, kiváltságosok és urak, akiknek egyszerűen nem kellett olyan Messiás, aki a szegényeknek hirdet evangéliumot! Ugyanakkor érezték, hogy mindennek nem kellett volna így lennie. Lehetett volna másként is. Micsoda hatalmat és vagyont jelentett volna bámulatos képessége a gyógyításban, ördögűzésben, kenyércsodában, halál fölötti győzelmeiben. Nem értették az ellentmondást, mert fogalmuk sem volt kedvenc prédikációs témájuknak, a szereteten valóságáról. Az evangélium szívéet nem ismerték, amit Pál ismét a legkurtább, de annál csattanósabb szóval fejez ki: „**Érettetek!**” Amit Jézus szölt és tett, innen érthető egyedül. S itt születik meg mindig újra tanítványainak, az egyháznak új élete, akik szabadon és boldogan beállanak ugyan ebbe a sorba, hogy a befogadott evangélium gyümölcse ízesen megteremjen életük fáján: „**Érettük!**” a felebarátért, a másikért. Aki ma szegény nincstelen, bujdosó, üldözött, otthontalan, keresetnélküli, semmibe se vett. Akinek nincsen gyermekora, azonnal felnötté szomorítja a nélkülözés és félelem. Akinek nincs távlata, hiszen percről percre tengeti valahogy pusztá létét. Akinek nincsen reménysege. Akinek senkije sincsen, nemcsak semmije... s most szorítson a pányva, ne legyen kibúvó ismét. Chiléról és Délafrikáról, ázsiai ínségesekről, négerekről és vendégmunkásokról nézz magad köré. Még csak ne is a cigányokra csupán. Gyermekintézmények kis lurkóira, akik belecsimpaszkodnak ruhádba és könnyörögnek: vigyél magaddal, úgy szeretnék veled menni a büntetőintézetekből szabadultakra, akikre bizalmatlanul néznek, gyorssegélyt s munkaalkalmat adnak, de tartással, otthon melegével, testvérrel és baráttal adósok maradunk..., sikertelen öngyilkosság utániakra vagy krízisbe kerültekre... albréletben hányódókra, tökéletesen magánosokra, diliflep-

nisekre és alkoholistákra, elvált szülők kicsinyeire, utcára kicsapott fiatalokra, gyógyíthatatlan betegek, nyomorékokra s a sort folytathatjuk, de miért?! amíg Jézus Krisztus adománya nem ragad meg, nem teper le, nem ejt félelmetesen szép hatalmába, addig úgy is csak karitás minden és nem, nem diakónia... ha a gyökértelen, albrételes fiatal elzüllik, képmutatón jajongunk az erkölcstelenség áradása miatt, ha bénító statisztikai adatokat olvasunk válságba jutott emberek önpusztításáról, vádoltak padjára ültetjük a terjedő szekularizmust, ha egyszer megtévedt, de büntetését letöltött újra és még nagyobb vét, igazolva látjuk bizalmatlanságunkat és óvatosságunkat, ha idegileg vagy elméjében károsult aggresszívvé válik és tör-zúz, a zárt intézetek férőhelyszámának elégtelenségét merjük emlegetni, ha az elvonó-kúra után mégis visszaesik az alkoholista, akkor elmarasztaljuk a hivatalosokat az elégtelen család- és társadalomvédelem erőtlensége miatt, ha magános, elhagyott emberek nem kívánnak élni s eldobják maguktól azt, ami a legdrágább ti. az életüket, akkor orvosi szakkifejezésekbe burkolózunk, ha szülő után vágyódó menhelyi gyermekekről hallunk, akkor azonnal kitérünk a „kihívás” elől hivatkozva a lehetséges, örökölt negatívumokra, sajnálatos esetekre (amelyek lehetnek valóságok, de semmiképpen sem szükségszerűek és általánosak!)... pedig rengeteg élelmiszer megy naponta pocskérká nálunk, szekrényeink tele vannak ruhaneműekkel, van üres ágy otthonunkban, lenne idő komoly emberi kapcsolat kiépítésére, hulladékba kerülnek gyermekholmik, amelyeket pedig nyúzhatna még néhány gyerek, sok mindenki elférne nyaralónkban, volna hely ünnepnap terített asztalunknál, egy-egy ember gondját magunkra vállalhatnánk, ha csöppnek is látszik a tengerben, dehát a tenger se más, mint sok csöpp — együtt! tedd kezedet a szívedre, nem félsz, ha az utolsó ítéletre gondolsz? az a Jézus, aki éretted szegénnyé lett, gazdaggá akar tenni. S ez a gazdagság: élni mint fény sugar két pólus között: érettem — érettük... az apostol erőnl a bázisról szól s innen hangzik: adjatok! *Adjatok!*

**Balikó Zoltán**

### **BÖJT 3. VASÁRNAPJA**

**1 Pt 1, 17—21**

*Az alapige értelmezése*

Péter apostol a diaszpórában élő Kis-Ázsiai gyülekezetek lelkipásztorolására írta ezt a levelet. Vigasztalja, erősíti őket. Jézus szava teljesedik be, e levél is bizonyítja: „azért ha majd megtérsz, erősítsd atyádfiait. „Szükség is volt az elárvult gyülekezetek erősítésére. A pogány környezet, melyben éltek megkeserítette életüket, állandó kísértéseknek voltak kitéve. Hitük tűzpróbát állta ebben a környezetben. Tudatosítja bennük, hogy ők Isten kiválasztottai és Jézus Krisztus által Isten gyermekei, s mint ilyeneknek megszentelt életfolytatásban kell tölteniök földi vándorlásuk, jövevényiségük idejét. Hiszen számukra a tudatlanság ideje lejárt, nem igazodhatnak a régi pogány világban beléjük gyökeredzett vágyaikhoz, mert az igazságosan ítélő mennyei Atya előtt, aki nem személyválogató, felelősek életfolytatásukért. A kiapadhatatlan erőforrásra Jézus Krisztusra és az Ő mindennél értékesebb és becsebb megváltói munkájára irányítja tekintetüket. „Elütróthéte” ige passzív aurisztos alakja jelenti Jézusnak rajtuk végzett munkáját, melynek ők részesei, elfogadói.

Ez a rabszolgatársadalomban szokásos váltásdíj kifejezésére utal. Krisztus drága, értékes váltásdíjat fizetett érettük. Saját áldozatával fizette ki a váltásdíját és szabadította meg őket a bűn, halál és kárhozat rabszolgaságából, valamint az atyáktól örökölt hiábavaló életmódtól. Teljes Krisztus arcot ragyogtat fel előttünk hitük erősítésére. A vérét hullató hibátlan, seplőtelen Bárányt az Atya feltámasztásával dicsőségesen igazolta és éppen ezért a Krisztushit mindég reménység is arra, hogy Krisztus feltámasztása záloga a Krisztusban hívők feltámadásának.

Az ige belső mondanivalója: Azok Isten gyermekei, akik vállalják engedelmesen földi vándorlásuk idején a krisztusi életvitelt, ebben az életfolytatásban egyetlen erőforrásuk Jézus váltására való tudatos ráhagyatkozás és a szenvedő és megdicsőült Krisztus, Istenbe vetett hitük egyetlen reménysége.

### A szöszék felé

Böjt 3. vasárnapjának bevezető introitusa: „szemeim az Urra néznek szüntelen” (Zs 25,15) Az igehirdetés feladata, hogy a gyülekezet szemét Jézus Krisztusra, az Isten Bárányára irányítsa. Gyülekezeteink egészen más körülmények között élnek, mint azok, akikhez Péter levelét írta. A mi korunkra jellemző a szekularizáció, elvilágiasodás. Egyesek „keresztyénség utáni korszaknak” is nevezik. Korunk másik jelensége a gyors ütemű urbanizálódás, a technizálódás eredménye. Kicsivé zsugorodott világunkban megszűntek a távolságok a népek, nemzetek között. A mai világ ínsége és nyomorúsága is egészen más. Az atom és neutron bombák létezése állandó fenyegetettséget jelent az emberi élet számára. Korunk emberisége állandó fenyegetettségben él. Elkezdve a zajártalomtól a levegő szennyezettségéig, a népek és országok közötti békés egymásmellett élést lehetővé tevő enyhülés gondolatától, az ezt felborítani akaró fegyverkezési hajszáig. Faji diszkrimináció, neokolonializmus imperialista erői állandó nyugtalanítást jelentenek a békés, emberhez méltó életet kívánó népek számára. Ebben a világtávlatú szituációban él a mai keresztyénség. Egyházunk népe, pedig egy olyan társadalmi rendben, amely a fejlett szocializmus építésén fáradozik, síkra száll a világ békéjének megőrzéséért, az emberhez méltó, igazságos társadalmi rend kialakításáért, hogy a „bőség kosarából” minden nép egyformán részesüljön.

A böjt 3. vasárnapjának igéjét ezeknek a tényeknek ismeretében kell megszólaltatnunk.

1. Akik Krisztusra tekintenek, Isten kiválasztott gyermekei, azoknak természetes, hogy engedelmesen vállalják földi vándorlásuk idején a krisztusi életfolytatást. Krisztusnak hatalma van emberi életeteket belevonni az ő „erőterébe”. A Krisztusra nézés nemcsak elmélkedést, meditációt jelent böjt idején, hanem Krisztus tényleges, gyakorlati követését a mindennapi életben. A krisztusi életstílus jelent egy állandó készséget önző önünk megtagadására, egy állandó harcot az „öemberünk” kívánságai ellen és egy nyíltszívű, teljesen felszabadult odafordulást embertársainkhoz. Az első lépés önző emberi lényünk „halálra adása”, a második a „megújult”, terheiktől megszabadított életünk odaszánása embertársaink szolgálatára. A krisztusi életvitelű ember készségesen hallgatja az eligazító igét, örömmel vesz részt a gyülekezeti közösségben, felelősséget vállal a gyülekezet lelki és anyagi életéért. Szívesen vállal megbízatást, szolgálatot az egyházban. Tudja, hogy egy nagy egységnek, a Krisztustestének tagja. Kicsiny tag ugyan, de meg van a maga szerepe, funkciója. Tud összefüggésekben látni, közegyházi szempontból gondolkodni. Szolgáló szeretettel viseli gondját családjának, becsülettel helytáll a munka-

helyén, szívesen vállal közeleti tevékenységet is népünk, társadalmunk javára. Van érzéke a társadalmi problémák megoldása iránt és megtanul világtávlatban gondolkodni. Tudja, hogy nem jár akkor sem „idegen területen”, mert Teremtője helyezte oda és megbízatás az a Krisztus adja, aki az egész világ Megváltója. Nincs egy külön „szent” és egy „profán” kategória. Isten világa egy és oszthatatlan. Itt ebben a világban és a mi földi vándorlásunk idején kell engedelmesen vállalnunk a Krisztustól tanult életvitelt, mert ez a mi Urunk akarata. Ezt jelenti számunkra a mai vasárnap introitusa: „Szemeim az Urra néznek szüntelen” (Zs 25.15).

2. Krisztus nem hagy magunkra, mert ebben az életfolytatásban erőforrásunk Jézus váltságának tudatos elfogadása. Péter apostol levelében ezt tudatosítja a gyülekezeti tagokban. Gondoljatok arra, hogy kimeríthetetlen erőforrásotok van! Krisztushitünk centruma lüktet a lutheri megfogalmazásban a 2. hitágazat magyarázatában: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus... az én Uram, aki engem elveszett és megítélt embert megváltott, vagyis minden bűntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított, és magáévá tett, nem arannyal, sem ezüsttel, hanem szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az övé legyenek... „Kriszus felbecsülhetetlenül drága, értékes váltságdíjat fizetett érettünk. Kiváltott az emberi életet szorongató hatalmasságok kezéből, bűneink kötelékéből és atyáinktól örökölt hiábavaló életfolytatásunkból. Nem vagyunk többé rabszolgatartóink kezében! Krisztus által, Isten Báránya áldozata által szabad, még helyesebben felszabadított emberek vagyunk. Ezt a tényt, tudatosítja bennünk mai igénk. Alkalmassá tett önmagunktól, bűneinktől, megkötözöttségünkötől való megszabadulásra és egyszerre alkalmassá tett a másokért való élet folytatására. Jézus váltsága a gyülekezet motorikus hajtóereje a hitéletben és a szolgáló szeretetben. Halálosan komolyan kell vennünk Jézus váltságát, mert e nélkül nincsen életújulás, gyülekezeti élet pezsdülése, szolgáló szeretet krisztusi gyakorlása. A 187. számú böjti énekünk refrénje ezért olyan szívbemarkoló: „Kérlek halálad ára rajtam ne vesszen kárba.” Krisztus váltsága Isten legdrágább ajándéka. Ezt az ajándékot büntetlenül nem lehet megvetni, eltekinteni, hanem hálás szívvel élni kell vele. Az egyház életének, szolgálatának egyetlen kiapadhatatlan erőforrása, amelyből naponként bátortást, biztatást és erőt meríthetünk.

3. A teljes Krisztusban való hit a gyülekezet élő reménysége. Péter apostol valódi teljes Krisztust ragyogtat fel a levél címzettei előtt. A vért hullató, hibátlan, szeplőtelen Bárány Jézus, az Úr engedelmes szolgálja nem maradt a halálban, hanem az Atya feltámasztásával Fiát dicsőségesen igazolta és Urrá Kyrios-szá tette őt. Ezért a teljes Krisztushit mindig élő reménység is az egyház számára minden időben. Az érettünk szenvedő engedelmes Bárány egyszemélyben a megdicsőült, eljövendő Úr is, akinek adatott minden hatalom mennyen és földön. Nagy vigasztalás és reménység a földön szolgáló gyülekezet számára. Isten a világtéremtése előtt elhatározott üdvtervét a világtörténelemben Jézus által valósítja meg. Jézus halála által elvégezte a megváltás nagy munkáját, Jézus feltámasztásának analógiájára bevégzi a világ újjáteremtését és megajándékozza népét a feltámadással és az örök élettel. Ez számunkra földi vándorutunkon a végső reménység. Méltán illik ide a Zsidókhöz írt levél 22 fejezetének 1. verse: „A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.”

Krisztusi életfolytatásunk kapjon erőt minden napon Jézus váltságából és a mi hitünk legyen élő reménység, a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.

Garami Lajos

# Egyháztörténeti évfordulók

## NEGYVEN ÉVE HALT MEG PAYR SÁNDOR

Pápán ringott a bölcsője. Sopronban nyugszik koporsója. Nem is volt más szolgálati helye, mint a szép Dunántúl. Karsay püspök Győrött szentelte lelkésszé, itt és Sárváron káplánkodott, s a Fejér megyei Pusztavám választotta meg parókusának.

Páratlan szorgalma és nagy tudása fiatalon kiemelte az országos munkára. A felkínált katedrát azonban csak alapos megfontolás után fogadta el. Visszament még meghívása után is egy évre Pusztavámra, azután még püspöki titkár is lett Pápán, Gyurátz püspök mellett. Csak ezután jegyezte el magát véglegesen a soproni Hittudományi Kar egyháztörténeti tanszékével.

Négy évtizeddel halála után — 1938. január 30-án halt meg 77 éves korában — azokra az évtizedekre emlékezünk, amelyekben századokra szóló emléket állított a dunántúli magyar evangélikusságnak. Különösen a Dunántúli Ev. Egyházkerület története, 1552—1647 (Sopron, 1924) és az Egyháztörténeti Emlékek (Forrásgyűjtemény, Sopron, 1910) című műveiben örökítette meg dunántúli gyülekezeteink négy évszázados múltját.

Nem volt nála szakavatottabb és megbízhatóbb életrajzírója magyar evangélikus prédikátorainknak. A reformációtól napjainkig napfényre hozta a feledés homályából az értékes egyeniségek egész sorát. Ő hívta fel a figyelmet a magyar pietista igehirdetők irodalomtörténeti jelentőségű, egyházépítő, diakóniai és a maguk korában haladó szellemű munkásságára is.

Mi, mai magyar evangélikusok önkéntelenül is sokszor idézzük emlékeit. Hiszen énekeskönyvünkben nem kevesebb, mint 34 énekfordítása és 14 átdolgozása található. Reformátorunk nagy himnusza is az ő átdolgozásában csendül fel ajkunkon.

Az evangélikus énekügy volt legkedvesebb kutatási területe. Szám-talan cikket és tanulmányt szánt a himnológia ügyének. Jóval túl járt már hetvenedik évén, amikor elhatározta, hogy a századokon át oly népszerű ősi evangélikus énekeskönyvnek, a Zengedező Mennyei Karnak a történetét is megírja. Ez az utolsó — kéziratban maradt — munkája sajnos a háború áldozata lett.

Halála negyvenedik évfordulóján hálával és tisztelettel gondolunk a régi egyházi értékek gondos megőrzőjére és ihletett lelkű meglevenítőjére.

**Dr. Fabiny Tibor**